

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

Mgr. KOCOUREK Jiří a kolektiv:

Inspirace k diskusi odborníků pracujících s osobami s odlišným kulturním zázemím (klienty z vietnamského kulturního okruhu)

METODICKÝ SBORNÍK

Vyhotoveno v rámci projektu:

**Poradenské středisko v rámci Interkulturního rodinného
česko-vietnamského komunitního centra Libuš**

reg. č. CZ.07.3.63/0.0/0.0/17_051/0000716

Projekt je spolufinancován Evropskou unií.

Kolektiv autorů: Mgr. Jiří Kocourek, Mgr. NGO Quynh Nga, NGUYEN Kinh,
Ing. et Mgr. Marie NOVÁKOVÁ, Mgr. Šárka ŠIMEČKOVÁ, MUDr. Hana TAXOVÁ,
Mgr. Van Anh TRANOVÁ, Mgr. Bc. Jan UHLÍŘ, Mgr. VELČEVOVÁ Thanh Tu

Obsah

Představení autorů	3
Úvod.....	6
Stručná novodobá historie Vietnamců v ČR.....	9
Experti a interkulturní metody.....	16
Školství.....	27
Kazuistiky projektu - příklady.....	41
Interkulturní práce, čeští odborníci, úředníci a vietnamští klienti očima interkulturních pracovníků	52
Vzdělávání dětí z odlišného jazykového prostředí - zejména dětí vietnamské komunity	61
Poznámky k psychologii a diagnostice	84
Poznámky praktického lékaře	89
Jak „zůstat“ odborníkem i v interkulturním prostředí?.....	92
Interkulturní práce	94
Doslov	95
Literatura	96

Představení autorů

Mgr. KOCOUREK Jiří

Vystudoval Filozofickou fakultu UK v Praze, obory sociologie a vietnamistika. Od roku 2000 vede tým aplikované sociologie. Jako externista pracoval v Sociologickém ústavu akademie věd a mezinárodní výzkumné agentuře Millward Brown. Dále spolupracoval s organizacemi Pražská informační služba a Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání. Je akreditovaným mediátorem a lektorem Asociace mediátorů ČR, členem Komory soudních tlumočnicků ČR a předsedou sdružení South East Asia – liaison, z. s., kde působí jako odborný garant, metodik a lektor, interkulturní pracovník a mediátor. Se sdružením Slovo 21 a dalšími organizacemi spolupracuje na metodice vzdělávání tlumočnicků a lektorů a projektech inkluzivního vzdělávání. Je lektorem a autorem kurzů češtiny pro cizince. Vyučoval na AKCENT College a v současné době působí též jako externí lektor předmětu Komunitní tlumočení v rámci Katedry sinologie FF UK v Praze.

Mgr. NGO Quynh Nga

Do České republiky se s rodinou přestěhovala v roce 1995. Vystudovala na Filozofické fakultě UK v Praze obor Čeština pro cizince, paralelně s tímto oborem studovala ještě tři roky obor Etnologie se specializací vietnamistika. Od roku 2010 působí v neziskové organizaci South East Asia – liaison, z. s. jako interkulturní pracovníce, tlumočnice, překladatelka a vedoucí informační kanceláře. Věnuje se i lektorské činnosti s tematikou Vietnamu. Od roku 2012 se podílí na projektu Charity ČR, v jehož rámci působí jako operátorka na vietnamské informační lince. Je spoluautorkou publikace Porozumění a krize (Charita ČR, 2018).

NGUYEN Kinh

Do České republiky se s rodinou přestěhoval v roce 2002, v současné době studuje obor Etnologie se specializací vietnamistika na Filozofické fakultě UK v Praze. Od roku 2018 pracuje jako interkulturní pracovník a tlumočnick se zaměřením na vietnamskou komunitu v Integračním centru Praha a v organizaci South East Asia – liaison, z. s.

Ing. et Mgr. NOVÁKOVÁ Marie

Vystudovala obor VŠCHT technologie a inženýrství. Řadu let pracovala ve Výzkumném ústavu matematických strojů v oboru HIO. V průběhu práce vystudovala TF na UK Praha, zde získala pedagogickou způsobilost, jíž ukončila práci v oboru doprovázení dospívajících. Rozšíření studia doplnila v rámci tříletého oboru Centra vzdělávání Bratislava, v oboru Etická a prosociální výchova se zaměřením

na prevenci kriminality a rizikového chování. Vystudovala tříletý obor Academy of coaching Excelent, doplňující výcvik VISk pro pracovníky, zaměřený na koučování ve školách a s pedagogickými pracovníky. Výcvik systemické práce s párem a rodinou vystudovala v rámci ISZ a terapii smíření v rodině v rámci Nadace J. Prekop, včetně sebezkušenostních výcviků. V oblasti prevence rizikového chování v oborech návykové látky, rizikové sexuální chování a agresivita absolvovala řadu dalších výcviků a kurzů, včetně oblasti práce s traumatem, prevence vyhoření, stresu, práce s klimatem třídy apod. Praxi v oboru pedagogiky získala na VŠ jako zaměstnanec, později externista: na PŘF UK v oboru Etiky, Pedagogické fakultě UHK katedra pedagogiky, psychologie DVPP Etická výchova, SŠ gymnázium, obchodní škola, ZŠ - nejen jako vyučující, ale také preventista školy. Je zakladatelkou prvního MC v ČR a MC YMCA Praha 14, spolupracuje s řadou organizací jako odborný lektor, realizátor kurzů a výcviků včetně NIDV, YMCA, PRAK, Nadace naše dítě apod. Své privátní praxi se věnuje od roku 2004 jako lektor, kouč, poradce, terapeut, od roku 2000 přednáší v oblasti podpory rodiny, je tiskovou mluvčí NTM, členkou EFČR, od roku 2013 pracuje s pěstounskými rodinami, teen skupinami apod. Je autorkou manuálu pro učitele Etická výchova, Manuálu pro pracovníky s dětmi a mládeží Chci obstát v životě, Sborníku pro ředitele škol Etická výchova a proč, spoluautorkou Existenciální analýzy apod. Publikuje v řadě časopisů v oboru vztahy, výchova, prevence, osobnostní rozvoj a restart života.

Mgr. ŠIMEČKOVÁ (MARTÍNKOVÁ) Šárka

Vystudovala obor kulturologie na Filozofické fakultě UK v Praze. Svoji pozornost zaměřila na oblast česko(slovensko)-vietnamských vztahů, aspekty fungování vietnamské komunity v ČR a integraci vietnamských imigrantů v ČR. V rámci svého zaměření publikuje, spolupracuje na výzkumech a podílela se na vzniku několika dokumentárních filmů v ČR a ve Vietnamu. Od roku 2007 je místopředsdkyní a koordinátorkou projektů občanského sdružení Klub Hanoi, nyní South East Asia – liaison, z. s.

MUDr. TAXOVÁ Hana

Vystudovala Fakultu dětského lékařství UK v Praze. První roky pracovala na dětském oddělení nemocnice, později v alergologické léčebně, většinu své medicínské praxe ale působí jako praktický lékař pro děti a dorost. V současné době provozuje soukromé zdravotnické zařízení určené dětem na Praze 4, Jižním Městě. Posledních 21 let je současně šéfredaktorkou časopisu *Informace pro lékařské praxe*, který poskytuje nemedicínské vzdělávání soukromým lékařům na téma provozu praxe, daní, práva, problematiky zaměstnanců apod.

Mgr. TRANOVÁ Van Anh

Vystudovala obor Evropská studia a veřejná správa. Spolupracuje s neziskovými organizacemi SIMI, META a ICP jako terénní pracovník, tlumočnice, interkulturní pracovníce a lektorka. Od roku 2010 pracuje v SEA-liaison, z. s. jako tlumočnice a překladatelka. Od roku 2012 se podílí na projektu Charity ČR, v jehož rámci působí jako operátorka na vietnamské informační lince. Je spoluautorkou publikace Vnitřní diference Vietnanců – pro potřeby analýzy segregace cizinců z třetích zemí (Migrace Online, 2013) a Porozumění a krize (Charita ČR, 2018).

Mgr. Bc. UHLÍŘ Jan

(nar. 1971): Studoval výtvarnou výchovu na PedF UK v Praze, psychologii, obor arteterapie na JU v Českých Budějovicích, Specializační studium v oblasti speciální pedagogiky na TU v Liberci. Absolvoval řadu vzdělávacích aktivit v oblasti terapie, komunikace, sociálně-patologických jevů, protidrogové prevence, výtvarné výchovy, pedagogicko-psychologické problematiky. Působil na základních a speciálních základních školách, v dětském domově a výchovných nebo poradenských zařízeních pro děti a mládež. V současnosti působí v PPP při ZŠ pro žáky se SPCH. Jako lektor vyučuje v kurzu arteterapie, přednášel na TF JU v Českých Budějovicích, několik let předsedal komisi pro sociálně právní ochranu dětí na Praze 2, dlouhodobě působí v oblasti prevence sociálně patologických jevů. Je jedním ze supervizorů arteterapie při ČAA. Publikoval v nakladatelství Portál, Raabe a v odborných časopisech (Arteterapie, Prevence ad.).

Mgr. VELČEVOVÁ (PHAMOVÁ) Thanh Tu

Narodila se v České republice, vystudovala Mezinárodní vztahy a Asijská studia na Metropolitní Univerzitě Praha. V roce 2013 absolvovala vzdělávací program pro lektory v oblasti interkulturního vzdělávání v neziskové organizaci South East Asia -liaison, z. s. (dříve Klub Hanoi), od té doby působí jako interkulturní pracovníce. Od roku 2016 působí v neziskové organizaci SEA-liaison též jako koordinátorka integračních projektů, interkulturní pracovníce a jako lektorka dětských kurzů pro děti s OMJ. Od roku 2018 vede dětské kurzy „příprava dětí s OMJ do první třídy“.

Úvod

Mgr. KOCOUREK Jiří

S různými kulturami jsme se stýkali již od dávných dob, jen v různém měřítku a za různých podmínek. Před 2. světovou válkou žilo na území Československa mnoho obyvatel z řad národnostních menšin. Komunistické Československo následně přijímalo nemalé skupiny cizinců ke studiu či na práci v rámci dohod o mezinárodní spolupráci zemí východního bloku. Po roce 1989 se výrazně změnilly podmínky pro pobyt příslušníků jiných států. Česká republika se liberalizovala a otevřela i většímu množství příchozích cizinců. Tehdejší podmínky pobytu pro migranty v ČR však byly utvářeny zejména na bázi ekonomických a podnikatelských faktorů. K celkově komplexnější integraci nedocházelo, neboť chyběly impulsy směrem k sociální a kulturní sféře, a to jak ze strany státu, tak i cizinců samotných. Některé skupiny se zde integrovaly na trhu práce, některé na poli podnikání, jako třeba Vietnamci.

Migranti z Vietnamu pobývají v České republice již od (40.) 50. – 60. let 20. století. V rámci „vietnamské komunity“ vznikl relativně velký propad mezi úrovní ekonomické integrace a integrace sociální a kulturní, jak bylo dokázáno například výzkumem v roce 2007.¹ V tomtéž roce bylo zjištěno relativně nízké procento Vietnamců, kteří hovoří obtojně česky.² Tento trend se však dnes mění. Vietnamci se daleko výrazněji zapojují do struktur české společnosti, čímž dochází ke zvýšení vzájemného povědomí. Na povrch se tak dostávají i problémy, které dříve zůstávaly společnosti skryty. Nejde tedy o nově vzniklé problémy, pouze se o nich více ví díky tomu, že Vietnamci začínají daleko více využívat služeb místních odborníků, více komunikují se školami, navštěvují pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, odbory sociálně-právní ochrany dětí, dětské lékaře i lékaře pro dospělé apod. Jak ovšem uvidíme dále, neznamená to, že se pro všechny Vietnamce u nás stala sociální integrace samozřejmostí. Vznikají také některé další nové překážky.

Díky zmíněné pozitivní změně jsme však mohli daleko efektivněji zapojit naše metody interkulturní práce, které jsme utvářeli již od roku 2006, a to jak v prostředí vietnamské komunity, tak i v českém prostředí. Naši metodiku přístupu k migrantům jsme postavili na základech zkušenosti s existující formou

¹ Ezzedine, P., Kocourek, J., Loentiyeva, Y. 2007: Participation in the Czech Labour Market: View of Vietnamese and Ukrainian Migrants (závěrečná zpráva z výzkumu). [„Účast vietnamských a ukrajinských migrantů na trhu práce v ČR“.] Praha: IOM. 105 s.

² Kolektiv autorů 2007: Přístup imigrantek a imigrantů ke vzdělávání a na trhu práce v ČR. GAC, s.r.o. Praha 2007. 92 s.

sociální práce ve Vietnamu, jíž jsme prozkoumali a sepsali o ní výzkumnou zprávu.³ Ve Vietnamu jsme současně realizovali projekty poskytující sociální služby a podnikatelské příležitosti pro postižené.⁴ Neocenitelné zkušenosti jsme získali též v rámci výuky středoškolských pedagogů ve Vietnamu⁵. To vše nám pomohlo lépe pochopit zázemí vietnamských migrantů, kteří k nám do ČR přijíždějí, jejich mentalitu, jak přemýšlejí ve složitých životních situacích, jak jsou zvyklí je řešit apod. Sepsáním těchto metodických poznámek reagujeme na poptávku klientů našich projektů i spolupracujících odborníků.

Vznik publikace pak podpořily projekty zaměřené na integraci rodin cizinců do majoritní společnosti, zejména v oblasti školství, jež naše organizace SEA-liaison realizuje počínaje lety 2017 - 2018. Konkrétně se jedná o projekt s názvem *Interkulturní rodinné česko-vietnamské komunitní centrum Libuš*⁶, na nějž navazovalo dvouleté prodloužení; nyní běží pod názvem *Poradenské středisko v rámci Interkulturního rodinného česko-vietnamského komunitního centra Libuš (2019 - 2021)*⁷.

Zmíněné projekty míří na dvě primární cílové skupiny: vietnamskou (čínskou) veřejnost v ČR a české školy pracující s dětmi s odlišným mateřským jazykem (OMJ). V jejich rámci probíhaly workshopy a konzultace pro rodiče v oblasti zdravotnictví, psychologie, psychiatrie, pedagogiky, sociologie, práva a ekonomie, exkurze do mateřských a základních škol, celodenní rodinné výlety, multikulturní odpoledne, a dokonce i interaktivní divadlo fórum. Také v rámci našich dalších projektů⁸ jsme se věnovali zejména podpoře komunikace mezi rodiči, dětmi a školou, jazykové diagnostice vietnamských dětí a konzultacím v oblasti

³ Nguyen Anh Tuan, 2007: *Social works and vocational services for PWD in Vietnam Real situation in 2007* Research report of the project "Social Integration of PWD of the Province Thua Thien Hue in Vietnam 2006 - 2009 " Implementing institution: Team of Mgr. Jiří Kocourek – Applied Sociology. 45 s. https://www.jirkoc.cz/thuathienhue/dokumenty/soc_work_viet2007.pdf, vyhotoveno v rámci projektu www.jirkoc.cz/thuathienhue

⁴ Kocourek, J., Nguyen Xuan Phong, 2009: *Overview of project achievements, Social integration for the PWDs Phong Dien District, Thua Thien Hue* [Tom lai ket qua du an Hoa nhap xa hoi nhung nguoi gap kho khan tai huyen Phong Dien 2006 - 2009], Mgr. Jiří Kocourek – aplikovaná sociologie, Hue. 61 s.
Černík, J., Kocourek, J., Nguyen Viet Cuong, 2008: *Pěstírna hub pro postižené v obci Phong My, okresu Phong Dien*. [Mushroom plant for PWDs in Phong My Commune]. Projekt zahraniční rozvojové spolupráce MPSV ČR, Mgr. Jiří Kocourek-aplikovaná sociologie, Průhonice. 47 s.

⁵ www.jirkoc.cz/thuathienhue

<http://www.sea-l.cz/cs/projekty/vzdelani-a-multiplikace-site-treneru-odborneho-vzdelavani-ve-vs-r-2011-2013/>

⁶ Interkulturní rodinné komunitní česko-vietnamské centrum praha-libuš projekt reg. č. CZ.07.3.63/0.0/0.0/16_031/0000207

⁷ Poradenské středisko v rámci Interkulturního rodinného česko-vietnamského komunitního centra Libuš, projekt s reg. č. CZ.07.3.63/0.0/0.0/17_051/0000716

⁸ <http://www.sea-l.cz/cs/projekty/integrace-cizincu-v-mc-praha-12-2018-2019/>

<http://www.sea-l.cz/cs/projekty/integrace-cizincu-v-mc-praha-12-2020/>

<http://www.sea-l.cz/cs/projekty/integrace-cizincu-v-mc-praha-12-2021/>

interkultury. Potažmo spolupracujeme s psychology, etopedy, pedagogy i lékaři a advokáty, sociálními pracovníky OSPOD, dětskými domovy, poradenskými, vzdělávacími a výchovnými centry apod.

Cílem tohoto materiálu je podpořit odbornou diskusi a reflexi interkulturní problematiky ze strany tradičních vědních, aplikovaných i teoretických oborů, jejichž zástupci jsou s příslušníky vietnamské komunity v kontaktu. Následující řádky tedy nemají být učební příručkou, ale krokem k otevření odborné diskuse na téma efektivity poskytovaných služeb tak, aby byly prospěšné pro všechny zúčastněné. Přejeme si také, aby se staly impulsem k reflexi z pohledu zkušených interkulturních pracovníků, která bohužel není v současné praxi zcela samozřejmá.

Text provází zvýrazněné oddíly psané kurzívou – jedná se o příklady z praxe i ze života. V neposlední řadě bychom rádi poukázali na existenci [výukových videí](#)⁹, která v rámci naší organizace natáčíme a která mohou být využita i jako doprovodná k této publikaci. Jakékoli připomínky k diskusi můžete zasílat na: **sea-l@sea-l.cz**.

⁹ Výuková videa sea-l: <http://www.sea-l.cz/cs/interkulturni-prace/vyukova-vidia/>

Stručná novodobá historie Vietnamců v ČR

Mgr. ŠIMEČKOVÁ Šárka

Přítomnost Vietnamců na území ČR máme zaznamenanou již ve 2. polovině 40. let minulého století, ovšem příčinu vzniku současné početné vietnamské menšiny u nás najdeme až v širokém nasazení Vietnamců na práci v československých podnicích v 80. letech minulého století a možnosti se zde usadit a podnikat po změně politických a hospodářských poměrů po roce 1989.

Od počátku 90. let počet Vietnamců v ČR roste. Postupně vznikly tři nejvýraznější vrstvy vietnamské komunity: tzv. starousedlíci, kteří pamatují dobu československého komunistického režimu (obvykle s největšími výhodami co do společenského statusu ve vietnamské komunitě), následuje společenství porevolučních Vietnamců příchozích v 90. letech (společenské postavení si nesou v návaznosti na úspěchy v podnikání), na něž po roce 2000 navazují další migrační vlny. Nejvýraznější novodobou vlnou se stali Vietnamci, kteří přibližně v letech 2004 - 2007 začali mířit do ČR ve velkém opět na práci do továren - v době konjunktury a z důvodu tehdy proklamovaného nedostatku pracovní síly. V té době se vietnamská komunita v ČR téměř zdvojnásobila, což se zejména v důsledku nastalé ekonomické krize neobešlo bez problémů.

V současné době migrují do ČR zejména rodinní příslušníci. S ohledem na zpřísnění legislativy v důsledku výše zmíněných problémů přijíždějí často na zaměstnanecké vízum, které jim vyřídí příbuzní, pro které následně pracují. Pokud je řeč o migrujících Vietnamcích, za zmínku dnes stojí také Vietnamci, kteří pendlují mezi oběma zeměmi. Jednak jde o předškolní děti, které posílají pracující rodiče v ČR do Vietnamu k prarodičům, dále o podnikatele, kteří žijí v ČR, ale investovali ve Vietnamu a jezdí tam kontrolovat byznys, o důchodce, kteří putují mezi příbuznými v ČR a VSR, nebo zkrátka osoby, které mají takřikajíc vyděláno a žijí si, kde zrovna chtějí.

Od 90. let prošla komunita velkou proměnou. V prvé řadě uvedme přirozený přírůstek: zatímco v roce 1995 zaznamenaly úřady pouhých 215 dětí narozených vietnamským rodičům, v roce 2009 už to bylo 913 a od té doby se vietnamským rodičům každý rok narodí v průměru 944 dětí (ačkoli ne všechny děti vietnamští rodiče vychovávají v ČR, viz „pendleři“ výše). Další proměna – mnoho let výrazně převažoval typ pobytu za účelem podnikání a naprostá většina Vietnamců byla držiteli živnostenského listu - v roce 2001 evidovaly úřady z 20 466 vietnamských pracujících na území ČR 20 403 osob s živnostenským listem (od počátku 90. let bylo možné na základě ŽL získat povolení k pobytu a řadu let byl tento systém využíván, ačkoli třeba jeho držitelé sami nepodnikali a pracovali pro krajaný). Nyní podniká v ČR pouze

20 733 Vietnamců a až 34 668 jsou zaměstnanci (a dokonce 13 935 hlášených na ÚP, což je také mnohem větší číslo, než bývalo ještě i před deseti lety).

Přestože v první generaci u migrantů z Vietnamu stále převažují ekonomické motivace, neplatí již původní hojně rozšířená představa krátkodobého pobytu za účelem výdělku a následného návratu do vlasti, jakou měli migranti příchozí v 90. letech a ještě i po roce 2000. Většina Vietnamců si po několika letech života zde strávených, zvláště následovala-li je rodina nebo (i) rodinu vytvořili zde, uvědomila, že se jejich zdejší pobyt protáhne. K 31. 12. 2019 evidoval ČSÚ na našem území 61 910 Vietnamců, z něhož již celých 52 441 Vietnamců vlastní povolení k trvalému pobytu. Zdá se, že i nově příchozí již přemýšlejí jinak (ovšem třeba zmínit, že přijíždí za příbuznými již etablovanými v ČR) - kontakt s Vietnamem pochopitelně ztratit nechtějí, ale mnozí hovoří o přání žít v ČR.

Všeobecně platilo, že nově příchozí a nezkušení se pro mnohé krajany znalých jazyka i českých poměrů stávali výnosným byznysem v oblasti zprostředkovatelských služeb. Díky tendenci k vytváření etnický vyhraněných obchodních a komunikačních center (tržnice – i když dnes už víceméně jen ve velkých městech nebo v pohraničí) a právě mimořádně rozvinutému systému zprostředkovatelských služeb, které jim neznalost jazyka, kulturní odlišnost, a přitom nutnost praktické komunikace s majoritou a jejími institucemi kompenzují, tak mohli Vietnamci u nás existovat i bez hlubší integrace do většinové společnosti.

Poslední dobou se však zdá, že neznalost češtiny a nezájem o její doučení mohl být systémový nedostatek; efektivní kurzy češtiny nikdo nenabízel. Když v roce 2009 otevřelo občanské sdružení Klub Hanoi (nyní SEA-liaison, z. s.) první systematické kurzy češtiny pro Vietnamce v Praze, samotné organizátory ohromný zájem o ně překvapil. Zájem o kurzy jistě narostl i z toho důvodu, že od roku 2009 se pro cizince ze zemí mimo EU stalo složení zkoušky z českého jazyka jednou z podmínek k získání povolení k trvalému pobytu (nyní je vyžadována jazyková úroveň A1, od roku 2021 se očekává zpřísnění na úroveň A2). V současné době však mají o doučení češtiny zájem i dlouhodobě usazení Vietnamci s trvalým pobytem; jedná se ve valné většině o ekonomicky i sociálně úspěšnější imigranty.

Samostatnou kapitolou jsou vietnamské děti vyrůstající v ČR, které zejména díky školní docházce (a také českým „chůvám“, které rodiče stále, ačkoli již v menší míře využívají kvůli vlastní pracovní zaneprázdněnosti i pro snadnější naučení českého jazyka u dětí) nastoupily cestu intenzivní integrace do české společnosti. Na děti (žáky, studenty) je vietnamskými rodiči v ČR vyvíjen silný tlak - známky ve škole jsou na prvním místě, k tomu jich řada rodičům tlumočí, kde je potřeba (na úřadech i na třídních

schůzkách ve škole), i vypomáhá v práci (v obchodě). Pracovní zaneprázdněnost rodičů a současně tlak na děti, aby uspěly, mají své následky: čím více děti vrůstají do českého prostředí, tím více se vzdalují tomu vietnamskému, a nejen jazykově.

V roce 2004 proběhl výzkum integrace dětí a mládeže cizinců v ČR, Německu, Rakousku a v Polsku. Zajímavým momentem výzkumu bylo zachycení takřka totožné výpovědi Vietnamce žijícího v ČR a Vietnamce z Polska, když oba použili pro vietnamské děti na základních školách stejnou metaforu: nazvali je „banánové děti“ v tom smyslu, že jsou zvenku žluté, ale uvnitř bílé; viz kapitola J. Černíka v publikaci *S vietnamskými dětmi na českých školách*, jejímiž spoluautory byli členové Klubu Hanoi. Název „banánové děti“ byl posléze použit v námětu k nakonec stejnojmennému dokumentárnímu filmu o 1,5 a 2. generaci Vietnamců u nás v režii Martina Ryšavého. Termín se nicméně do povědomí české veřejnosti dostal díky bloggerce Nguyen Thi Thuy Duong, která v té době s Klubem Hanoi a autorkou námětu spolupracovala. Označení ji natolik oslovilo, že jej v roce 2007 použila na webu Aktuálně.cz ve svém článku nazvaném *Dvojitý život banánových dětí*. Zejména díky jejímu blogu a novinářům, kteří se přirovnání chytili a začali jej používat, se toto označení natolik vžilo, že se stalo běžně užívané pro celou mladou generaci Vietnamců vyrůstajících v ČR.

Do vcelku přirozeného vývoje vietnamské komunity v uvedené době však ještě zasáhly, shodou okolností paralelně s mediálním rozmachem článků o „banánových dětech“ a jejich studijních a dalších úspěších, v úvodu zmíněné problémy s mohutným přílivem vietnamských dělníků a s nevyhnutelnými následky hospodářské krize. Podniky, které dělníky zaměstnávaly, využívaly ve velké míře mechanismu agenturního zaměstnávání, který firmám umožnil vyšší flexibilitu v nabírání a propouštění a vůbec snižoval závazky vůči zaměstnancům. Tato znenadání početná skupina vietnamských dělníků se však zcela lišila od skupiny jejich předchůdců z doby minulého režimu. Vyznačovala se obvykle původem z venkova, nízkým vzděláním a rozhledem, bez jakéhokoli předchozího jazykového školení či přípravy na odlišnou evropskou kulturu. Většina přicestovala do ČR přes zmíněné agentury a za zprostředkování cesty a práce se nesmírně zadlužila. Důvody, proč tolik Vietnamců stále touží vycestovat za prací do ČR (a na Západ vůbec), jsou přitom zřejmé; kterýkoli Viet Kieu (vietnamské označení krajana žijícího v zahraničí) přijede do Vietnamu na návštěvu, přijíždí s mnoha dárky pro příbuzné a snaží se vytvořit dojem úspěšného a bohatého podnikatele, který v cizině uspěl, ačkoli skutečnost může být jiná.

Dopady hospodářské krize v roce 2008 způsobily, že na straně českých podniků došlo k mohutnému propouštění, agenturních zaměstnanců v první řadě. Kritická situace v té době poukázala na nedostatky české migrační politiky, ovlivnila budoucí vízovou politiku, ale nejen ji. Na kritickou situaci museli

reagovat též vietnamští usedlíci, kterým tato živelná vlna krajanů způsobila nejedny starosti. Jistě, malá část z nich z ní profitovala, ale většina ji vnímala jako problém, a to z mnoha důvodů; jedním z nich bylo i „pošramocení pověsti“ před majoritou. Zástupci vietnamské komunity v té době začali usilovat o statut národnostní menšiny, a najednou tu byl ohromný počet nevzdělaných krajanů z venkova, kteří „nevěděli, jak se chovat“. Spousta z nich se navíc ocitla v opravdu zoufalé situaci: bez práce a bez prostředků, často také bez povolení k pobytu, které bylo vázáno na konkrétní pracovní místo, a současně bez možnosti vrátit se zpět do vlasti, kde na ně čekaly zastavené pozemky a domy. V lednu 2009 proto zástupci nejvýznamnějších vietnamských organizací sepsali za podpory některých českých neziskových organizací (včetně Klubu Hanoi) otevřený dopis české vládě, ve snaze seznámit ji se situací a navrhnout některé kroky vedoucí k jejímu řešení. Šlo o první dopis zástupců vietnamské komunity adresovaný Vládě ČR (doposud jediný odeslali zástupci vietnamských vysokoškolských studentů Václavu Havlovi v dubnu 1990, aby zastavili násilí na vietnamských spoluobčanech, které v souvislosti s listopadovým uvolněním v roce 1989 začali napadat pravicoví extremisté). Osud propuštěných vietnamských dělníků nám zřejmě zůstane neznámý, pravděpodobně se jich ale nakonec většina - i v rámci vládního programu ČR a IOM – - vrátila zpátky do vlasti.

Statut národnostní menšiny získala vietnamská komunita v roce 2013. V posledních letech roste i počet udělených českých občanství Vietnamcům; zvýšil se s novelou zákona o státním občanství ČR účinnou od ledna 2014, jež umožňuje nabývat dvojí občanství. Možnosti využívají zejména mladí Vietnamci, kteří se v ČR narodili, nebo do ČR přijeli před 10. rokem svého věku (občanství je podmíněné mj. znalostí českého jazyka). Například v roce 2002 získalo pouhých 29 osob české státní občanství, v roce 2014 se již počet udělených občanství navýšil na 298 a do roku 2018 byl průměr každoročně udělených českých občanství Vietnamcům 285. S dorůstající druhou a třetí generací Vietnamců v ČR se tato tendence bude pravděpodobně dále zvyšovat.

Zejména od mladých Vietnamců, kteří tu žijí odmalička, mluví perfektně česky a narozdíl od svých rodičů se považují za Čechy (Evropany), zaznívá poprvé i kritika stávajícího vietnamského způsobu života. Řada jich vnímá, že dospělí příchozí z Vietnamu si v sobě zakonzervovali vietnamskou kulturu té doby a bývají díky tomu daleko kritičtější než jejich vrstevníci v současném Vietnamu. Vidí, že generace jejich rodičů nerada opouští zasetý systém podnikání založený na principu nápodoby a kopírování úspěšnějších krajanů, a vidí i chyby v samotné výchově; stejně jako každý nový příchozí Vietnamec bez zkušeností s českou realitou automaticky provozuje zaběhnutou obživnou činnost svých krajanů, strategie nápodoby se ve vietnamské komunitě projevuje i v přístupu k výchově a vzdělání potomků. Většina dětí z Vietnamu přijíždí do ČR o letních prázdninách a ihned v září nastupuje do základní školy, s minimální

jazykovou průpravou i znalostí, jak to tu chodí. Jak se posléze potýká dítě se zvládnutím učiva ve škole, jak se k tomu postaví učitelé i samotní rodiče, je velmi individuální. Princip nápodoby též způsobil zaběhnutou nezbytnost dalšího studia potomků výhradně na gymnáziu, spojeném navíc s výhrami ve znalostních soutěžích, a nakonec úspěšné absolvování vysoké školy z pohledu rodičů perspektivního a lukrativního zaměření (čili školy ekonomického, právního či technického zaměření). Ve vietnamské společnosti hrají mimořádnou roli peníze a prestiž a pro mnohé „Čechovietnamce“ je to těžko akceptovatelné.

Existují však i benevolentnější rodiče, kteří nechali jít své syny a dcery vlastní cestou. I díky nim tak dnes můžeme mladé Vietnamce, ačkoli zatím spíše jednotlivě, potkat v netradičních odvětvích: vystudovali umělecké obory, točí filmy, hrají ve filmech, zpívají, malují či navrhují oblečení, jsou úspěšnými blogerkami či youtuberkami a youtubery, vietnamský teenager je nejmladším českým šachovým velmistrem, prvního specialistu vietnamského původu přivítal obor české psychiatrie atd. Souběžně vzniká nová podnikatelská vrstva, která dosavadní stereotypy vietnamského podnikání jednoznačně opouští. Třebaže si pořídí restauraci s vietnamskou kuchyní, snaží se v první řadě o autentičnost a originalitu, což je v protikladu k systému kopírování vlastní první podnikatelské generaci (samozřejmě existuje řada výjimek - např. zakladatelé obchodního řetězce Sportisimo aj., jen jsou v menšině). Mladých úspěšných vietnamských podnikatelů přibývá stále více. Naproti tomu se mladí Vietnamci začali objevovat i v úplně běžných povoláních - pracují jako zdravotní sestry, na poště, na letišti, jako průvodčí ve vlaku atd.

V souvislosti se získaným občanstvím (ale nejen) se také dostavuje občanská participace - čeští občané vietnamského původu chodí k volbám, ve třech případech se již projevily i politické ambice a aktivní zapojení do české (evropské) politiky. V posledních několika letech došlo navíc k „boomu“ vietnamských spolků sdružující mladé „Čechovietnamce“, jež mají mj. podobný cíl: lepší soužití a vzájemné pochopení mezi českou společností a vietnamskou diasporou v ČR. Jmenujme ty nejvýraznější (a vynechme oficiální sdružení *Svaz vietnamských studentů*): Pražský *Viet Up* nabízí „banánům“ výuku vietnamštiny, sdílení krize identity, letní tábory, každoroční „Banán Fest“. Dále tu máme spolky, které vzali seznamování s vietnamskou kulturou přes kuchyni - *Bep Viet Friends* nebo brněnský spolek *Zase rýže* (vlna popularity vietnamské kuchyně jim navíc umožnila pojmout své aktivity jako podnikání). Zmínit bychom měli i *Přiznání Vietnamců*, aneb „historky, příběhy a každodenní problémy ze života Vietnamců“. Ačkoli jde pouze o facebookovou komunitu, která do jisté míry vystřídala kdysi na podobném principu založené diskusní komunity *Vietnam* či *Asijské krás(k)y* na portálu Lidé.cz, pro mnohé vietnamské teenagery to bývalo jediné spojení s vrstevníky (vietnamští rodiče mnohdy zakazují mimoškolní aktivity, neboť si myslí,

že by jejich děti mohly rozptylovat od studia, počítač a online aktivity jim ale nevadí), s nimiž si zde popisují svoje lapálie ve vztahu k rodičům, nebo historky, které naopak zažívají s Čechy. A také jsou tu spolky, které vznikly s konkrétním posláním, jako například *Medviet*: tento spolek (nejen) vietnamských mediků se snaží připravovat vzdělávací a preventivní akce vyloženě pro vietnamskou komunitu a k jeho aktivitám patřila i iniciativa „Vietnamec na kost“ ve spolupráci s IKEM, jejímž cílem bylo rozšířit povědomí o potřebě vietnamských dárců kostní dřevě i získávání nových registrovaných z řad mladých Vietnamců žijících v ČR.

Zakladateli všech uvedených (i těch neuvedených) spolků jsou zpravidla příslušníci 1,5 generace (Vietnamci příchozí do ČR v dětství) nebo 2. generace (narození v ČR), všichni narození mezi lety 1980 - 1995. Co mají společného? Všichni si prošli podobným dětstvím – rodiče na ně neměli čas, vyrůstali mezi českými dětmi, chtěli být jako ony, ale nevypadaly jako ony. Na střední škole procházeli krizí vlastní identity (jsem Čech, nebo Vietnamec?), než konečně na vysoké škole (na kolejích, nebo zkrátka dále od dohledu rodičů) potkali vietnamské vrstevníky s podobným osudem, mohli sdílet své pocity a zkušenosti, začali se snažit o poznání vlastních kořenů. Většina aktivit těchto spolků vychází v podstatě z potřeby jakési společenské odpovědnosti vůči sobě, rodičům, komunitě i české společnosti, s cílem poznat sebe sama a své místo, navzájem se učit, poznávat a podporovat vietnamskou kulturu.

Mladí Vietnamci si také uvědomují izolovanost vietnamské komunity a chtějí změnu. To, že nejde o planá slova, ilustruje i zapojení vietnamské komunity během pandemie koronaviru na jaře 2020. Po celé republice byly vidět stovky vietnamských obchodů se symbolem srdce, kam si mohli příslušníci první linie přijít pro občerstvení zdarma. Vedle toho založili mladí vietnamští rodiče neziskovou skupinu *Lam Che Me CZ*, sdružující stovky vietnamských (ale i českých aj.) švadlenek, které šily roušky do nemocnic, domovů pro seniory atd. pod heslem „roušky pro všechny“. K projektu „Vietnamci pomáhají“ se připojily tisíce Vietnamců (zde měl sklon k napodobování vyloženě pozitivní dopad) a díky mediálnímu zájmu to ocenilo i většinové veřejné mínění.

Vůbec v českých médiích dnes pozitivní zprávy o vietnamské menšině převládají, zvláště úspěchy „banánových dětí“ doslova frčí; tatam jsou články o hospodářské kriminalitě Vietnamců, které převažovaly v minulosti. Není se čemu divit - na první pohled Asiat či Asiatka, kteří hovoří česky stejně, jako by to byl jejich mateřský jazyk, a svými aktivitami nabourávají nejen stereotypy o Vietnamcích, jsou přitažlivé téma. Navíc se změnila nálada české společnosti - populární se stala nejen vietnamská kuchyně, ale i výlety do vietnamských tržnic - do Sapy v Praze nebo Vinama v Brně atp.

Vietnamská diaspora v ČR je nicméně stále značně diverzifikovaná. Na jedné straně tu máme vietnamské dělníky (v rámci vietnamské komunity i pro místní podniky - jako levná pracovní síla jsou stále „in“, protože jejich touha po výdělku zaručuje totální pracovní nasazení). Dále tu máme skalní usedlíky, více či méně usazené jednotlivce i vietnamské rodiny; první, jedenapůltou, druhou a několik let i třetí generaci, která má již mnohdy s vietnamskou kulturou společného pramálo.

K 1,5 a 2. generaci Vietnamců u nás patří i profesionální interkulturní pracovníci, kteří znalost obou kulturních prostředí a prostředí migrantů v ČR využívají při své práci. Profese „interkulturní práce“ byla v ČR ustavena na základě silné potřeby z praxe a podnět přišel z naší organizace South East Asia – liaison, z. s. (někdejší Klub Hanoi, o. s.) již v roce 2011. Od té doby proběhlo mnoho kurzů (ať už akreditovaných, nebo spontánních) pro lektory češtiny pro Vietnamce, interkulturní asistenty, interkulturní pracovníky i interkulturní mediátory. Nejednalo se výhradně o kurzy pro interkulturní pracovníky česko-vietnamského původu, pozornost byla věnována i jiným kulturním okruhům v rámci etnických menšin v ČR. Současně vznikly i první slovníky a odborné publikace na dané téma.

Interkulturní pracovníci (asistenti pedagoga, koordinátoři, interkulturní pracovníci, komunitní tlumočníci) dnes pracují kromě neziskových organizací také na školách či městských úřadech a my si velice vážíme, že velká většina prošla v určitém období kontaktem a často i konkrétní spoluprací s námi.

Experti a interkulturní metody¹⁰

Mgr. KOCOUREK Jiří

Obecné zamyšlení

Následující text je zamyšlením nad tím, zda a jak mohou vstupovat interkulturní faktory do rozhodování a odborné práce expertů, kteří pracují s cizinci.

Tak jako každá jiná sociální skupina, také skupiny odborníků sdílejí své stereotypy, které brání pověst dané profese před kritikou ostatních. Také v profesních skupinách existují lidé, kteří díky tomu, že se na svou profesi maximálně soustředí, začínají mít pocit, že ta jejich je ta nejdůležitější. Leč z hlediska sociologie a zdravého rozumu má každá profese, pokud se vykonává kvalitně a s ohledem na ostatní, své opodstatnění, ale i své chyby a stinné stránky, kterou jsou s ní a s jejími odborníky spojené.

Nikdo z nás není neomylný, ani lékař, ani advokát, ani pedagog, ani psycholog. Stejně jako je omezené poznání každého jednotlivce, je omezené poznání odborníka významným faktorem, který ovlivňuje výsledek jeho práce. Můžeme říci, že profesionální přístup není tvořen pouze snahou o bezchybnost, ale také dovedností s chybami počítat a poučit se z nich (nikoli je omlouvat) v co možná nejkratším časovém odstupu. Profesionál je ten, který je schopen připustit, že k chybě může dojít, a poučit se z ní.

Stejně tak, jako by měl lékař každého pacienta vyšetřit individuálně, měl by to dělat i v případě klientů – cizinců, či prostě příslušníků jiných kultur. Zde však kromě více či méně odhadnutelných rozdílů mezi lidmi přistupuje do poznávání klientů z jiných kultur faktor interkulturní vzdálenosti, resp. vzájemné neznalosti. Tuto vzájemnou neznalost se často snažíme překrýt pozitivním vystupováním, jindy se zlobíme, ale můžeme být i důslední a interkulturní rozdíly začít poznávat. Velkým uměním, kterým ovšem odborníci neopládají na sto procent, je určitá citlivost pro práci s takovými klienty¹¹. Je přirozené, že odborník vyrůstající v jedné kultuře se nemusí vyznat v kulturách jiných. Je však eticky nepřijatelné, aby neposkytoval kvalitní služby klientům z jiného kulturního prostředí jen kvůli jejich původu.

Proto tvrdíme, že učitel má přijmout každého žáka jako svého žáka, lékař každého pacienta jako svého pacienta, bez ohledu na to, zda jde o našince, nebo cizince. Pochopitelně to znamená, že se odborník

¹⁰ Upraveno dle původního textu: Kocourek, J., Říhová, M., Šimeček, P. 2014: Materiály o interkulturní problematice pro česko-vietnamské interkulturní asistenty. SEA-I, Praha. 80 s.

¹¹ Dobrou přípravou každého, kdo vstupuje do světa interkultury může být například kniha Moree, D. 2015: Základy interkulturního soužití. Portál, Praha. 201 s.

bude muset naučit novým věcem, získat nové zkušenosti, nový pohled na věc. To však ani ve vědě samotné není nic nového.

Pokud se odborník do interkulturního světa rozhodne vstoupit, stojí poté před základním problémem, jak pracovat s metodou své práce. Je jisté, že když odborník pracuje s cizincem, musí změnit svou metodiku? V jakém rozsahu? Někteří psychologové tvrdí, že řadu psychologických testů nelze pro cizince použít, i kdyby je realizovali s tlumočnickem. Někteří lékaři se obávají ošetřovat osoby černé pleti, protože údajně těžko odhadují jejich stav na první pohled nebo očekávají jiné hygienické návyky. Jednají správně? Je to v mezích profesní etiky?

Zkušenosti získané v procesu integrace: „nedotknutelná“ odbornost je mýtem

Na příkladu procesu integrace Vietnamců v ČR si ukážeme některé kroky, které by mohla věda uskutečnit, aby byla efektivní v různých kulturních prostředích či při řešení interkulturních problémů.

Když do ČR začala proudit nová vlna migrace v 90. letech minulého století, sociální vědy tento fakt téměř nezachytily. Samotní migranti za odborníky nechodili a společnost více řešila otázky integrace národnostních menšin než integraci cizinců, nenapadlo ji ani oba dva problémy spojit jako problémy interkulturní. Z hlediska vědy se tedy většinou nic nedělo. Avšak již v 90. letech začali častěji pociťovat **interkulturní, antropologické a fyziognomické rozdíly lékaři**, a to ať už jde o rozdíly v oblasti anatomie, projevů určitých chorob nebo chorob samotných. Stejně tak si všímali u různých skupin různé intenzity reakcí na zátěž – fyzické i psychické. Máme tím na mysli jinou reakci na bolest, jinou verbalizaci pocitů a bolesti, jiný přístup k výchově a vedení dětí, pokud jde o chování v lékařské ordinaci atp.

Zatímco české školství přijímalo myšlenku multikulturního vzdělávání v návaznosti spíše na politiku Evropské unie, zdravotnictví často muselo na interkulturní problematiku reagovat spontánně přímo v praxi. Vznikaly přímo viditelné potíže například v následujících situacích:

- K lékaři přišel cizinec, kterému lékař nerozuměl, a tak velmi těžko stanovoval diagnózu s určitou rozumnou mírou pravděpodobnosti.
- Lékaři si často těžko zvykali na jiný režim ošetřování na základě zvláštního pojištění cizinců.
- Lékaři se často setkávali se specifickými chorobami, se kterými se dosud neseťkali.
- Lékaři se setkávali s odlišnými reakcemi fyzickými i psychickými.
- Lékaři se setkávali s odlišným povědomím nových pacientů o zdraví a zdravotnictví.
- Lékaři se setkávali se zcela odlišnými přístupy k lékařům ze strany pacientů.

Nutno dodat, že rozdíly mezi kulturami nemusí být dány jen odlišnými projevy, ale například jiným kvantitativním výskytem některého jevu oproti naší kultuře, zkušenosti odborníka atd. I odborníci mají své předsudky a stereotypy.

Ze života I: V nemocnici ležel vietnamský pacient, když tu za ním vrchní sestra poslala cizí vietnamskou ženu s jídlem. Třikrát volal své manželce, aby se ujistil, že nikoho s jídlem za ním neposlala. Nakonec se vše vysvětlilo. Vrchní sestru nenapadlo, že by vietnamská paní mohla patřit k někomu jinému než ke krajanovi, byl to však chybný úsudek - ve skutečnosti přišla vietnamská paní do nemocnice za svým českým manželem, a i ona byla zmatená, proč ji sestra poslala na cizí pokoj.

S cizinci se častěji setkávaly i jiné profese - například soudci a soudní úředníci, příslušníci policie a další úřední a kontrolní orgány ČR. Vlna multikulturalismu pak zasáhla především profese učitelské, zdravotnické a knihovnické, ale postupně postihla i státní úřady, které se záhy začaly interkulturními otázkami zabývat poměrně intenzivně. Po cca 15 letech migrace cizinců, kdy se o problémech s nimi spojenými téměř vůbec nehovořilo, se díky daleko většímu propojení mladé vietnamské generace a českých institucí začalo mnoho příslušníků i nově příchozích z Vietnamu setkávat s Čechy – odborníky nejrůznějších oborů.

Dnes je naprosto běžné využívání psychologických poradenských služeb, psychiatrie či logopedie při vyšetřování cizinců. Bohužel v praxi se stále naráží na problémy absence adekvátních vyšetřujících metod, které by se na cizince daly aplikovat.¹² Víme například, že standardizované psychologické nástroje se vytvářejí velice dlouhou dobu a testují se na místní (určité omezené) populaci. Donedávna neexistovaly ani kvalitní testy dysgrafií a dyslexií, dysfázie a dalších dysfunkčních poruch, natož aby existovaly pro jiné jazykové skupiny. Neexistovaly metodické postupy, jak má expert postupovat při identifikaci vad řeči, když nedokáže rozlišit: zda nedostatek řeči u pacienta je způsoben tím, že málo hovořil česky (svůj rodný jazyk umí dobře), nebo nemluvil vůbec (rodiče doma s dětmi nemluví ani jedním jazykem), nebo se jedná o vliv dočasný, kdy se dítě aktivně setkává s oběma jazyky, ale v daném období je to pro něj náročné, nebo je vada dána geneticky či jinými zdravotními faktory. Stejné problémy se vyskytují i u psychiatrů a psychologů, kteří bez znalosti mimiky daných skupin nebo bez znalosti reálných motivů chování příslušníků z jiných kultur nemohou najít správnou cestu od projevů chování člověka k

¹² Videospoty PČR z projektu „Efektivní rozvoj a posilování kompetencí lidských zdrojů“ (ERP), reg. č. CZ.1.04/4.1.00/A3.

jeho reálným příčinám. Samozřejmě tento problém existuje i v případě odborníků, kteří pracují s Čechy, ale u práce s cizinci je daleko výraznější.

Na druhé straně mince leží profese, které cizince využívaly z ekonomických motivů, například právníci, prodejci, mobilní operátoři apod. Tyto profese začaly velmi brzy pracovat s tlumočníky. Nastává ale otázka, pakliže má zůstat odborník odpovědný za kvalitu své práce, jak je možné kontrolovat, zda tlumočnick správně tlumočí to, co odborník říká. I v těchto situacích si čeští odborníci mnoho domýšlejí. To vše se jeví o to důležitější v prostředí, kdy není zaručena dostatečná kvalita komunitního tlumočení ani dostatečný počet tlumočnicků.

Týká se to i neverbálních projevů, jak si ukážeme na příkladu plačící klientky - cizinky u sociální pracovnice, kde si stěžovala na své příbuzné a zaměstnavatele. V praxi se velmi často stává, že sociální pracovnice začnou klientku litovat pouze na základě toho, že pláče. Naprosto chybně se dopouštějí základního omylu z hlediska sociální psychologie a přestávají se chovat profesionálně, neboť projektují své vlastní osobnosti do hodnocení situace dané klientky ve smyslu „abych takto plakala, to by se mi muselo stát opravdu něco vážného“, načež usuzují, že klientka prožívá závažnou situaci. Tento faktor projekce je významným a častým faktorem, s nímž se pere mnoho odborníků. Spojený s neznalostí povahy různých kultur může být i velmi nebezpečný, pokud jde o odhad nebezpečného jednání některých osob vůči sobě či jiným osobám (např. odhad sebevražedného jednání nebo rizika fyzického útoku na jinou osobu).

Takováto projekce, z podstaty reality naprosto chybná, se vyskytuje i u soudů. V praxi jsem zažil, že soudkyně byla ochotná zabývat se podobnou plačící klientkou dokonce 45 minut po ukončení soudního řízení. Odborníkům často chybí nejen potřebná životní zkušenost pro práci s extrémními jevy, ale také kulturní znalost. Co když byla daná klientka velmi schopnou manipulátorkou a ve skutečnosti trpělo její okolí? Mnohokrát již přece bylo prokázáno, že existují kultury a reakce expresivní, v nichž je pláč vlastně běžným a častým projevem a vůbec nemusí mít tak závažné příčiny jako v naší kultuře.

Dalším neméně rozšířeným problémem se stala skutečnost, kdy jednání mezi odborníkem a klientem tlumočí velmi kvalitní tlumočnick, ale k porozumění mezi oběma stranami stejně nedochází. Postupem času se přišlo na to, že bez osoby, která by rozuměla oběma zúčastněným kulturám, příliš efektivně komunikovat nelze. Nelze efektivně komunikovat, někoho něco učit, a v návaznosti na chybějící kvalitní analýzu ještě dělat odborné závěry. Interkulturní profesionálové neslouží jen k tomu, aby se aplikovala kulturně specifická řešení, ale právě také k tomu, aby se odlišilo, které kulturní a další faktory na vzniklou

situaci nebo problém mají, či nemají vliv. Na to, aby mezi expertem a klientem probíhala efektivní komunikace, zdaleka nestačí jen povědomí o některých rozdílech. Je třeba, aby byl expert schopen odhadovat komunikační záměr druhé strany a velmi dobře znal jazyk, kterým dotyčná osoba hovoří. Expertní pohovor vlastně nelze realizovat bez kvalitního tlumočnicka. Interkulturní problematika může vnést jiný úhel pohledu i do interkulturní komunikace mezi dvěma Čechy, kteří sice formálně používají stejný jazyk, ale za používanými slovy mohou skrývat zcela jiné významy. Dále v textu uvádíme, jaké zejména civilizační a kulturní rozdíly se mohou skrývat v komunikaci cizince (resp. i Čecha) a odborníka. Uvádíme zde jen výběr příkladů, s nimiž se v praxi setkáváme nejčastěji.

„Ano“, či „ne“?

Zmíněné rozdíly mohou přinášet i velmi zásadní nedorozumění, která mohou vést v některých oborech i k ohrožení života. Základní chápání a používání slov ANO a NE se v různých jazycích mohou lišit. Již v evropském prostředí, kde se historicky mísí neuvěřitelná směsice kultur dálnévýchodních, blízkovýchodních, evropských i afrických, není jen tak jednoduché říkat a rozumět slovům „ano“ a „ne“. Totéž platí o interpersonálních a interkulturních komunikacích. Slovo „ano“ má za prvé (i v češtině) mnoho významů, za druhé se v některých jazycích řekne mnoha způsoby, z nichž každý má také ještě trochu odlišný význam. Dokonce se v některých jazycích používá i místo slova „ne“, a naopak.

Vzijme se proto do situace, že se nacházíme v jiné zemi, jejíž jazyk ne zcela dobře ovládáme. Vlastně nemusíme ani do jiné země, stačí, když na nás začne hovořit například lékař svým odborným jazykem - také neporozumíme úplně všemu. Mnoho lidí bude mít tendenci ona neznámá slova přecházet a význam sdělení si domýšlet, samozřejmě často chybně. Podobně některé kultury takovýto stav přitakání, nikoli porozumění, doprovázejí právě slovem přeloženým do češtiny sice chybně, ale běžně: ANO.

Častý a velmi nepřesný překlad slov ANO a NE bývá skutečně problém. V některých jazycích existují slova „ano“, která říkají: „promiňte, snažím se Vám naslouchat, ale nerozumím“. Tlumočníci by měli v tomto případě místo „ANO“ přeložit správněji „POSLOUCHÁM VÁS“, nebo „Promiňte, NEROZUMÍM“. Když se lékař zeptá pacienta - cizince, zda mu rozuměl, a dostane odpověď ANO, měl by si ji proto ověřit. Představme si, k jaké situaci může dojít, když se lékař pacienta zeptá: „Bolelo Vás tedy břicho jen dva dny?“ A pacient odpoví: „Ano.“ Ve skutečnosti jej břicho bolelo již měsíc, jen se spletl, nebo nerozuměl, proto prostě řekl „ano“. Odborníci by neměli mít tendenci podceňovat interkulturní rozdíl v komunikaci, a to právě s ohledem na lidský život a na to, jak výrazně může názor odborníka klientův život ovlivnit. Jedině zkušený tlumočnick a znalec obou kultur se může vyznat v této spletité situaci, a to jsme zatím jen

u tak základních slovíček, která ovlivňují komunikaci při každém rozhodování, potvrzování, schvalování atd. Podobných nedorozumění v jazyce se děje celá řada u téměř celé slovní zásoby.

Chápání smyslu a funkce institucí

Sociální rozdíly vnímání rodinných slov, odborných slov apod. jsou při tlumočnické praxi na denním pořádku. Kromě čistě jazykových či socio-lingvistických situací často výrazně ovlivňují odbornou praxi i socio-kulturní faktory, kupříkladu odlišné chápání smyslu společenských institucí.

V každé kultuře může existovat odlišné právo a odlišný účel některých institucí. Základním předpokladem pro posuzování komunikace dvou osob - odborníka a klienta z různých kultur, je naprosto odlišné chápání smyslu a potřebnosti některých institucí. Tento rozdíl vychází i z civilizačních rozdílů pojetí náboženství, způsobu života, rodového uspořádání apod. Lidé institucím v první řadě vůbec nevěří. Někteří klienti se vnitřně ptají: jak někdo cizí může chápat, proč jsem nemocný? Ve druhé řadě si klienti mohou myslet, že odborník, zde např. lékař v ČR, funguje stejně jako lékař v jejich zemi původu: jak mi může chtít pomoci, když mu nedám úplatek?

Lékaři v některých zemích mohou klienty přesvědčovat, že jedině po obdržení úplatku je dobře vyléčí, a to i přesto, že svému řemeslu dobře nerozumí. Lékaři v ČR vykonávají profesionální práci a úplatky přijímat nesmějí. Daný cizinec však váhá důvěřovat lékaři, který si úplatek nevezme, protože si myslí, že pro něj nic neudělá. Nechápe také vůbec morální kredit, který lékařům brát úplatky zakazuje. Interkulturní rozdíly mohou výrazně zasáhnout jednak do výběru lékařů zcela zcestným směrem a jednak vůbec volbě, zda k lékaři na zákrok jít. Některé projevy klienti nepovažují za nemoc, o nemoci se navíc stydí hovořit.

Mezi cizinci koluje mnoho předsudků, které již v české společnosti nejsou časté, ale v jiných zemích jim lidé věří asi tak, jako na území ČR v 17. století. Proto také někdy cizinci chodí k lékaři ne proto, aby je vyšetřil a vyléčil, ale ze zcela jiných důvodů - např. aby získali alibi, nebo aby získali pocit, že se o ně někdo stará, aby prokázali falešnou snahu se o někoho postarat aj.

Muži a ženy

Značné společenské a kulturní rozdíly fungují také v chování vůči mužům a ženám. V některých kulturách je kontakt lékaře (muže) a pacientky (ženy) povolen, jinde je vnímán velmi negativně. Proto je třeba zvažovat i tento faktor, neboť některé zákroky krizové intervence v psychologii nebo zákroky první pomoci mohou být tímto faktorem výrazně znehodnoceny. Když se lékař dotýká těla ženy, nebo lékařka

těla muže, může to u některých pacientů vyvolávat velmi nepříjemné pocity, neboť nejsou na takové dotyky vůbec zvyklí. Vůbec pak v praxi není výjimkou, že soudního tlumočníka (muže) předvolají ke gynekologickému vyšetření pacientky (ženy), a to jednak bez dotazu směrem k pacientce, zda s tím souhlasí, jednak bez oznámení tlumočnickovi (muži), že jde tlumočit opačnému pohlaví v takto citlivé situaci.

První pomoc

Je třeba brát v úvahu i skutečnost, že v mnohých zemích nejsou lidé vzdělaní, ani naučení k tomu, aby v případě vážného úrazu poskytli zraněnému potřebnou pomoc. V některých zemích naopak mohou na dobrovolníka, jenž zraněnému pomůže, svalovat vinu za cokoli, co se mu po poskytnutí první pomoci stane. Poskytovat první pomoc v takových zemích je proto sociálně velmi nebezpečné.

Ze života II: *Jeli jsme ve třech vozech z horského průsmyku s nejvyšším představitelem daného okresu. Nejdříve jel on, poté my. Najednou jeho vůz udělal prudkou smyčku, ale pokračoval dál v jízdě. Záhy jsme uviděli, co tento manévr způsobilo: na cestě ležela nehnutě osoba s krvavou skvrnou kolem hlavy. Teprve poté, co u zraněné osoby zastavilo naše auto, zastavil také první okresní vůz a jeho posádka se zeptala, co se děje. Nejenže nikoho z místních nenapadlo pomoci. Poskytnout první pomoc může být v některých zemích dokonce velmi nebezpečné, a to i pro lékaře.*

Ze života III: *Stál jsem na mezinárodním letišti, jehož aerolinie jsou členem mezinárodních uskupení. Oznámili nám, že náš let bude mít 20 minut zpoždění. Sedl jsem si, když kolem procházela skupina domorodých pilotů a letušek, s nimi šli dva piloti polští. Když přešli, šel za nimi s odstupem ještě třetí pilot. Byl statného vzrůstu a domorodé obyvatele převyšoval opticky téměř o polovinu. Najednou začal omdlívat. Přiskočili k němu sice hned dva domorodí piloti, ale nenechali jej lehnout, stále se ho snažili držet ve vzpřímeném stavu, což bylo velmi nebezpečné jednak proto, že by jim mohl tak těžký člověk upadnout a poranit se, jednak proto, že se odkrvuje hlava a stav omdlení stále trvá. Musel jsem tedy zasáhnout: položil jsem pána na zem a dal mu nohy do zvýšené polohy, polští piloti mu záhy uvolnili sako a vázanku. Během několika minut přišel pán zase k sobě. Najednou však k němu přistoupila osoba s vysílačkou, která měla na starosti dohled v letištní hale, a piloty, kteří kolegu zachránili, začala odhánět za pokřiku: „Nebudte u něj tak blízko, vydýcháte kolem něj vzduch, zadusí se!“
Je téměř neuvěřitelné a současně děsivé, jak může nevdělanost ovlivnit životy lidí kolem.*

Ne každý tradiční zvyk vede k cíli

Leckdo by asi nevěřil, že porod, a dokonce samotné početí dítěte, nemluvě o jeho výchově, je stále v některých kulturách, s jejichž příslušníky přicházejí do styku lidé v ČR, velkou neznámou. Bohužel nevzdělanost způsobuje, že mnohé dívky ve Vietnamu stále nevědí, jak se rodí děti, dokonce skutečně nevědí ani to, jak k tomu dojde, že se dítě narodí. Vůbec nemají tušení, kdy by měly jít k porodu, co mají udělat, když odteče plodová voda apod. Dívky pak rodí velmi divokým způsobem a samozřejmě bez jakýchkoli znalostí péče o novorozence. Když se dítě narodí, bojí se, když pláče, takže se ho vždy snaží umlčet, bojí se, když dítě nekojí, ale nemají trpělivost tomu dítě naučit, takže kojení vzdají atd. Lékaři si často vůbec nedovedou představit, že informace, které takové pacientce poskytují, pacientka nedokáže přijmout, protože jim zkrátka nerozumí, a nikdy je také nevyužije. V některých kulturách se lidem nedostává správné výchovy v tom smyslu, že by rodina v raném vývoji dítěte naplňovala jejich přirozené potřeby, které pojmenovává vývojová psychologie.

Ze života IV: Těhotná vietnamská manželka si dala pod prostěradlo do postele ostrou mačetu. Její český manžel se zděsil, ona mu ale odvětila: „Miláčku, to je jen proto, abych přetnula a zahnila zlé sny, které mám!“

Manipulace, nebo krize?

V této kapitole si povíme o odhalování příčin chování, resp. maskování příčin určitým chováním, neboť v některých společnostech není přímé chování označováno za efektivní.

Sociální pracovníci, lékaři, psychologové - ti všichni mají problémy v rozlišování závažnosti stavu jedince, který přijde z jiné kultury. Některé kultury své nepříjemné pocity a problémy, ačkoli jsou obrovské, nedávají najevo a projevují je úsměvem. Některé kultury bývají naopak velmi expresivní, ačkoli žádný problém nepociťují. Proto je nutné zopakovat: pláč nemusí vždy znamenat zoufalství, může být i nástrojem manipulace. Stejně tak se může stát, že někdo své pocity hlasitě prožívá, ale závažnost problému vůbec nepociťuje, jeho křik je dán pouze prostředím expresivní kultury, z níž pochází. Odborník by tedy takovému křiku neměl přikládat velkou důležitost.

V některých kulturách z jedinců vyrůstají hrdé osobnosti, které si věří. V některých naopak lidé, kteří se chovají jako, odpusťte mi ten výraz, stádo dle nějaké vnější moci. Musíme si ale uvědomit, a to platí napříč kulturami, že existuje reálný pocit sebedůvěry každého jedince. Pokud tento pocit sebedůvěry někomu chybí, ať už je to v jakékoli kultuře a z jakýchkoli důvodů, jedinec poté nevěří ani svému okolí, ani nikomu jinému, včetně svých blízkých, ani tomu, kdo ho miluje. Pokud se nikdo z blízkých o daného

člověka v mládí nepostará a neumožní mu žít v přehledných rodinných podmínkách, na které by se mohl spolehnout, začne tato osoba vnímat své okolí jako něco, na co se spolehnout nedá, a zároveň nezíská potřebnou vlastní sebedůvěru. V různých kulturách se proto často setkáváme s jedinci, kteří se obořují na ostatní právě z toho důvodu, že nevěří sami sobě.

Vše má základ v rodině. V naší společnosti existuje nepřehledný počet nástrojů na to, jak zacházet s rodinou, když se však řeší konkrétní případ, často se stává, že jsou tyto nástroje zcela bezbranné a slepé. Naše instituce v zásadě pomáhají tomu, kdo přijde a stěžuje si. Kdo si stěžuje více, mnohdy i více vymůže. Ani školní instituce, ani sociální oddělení nemohou do rodiny a způsobu výchovy dětí efektivně zasáhnout, pokud chybí odvaha a znalosti, aby takový výchovný zásah například prací s rodiči prováděly.

Krizové situace

A tak řešíme situace, kdy například škola nechce problém nahlásit na „sociálku“, protože nedůvěřuje kvalitám zdejších pracovníků, a dítě je ponecháváno s matkou narkomankou po celou dobu bez efektivního zásahu odborníka. Existuje mnoho lidí, kteří se vyjadřují k výchově dětí. Hovoří však většinou pouze ze své zkušenosti, neboť právě rodina nás zásadně ovlivňuje téměř po celý život. V mnohých situacích je přítom pro zdravý vývoj dětí, děti cizinců nevyjímaje, velmi potřebná aplikace efektivní pedagogiky a psychologie. Jak například může škola říci: „Rodiče si pro něj nechodí, pokaždé přijde někdo jiný, ale oni to tak mají...“? Anebo: „Byla pro něj policie, ale řekli, že se nic neděje, tak jsme se neptali...“ Cožpak kdyby se nic nedělo, přijela by pro dítě policie? Cožpak je pro dítě dobré, že se o něj rodiče nestarají a že s ním nikdo nevytváří blízký vztah? O těchto otázkách není z odborného hlediska vůbec diskuse. Je třeba si uvědomit, že v každé kultuře existují lidé, kteří se o své děti starají dobře, a také ti, kteří se nestarají, nebo se starají špatně. Jakákoli, byť kulturní odlišnost, která vede k poškozování dětí, nesmí být tolerována.

Zmínili jsme pouze výběr kulturních rozdílů, jež se vyskytují hojně a jež si odborník u příslušníků jiných kultur málokdy uvědomí a málokdy s nimi efektivně a správně pracuje, málokdy odhalí pravé příčiny jejich chování. Pevně věříme, že v budoucnu bude více času a prostoru rozebrat jednotlivé body s předními odborníky, kteří mají cizince za svou klientelu.

Z praxe: Na základě porovnání záznamu z videa a fotografie osobního dokladu jistého cizince jsme zjistili, že byla z trestného činu obviněna nepravá osoba. Přesto se s námi zúčastnění pracovníci bývalé cizinecké policie velmi urputně hádali, že oni se nikdy při identifikaci člověka dle fotografie nepletou.

Rozhodně nemůžeme říci, že by mezi odborníky a cizinci nedocházelo k obrovským nedorozuměním. Opravdový profesionál by si toho ale měl být vědom a měl by situaci řešit profesionálně a eticky.

Dvě kauzy na závěr

Na závěr se podělím o dvě kauzy, které jsou smutným důkazem toho, jak mohou rodiče, ale i odborník (ačkoli nevědomky) hazardovat se zdravím dítěte.

Kauza A

Ve školce se objevil chlapec, který často zvracel. Protože rodiče nehlásili žádné závažné onemocnění, školka se začala domnívat, že má chlapec alergii na mléko. Stav chlapce se ale nelepšil a školka nebyla schopna se kvůli jazykové bariéře s jeho matkou domluvit. Ředitelka školky proto přizvala k rozhovoru s ní tlumočnicka a interkulturního mediátora. V průběhu rozhovoru se ředitelka matky zeptala, zda chlapec zvrací i doma. Matka odpověděla, že jen ve školce, doma vůbec. Ředitelka školky se podivila, interkulturní mediátor si však dokázal lépe představit způsob uvažování matky; její odpověď mohla mít několik teoretických vysvětlení:

1. matka si nechce nemoc dítěte připouštět, proto o ní ani nechce mluvit
2. matka neví, co má říci, tak raději říká, že je vše v pořádku
3. matka se svým synem netráví moc času, takže neví, zda zvrací, či nikoli
4. matka si nevšímá zdravotních projevů syna, přehlíží je, má jiné priority.

Mediátor tedy v průběhu hodinového rozhovoru položil stejnou otázku („zvrací syn i doma?“) ještě několikrát a k překvapení ředitelky pokaždé následovala jiná odpověď:

1. ne, jen ve školce
2. doma jen, když byl malý, teď už ne
3. za poslední měsíc jen dvakrát
4. když se přejí, nebo si fyzicky hraje
5. vůbec.

Ředitelka školky těžko mohla čekat, že na prostý dotaz může dostat tak pestrou škálu odpovědí. Bylo jasné, že z výpovědi matky lze čerpat informace spíše o jejím přístupu k synovi než o synovi samotném. S mediátorem se tedy matky zeptali, zda již byla s problémem chlapce u lékaře. Matka odpověděla, že jednou, poprvé, když ji školka vyzvala.

Mediátor posléze společně s matkou lékaře navštívil. Lékař uvedl, že matka u něj opravdu byla, ale řekla mu pouze to, že dítě zvracelo, uvedla tedy jen jedno, pravděpodobně to poslední zvracení. Lékař tehdy matce řekl, že pokud dítě jiné problémy nemá, je to normální, děti občas zvracejí, a situaci dále neřešil. Pochopitelně když se dozvěděl, že šlo o opakované a dlouhodobé zvracení, okamžitě nasadil léčbu.

Kauza B

Třídní učitelka ve škole upozornila rodiče na to, že jejich dcera má pravděpodobně záchvaty epilepsie. Rodiče dívky však tvrdili, že je dcera v pořádku, že je jen trochu pomalejší. Po půl roce naléhání konečně dceru nechali vyšetřit. Byla u ní zjištěna epilepsie a odborný lékař předepsal dívce medikaci. Ta však měla na dívku silné účinky a projevy únavy její schopnosti dávat ve škole pozor se ještě více snížily.

Dívka byla tedy znovu vyšetřena, rodiče opět uvedli, že žádné problémy nemá, lékař sám nic nezjistil. Přestože se učitelka několikrát snažila upozornit na to, že dívka problémy stále má, dotyčný lékař jí řekl, že za ně může špatná čeština dívky, že její zdravotní stav již dávno a několikrát probral s jejími rodiči a že ona coby učitelka na informace o něm vůbec nemá právo.

Situace ve škole však došla tak daleko, že dívka v podstatě nebyla schopna zvládat běžnou látku. Učitelka ve své snaze dívce pomoci nepolevila a požádala vietnamskou asistentku, kterou měla k dispozici, aby situaci vysvětlila dívčíným rodičům. Asistentka však u rodičů jako Vietnamka neměla autoritu, a proto ji vůbec neposlouchali. Naštěstí pro dívku nakonec učitelka přizvala interkulturního mediátora. Ten dorazil na supervizi do třídy, zhodnotil působení vietnamské i české asistentky pedagoga a s učitelkou se domluvil, že dívku pošlou na vyšetření znalcem.

Z tohoto vyšetření jasně vyplynulo, že má dívka poškozenou centrální nervovou soustavu. Původní lékař dívky s učitelkou nekomunikoval, zašel za ním tedy se souhlasem matky interkulturní mediátor a daný posudek mu předložil. Teprve na jeho základě lékař konečně dívku přijal na další vyšetření, při kterém bylo zjištěno, že dívka nadále trpí epilepsií, avšak její stav vyžadoval novou medikaci, včetně upozornění rodičům, že léky musí brát trvale a pravidelně.

Jen díky zájmu a vytrvalosti učitelky a zásahu interkulturního mediátora má kauza happyend: nová medikace dívce pomohla zlepšit soustředění a začala se též lépe učit.

...aneb vybrané faktory ovlivňující česko-vietnamské vztahy dítě-škola-rodina

Mgr. KOCOUREK Jiří

Několik tvrzení rodičů z Vietnamu

NGUYEN Minh Duc uvádí v jedné z kazuistik¹³, že vztah mezi dětmi a otcem je afektovaný, rigidní, otec má vůči dětem obrovská očekávání. Starší syn se otci velmi brzy začíná podobat, přizpůsobuje se otcovu světu. Mladší syn žije ve velikém odporu a afekci vůči otci.

„Children who attach great importance to the cult will be mor well-behaved docile children“¹⁴

Děti, které se chovají správně před oltářem, stávají se více seriózní v otázkách smrti.

Tlak na děti samozřejmě může působit různými směry a mít různé důsledky v závislosti nad individuálním osobnostním vybavením dětí. Je také nasnadě, že pokud se nad danými otázkami nezamyslíme a neinvestujeme čas do diskuse nad nimi, děti se tak jako tak budou našemu světu přizpůsobovat. Naše aktivita tedy může velmi přispět k tomu, abychom naše děti vybavili do světa dospělých efektivněji, nejen nekontrolovanými, spontánními a afektivními reakcemi. Zejména, když děti vnímají jednání a chování rodičů citově, iracionálně, a přirozeným způsobem ne vždy dokáží rozeznat, zda se rodič chová dobře, či špatně, zda dítěti chování způsobuje, nebo nezpůsobuje újmu, bez ohledu na to, co mu rodič říká. V rámci tohoto mechanismu se pak utváří reaktivní strategie dětí na různá prostředí – na ta, ve kterých je jim dobře, a ta, ve kterých se dobře necítí.

Současné vztahy děti – rodiče pohledem projektu¹⁵

Vztahy školy a vietnamských rodin se samozřejmě mění v závislosti na několika faktorech. Prvním z nich je množství dětí jednoho etnika, které se na škole nachází. S rostoucím počtem dětí některé jiné (jedné) národnosti na školách roste i tendence dětí se navzájem sdružovat a udržovat mezi s sebou tradiční

¹³ NGUYEN Minh Duc A Family Shifted from the Countryside to the City In Urban Center In: Vietnamese Studies 1994/3 s. 58

¹⁴ NGUYEN Khac Vien First results of the Experimental Survey The Cult of Ancestors In Urban Center In: Vietnamese Studies 1994/3 s. 25

¹⁵ Převzato z: Kocourek, J. 2018: Práce s vybranými vietnamskými příběhy a tématy In: Vodáčková, D., Obrátilová, E. ed. 2018: Porozumění a krize (Podpora interkulturní vnímavosti české společnosti prostřednictvím rozborů krizových situací u Vietnamců a Mongolů žijících v ČR). Charita: Praha. s. 108 – 154, 159 - 172.

etnické vazby. Druhým výrazným faktorem je rodinné zázemí, které bylo popsáno v textu o rodině. Velmi závisí na tom, zda rodina uznává hodnoty konfuciánského vzdělávání, nebo jde o rodinu méně vzdělanou, rozhodující jsou rovněž sociální a ekonomické podmínky, v jakých rodina žije.

Na školách, kde nemají vietnamských dětí mnoho, nebo s nimi nejsou žádné viditelné problémy (nezlobí, dobře se učí, jsou uctívají k učitelům), si většinou pedagogové děti chválí a o komunikaci s rodiči se příliš nezmiňují. Úspěšní vietnamští žáci jsou dokonce dáváni za příklad těm českým. Třetím výrazným faktorem je pak odborná, ale i lidská vybavenost jednotlivých učitelů a dalších pedagogických pracovníků školy.

Na školách, kde výše zmíněné podmínky splněny nejsou, se v současné době množí stížnosti na to, že vietnamské děti neumí dostatečně česky, aby zvládly běžnou výuku ve škole, že je velmi špatná komunikace s jejich rodiči, nebo že rodiče nemají o komunikaci se školou zájem apod. Učitelé jsou dnes často frustrováni z celkové situace ve školství a z výkonu jejich práce vůbec (nadmíra administrativy, nedostatečné vzdělání k inkluzi a zvládání žáků s odlišnými vzdělávacími potřebami apod.). S postupem času, jak se vietnamská komunita daleko více napojuje na české intervenční organizace (pedagogicko-psychologické poradny, odborní konzultanti, lékaři apod.) se začínají objevovat kauzy, které řeší krizovou intervencí na školách. To samozřejmě svědčí o různých procesech, které se v rodinách odehrávají. Postupně vyjmenujeme ty nejakutnější, které byly v rámci daného projektu zaznamenány nejcitlivěji.¹⁶

Následující odstavce obsahují popis problematických jevů. Nemají za cíl popsat rodinu ve svém celku, ani je nelze vztahovat na většinu ostatních vietnamských rodin v ČR ani ve VSR. Jedná se pouze o výčet potenciálně krizových situací.

Mnohonásobné šoky v procesu utváření identity dětí

V porovnání s textem o výzkumu realizovaném v roce 2004 by se mohlo zdát, že již děti dorostly a problémy spojené s jazykem vymizely. Praxe tomu však neodpovídá. Migrace nových dětí za účelem sloučení rodiny stále trvá, dokonce i po zastavení vydávání víz za účelem podnikání a zaměstnání. Školy se stále zřetelněji setkávají s problémy spojenými s dětmi vietnamských rodičů a dalších cizinců. To nemusí znamenat, že počet kauz roste, ale spíše to může svědčit o tom, že jsou problémy již více rozpoznatelné a viditelné a že se vietnamské rodiny začínají výrazněji integrovat do systému.

¹⁶ Interkulturní rodinné komunitní česko-vietnamské centrum praha-libuš projekt reg. č. Cz.07.3.63/0.0/0.0/16_031/0000207

Z ankety, kterou jsme realizovali na jedné ze ZŠ v roce 2018, vyplynulo, že mnohé děti zažívají v období od narození do svých 6 let, tedy v období, které je zásadní pro utváření základní osobní identity, postoje ke světu a k sobě samému, spoustu velmi závažných změn. Natolik závažných, že problém všechny zvládnout a ustát by měl i dospělý. O jedenapůlté a druhé generaci vietnamských dětí se v ČR často hovoří jako o úspěšně integrované. Zkusme se na ni ale pohledět zblízka. Nejprve na děti, které se v ČR narodily. Jistě by málokdo čekal, že právě tyto děti mohou zažít více šoků v podobě závratné změny svého životního prostředí než děti, které do ČR přijedou v pozdějším věku.

1. změna: Děti se v ČR narodí, avšak po relativně krátké době kojení (cca 6 měsíců) jim rodiče najímají české tety/babičky, říkáme jim chůvy. Výběr těchto osob většinou nebývá uvědomělý. Najímané chůvy nebývají vždy pod kontrolou rodičů, často se řídí vlastním instinktem, chybí dohoda o způsobu výchovy.

2. změna: Přestože s vychovatelkou jsou rodiče spokojeni a jejich dítě hlídá v lepším případě do odpoledne, v horším případě od rána do večera, od 2. roku věku dítěte jej rodiče odesílají příbuzným do Vietnamu, silně podporováni jejich okolím - komunitou v ČR: „pošlete je, budete mít méně starostí, proč si přidělovat práci!“ Někteří zaměstnavatelé z odesílání dětí přímo těží, protože pak mohou rodiče více času trávit ve svém zaměstnání. Ve Vietnamu však děti žijí opět spontánně; mezi rodiči a osobami, které se o ně starají, obvykle neexistuje žádná koordinace.

Další navazující změny: Těsně před zahájením školního roku, a je celkem jedno, zda se jedná o mateřskou či základní školu, rodiče opět přivázejí své děti do ČR. Děti si znovu musí zvyknout na jiné prostředí, vůbec na své vlastní rodiče, znovu jim jsou vybírány nové chůvy, a ještě se ocitají ve zcela novém prostředí české školky nebo školy. Navíc bývá příjezd dětí nekoordinovaný, takže dítě může ještě potkat další komplikace – účastní se vyhledávání školy, případných odkladů, přestupu mezi školami/třídami apod.

Samozřejmě vždy záleží na konkrétní rodině, ne každá posílá své děti do Vietnamu. Některé maminky kojí děti i do dvou a půl let a jsou stále s nimi. Přesto se zmíněné změny dějí, pro děti jsou nesmírně zátěžové a odehrávají se v tom nejcitlivějším období jejich vývoje. Jejich rodiče směřují své priority hlavně na práci a výdělek (ve smyslu „nejdůležitější je postarat se o rodinu finančně“) a na vykonávání nejrůznějších obřadů spojených zejména s předky a staršími osobami v rodině („ti starší již brzy odejdou, kdežto děti tu budou s námi stále“). Dítě může ve škole velmi dobře prosperovat, ale zmíněné šoky jsou v něm nenávratně zakódovány v oblasti iracionality, kterou i v dospělosti jen velmi těžko rozklíčuje.

Jazyková bariéra rodičů a pomoc dětem

Často slyšíme od rodičů stesky typu: „já mu nemůžu nijak pomoci, vždyť neumím česky“, nebo „špatně se učí, dostává dvojky“, případně „neumí vůbec vietnamsky, není moc chytrý.“

Takové výroky vhodné podmínky pro vývoj dětí skutečně nevytvářejí, přesto jsou bohužel časté. Do jisté míry souvisejí s dávnými tradicemi, kdy bylo zvykem dávat dětem „ošklivá“ jména (prcek, štěně, kocourek apod.), aby se o ně nezajímali zlý démoni a neublížili mu. Do jisté míry souvisejí výroky také s tím, že si rodiče velice přejí, aby jejich děti byly ve škole úspěšné. Je z nich však bohužel cítit i velká neznalost rodičů o tom, co dítě ve svém vývoji potřebuje, jak ho mohou pozitivně podpořit, jak se s dětmi vůbec bavit apod. V každém případě v praxi směřují k tomu, že se dítě nakonec připravuje do školy samo a plně záleží jen na jeho osobnosti, jak se se školními povinnostmi popasuje. Jazyková bariéra mezi školou a rodiči mu také nic neulehčuje, naopak nabízí dítěti nejedny svůdné myšlenky a reakce, jak ji využít (zneužít).

Uvedený stav vede k tomu, že učitelé i rodiče se často spoléhají na to, že si děti vyřeší problémy samy, což vlastně ulehčuje situaci oběma dospělým stranám. Snižuje se citlivost učitelů, jak přesně interpretovat chování dětí, což v praxi může vést i k postihům dítěte, které vlastně za situaci, kterou způsobují dospělí, nemůže. Učitelé předávají dětem důležité vzkazy pro rodiče, které se týkají i dětí samotných, i závažných sdělení, které dítě není schopno ve svém věku pochopit a odhadnout jejich důležitost. Učitelé spoléhají na to, že děti vzkazy donesou, a mnohdy si ani neověří, zda se rodiče o dané zprávě vůbec dozvěděli. To může vést k velmi rizikovým, v extrémních případech až život ohrožujícím situacím. Pokud jde o výchovný proces, dítě pochopitelně vycítí, že škola a rodiče netáhnou za jeden provaz, a podle toho také reaguje: ani jedna strana není důsledná a dítěti se otevírá prostor pro chování, které nemusí být v souladu s jeho zdravým a bezpečným vývojem.

České chůvy

Existence českých chův (babiček, tet) u vietnamských dětí není žádnou novinkou. Zde je třeba zmínit, že pokud daná chůva efektivně nahradí naplňování potřeb dětí (namísto rodičů), mohou dětem v jejich integraci a vývoji hodně napomoci. Ne vždy tomu však je. V rámci komunity existuje také velmi zajímavý a vnitřně ambivalentní postoj k utrácení finančních prostředků na své živobytí v ČR. Jak jsme již zmínili, rodiče často hovoří o tom, že je pro ně rodina to nejdůležitější. Proto ji chtěli přemístit do ČR, do lepších životních podmínek. Často je však motivem finanční situace rodiny a skutečnost, že se příbuzní ve Vietnamu těší z vysokých remitencí.

Životní situace ve Vietnamu skutečně nemusí být pro všechny příznivá. Ale na druhou stranu, opouštět kvůli tomu svou vlast, rodinu? Mohutnou motivací k tomu jsou právě očekávané výdělky v ČR. Za cestu do ČR v posledních letech jedinci vynaložili až 17 tisíc amerických dolarů. Za složení zkoušky z českého jazyka na úrovni A1 (od září 2021 úroveň A2), která je povinnou podmínkou k podání žádosti o povolení k trvalému pobytu v ČR, utratí mnozí až 50 tisíc Kč. Přesto některým rodičům brání vynakládat stejně velké peníze na vzdělání a výchovu jejich dětí, a v určitých lokalitách se tak české chůvy ocitají v nekalé cenové konkurenci. Rodiny vietnamských dětí si mezi sebou samozřejmě sdělují ceny, které za chůvy hradí, a mnozí nejsou ochotni připlatit si za lepší kvalitu. Chůvami se tak často stávají osoby, které samy mají sociální a ekonomické potíže. Chůvy se také často stávají zástupci dětí v komunikaci se školou. Je etickou otázkou, do jaké míry je to správné. Pravděpodobně by se vždy měl posuzovat případ od případu, dle reálného dopadu na konkrétní dítě.

Tlumočení na školách

S výše uvedenými úvahami souvisí i fenomén tlumočení dětí, ke kterému dochází jak na základě žádosti školy, tak na základě příkazu rodičů. Tlumočení je psychicky zátěžová situace i pro dospělého, o tom není pochyb. Dítě je tudíž opět vystavené nepřiměřeným okolnostem.

Pořád dokola se řeší problém, kdy učitelé využívají neověřené tlumočnický, částečně také proto, že ti kvalitní jsou vytížení. Neustále se setkáváme s učiteli, kteří nás přesvědčují, že jim vietnamští rodiče na třídních schůzkách rozumějí. Bohužel, některým učitelům chybí základní interkulturní citlivost, o odvaze se do interkulturních vztahů pustit ani nemluvě.

Vietnamští rodiče a vývojová psychologie

Pokud čtete tuto publikaci pozorně, jistě vás nepřekvapí, že vietnamští rodiče vůbec neberou do úvahy přirozené potřeby dítěte definované vývojovou psychologií. To může být dáno i tím, že zařazování společensko-vědních předmětů do výuky na středních a vysokých školách ve Vietnamu rozhodně není ustáleno a chápáno jako tradiční. Vědecká paradigmatata jsou ve Vietnamu lidově, kulturně či ideologicky transponována a interpretována. Osvěta v této oblasti není dosud příliš rozvinutá. Proto se často rodiče dívají na své děti jako na „nezkušené dospělé“, u kterých je třeba vyčkat, až dozrají. Na to, jak (že vůbec) si děti uspokojí své potřeby, se příliš nehledí. Rodiče se museli životem protlouci sami, jejich děti musí také.

Zdravotní péče

Zdravotní péče ve Vietnamu se často řídí pověřčivostí, lidovou znalostí a radami ostatních. Maminky fotí vyrážky dětí a fotografie vystavují na Facebooku s žádostí o radu, což je z hlediska medicíny velmi riskantní, protože nezkušený amatér může na základě fotografie poradit jen stěží. Důraz na rodinu také často způsobuje, že důvěra k rodinným členům je daleko silnější, než k lékaři - cizinci. Lidé jen těžko hledají správnou příčinnost. V případě zhoršení stavu kladou vinu na lékaře, aniž by brali v úvahu, že jde například o závažnou chorobu, s níž přišli pozdě. S předsudky typu „rodiče si prošli mnoha těžkostmi a jsou zdraví, proč by tedy nemělo zvládnout nemoc dítě?“ se potýkala a dodnes potýká i medicína v Evropě, jen v poněkud méně intenzivní formě. Někteří rodiče mívají z nemoci dítěte až panickou hrůzu - vnímají ji jako neúspěch, neštěstí. Netráví s dětmi mnoho času a nevědí, co je ve výchově správně, a co není, takže vznikají i velmi nebezpečné situace pro děti samotné. Nejmenovaná česká lékařka s řadou vietnamských pacientů má následující zkušenost: „Vietnamští rodiče chodí většinou k lékaři, až když se opravdu něco začne dít, často ale také dosti pozdě.“

Zmíněná problematiku jsme diskutovali se sociálními pracovníky. Někteří byli toho názoru, že blaho dítěte stojí nad blahem dospělých, resp. rodičů. Jiní naopak protestovali, že jednat apriori v nedůvěře ke klientovi, je velmi neetické. Na druhou stranu si klademe otázku, zda odborník má důvěřovat informaci, o které dopředu ví, že není pravdivá. Uvedené poznatky vedou k zamyšlení nad závažností situace a nevědomostí rodičů. Do jaké míry by měla být zohledněna při posuzování například rodičovské péče apod. Odborník by si měl být vědom, že ať už rodiče řeknou cokoli, je stejně odkázaný na vlastní analýzu, a měl by si proto vše důsledně ověřovat.

Z praxe: Obrátila se na nás lékařka s dotazem, zda a jaké očkování pro děti je ve Vietnamu povinné. Odepsali jsme jí, že v současné době není vůbec zaručeno, že jsou všechny děti správně přeočkovány. Po čase nás informovala o tom, že našla seznam povinného očkování na internetu. Brala jej za bernou minci, na niž se může spolehnout. Jenže právě v tom spočívá rozdíl mezi našimi kulturami. Ve Vietnamu se totiž na dodržování písemností tolik nehledí. Daleko důležitější je pro zúčastněné vztahový a společenský kontext. Pokud tedy někdo nemá s sebou v ČR očkovací průkaz, na seznam očkování se prostě nedá spoléhat, ani pokud jde o seznam Ministerstva zdravotnictví VSR.

Porod, zátěž pro rodiče

Ze zkušeností našeho někdejšího projektu realizovaného v provincii Thua Thien Hue¹⁷ ve středním Vietnamu vyplynulo, že mnohé maminky ve Vietnamu dosud nerozumí tomu, jak vznikají děti, ani jak se děti rodí, jak porod začíná. V takové situaci, kdy člověk nemůže předvídat, jaké problémy a těžkosti ho s narozením vlastního dítěte čekají, se na ně samozřejmě nemůže tak dobře připravit a daleko více ho překvapí. Vysoká zátěž je dána různými tabu, pokud jde o sex před početím a při těhotenství, o hormonální a psychický stav během těhotenství a po narození dítěte, o nároky a požadavky, které dítě na rodiče má, ztrátu svobody rodičů aj. Sám porod je ze zdravotnického hlediska v daných lokalitách, kde existuje pouze stroze vybavená zdravotnická stanice, velké riziko.

Některé ženy se po porodu bojí o krásu svého poprsí, proto od prsu odkládají děti velmi brzy. Pokud mají hned po porodu problém s kojením, odkládají děti k jiným matkám, které již kojí. Na jedné straně je péče o dítě zátěž, na druhé ale přirozená funkce rodičů, před kterou by se žádný rodič neměl hroutit. Rodiče se přitom děti nezříkají a neposílají je pryč pro přílišnou zátěž, ale jen pro subjektivní pocit někoho, kdo se podvědomě či vědomě chce zbavit starostí a ulehčit si tak život - vytvořit si větší svobodu. Rodiče též často svůj úmysl odůvodňují konfuciánským a kultovým zájmem o autority a starší osoby (děti přece musejí poznat prarodiče a svůj rodný jazyk), jde však obvykle pouze o formální záminku.

Rozmlouvání s dětmi, příkazy a kritika

Vietnamské ženy nejsou zvyklé si s dětmi povídat už v těhotenství, jak je tomu často zvykem u nás v ČR. S dětmi se začíná hovořit až tehdy, kdy už dítě samo něco z jazyka pochytí. Místo aktivní výuky jazyka maminky spíše reagují na dítě, které již něco odposlouchalo. Děti z takového prostředí tak začínají hovořit vietnamsky až ve třech, čtyřech letech. Protože se rodiče sami se také naučili vietnamštině spontánně, nepovažují aktivní složku výuky jazyka za důležitou. Pokud se však dostanou do českého prostředí, jejich děti nežijí v okolí svých příbuzných, a jazyk tak mohou odposlouchat pouze v osobní přítomnosti rodičů, což si ovšem rodiče zřídka uvědomují.

Komunikace s dětmi nejen že je opožděnější, ale také se pohybuje ve zcela jiném stylu: zákazy, příkazy, poučky, co se smí, a nesmí. Taková komunikace je samozřejmě v určitých situacích rovněž funkční a důležitá, ale nesmí jí chybět průvodcovská komunikace rodičů („podívej se, tady je hezký stromeček, je stejně vysoký jako ty...“). Rodič ve Vietnamu dítě méně učí, více vychovává. Kritika je často chápána jako nejlepší motivační prostředek, někdy dokonce i vyvolaný strach. Kritika je ovšem navíc, stejně jako

¹⁷ www.jirkoc.cz/thuathienhue

chvála, „nekvalifikovaná“. Rodiče děti kritizují bez vysvětlení i za to, co sami dělají, nebo za něco, co sami nedokázali.

Doteky a chvála

„Nechval ho, ty pitomá, nebo ho rozmazlíš a bude slaboch.“ „Musíš bejt tvrděj, vychytralej.“ Takové výroky uslyšíte v mnohých vietnamských rodinách. V některých rodově tradičních rodinách se totiž nemá, ba přímo nesmí dítě chválit. Chvála je přitom evropskými odborníky považována za jednu z nejdůležitějších signalizačních soustav, které děti mohou nasměrovat pro další život. Fyzický kontakt a mazlení je ve vietnamských rodinách též často považováno za tabu. Pokud jde o silné jedince, vydrží to, udělají si nadhled a na chování rodičů se budou dívat jinak. Pokud ale dítě není dostatečně silné, chování rodičů a absence chvály a doteků mu může přivodit silné deprivace po celý život.

Rodiče nemají ani dostatek znalostí pro tzv. „kvalifikovanou chválu“. V každé vývojové fázi je pro rodiče i dítě důležité signalizovat postupný úspěch v jednotlivých oblastech. Nechválit za příliš jednoduché a nedůležité, ale nezapomenout na chválu, pokud jde o samozřejmé, přesto velmi důležité věci. Není zdaleka samozřejmé, aby vietnamský rodič chválil, natož aby se kvalifikovaně ve chvále orientoval.

Volný čas

Někteří rodiče „opovrhují“ volným časem, důležité je pro ně hlavně vydělávat. Řada z nich neuznává volný čas ani u svých dětí - často jej nepovažují za čas trávený s dostatečnou efektivností. Děti se tak prakticky pořád musí učit - ráno před odchodem do školy i po příchodu domů, o víkendu. Pokud se neučí, pak pomáhají v obchodě rodičům.

Na druhou stranu, pokud se podaří přemluvit rodiče a děti na společnou akci - například výlet, kde se rodiče seznámí s tím, co všechno pozitivního přináší (nejen tradiční hostinu v restauraci, ale i poznávání okolí, včetně poznávání členů rodiny navzájem), najdou v tom zalíbení a mnozí na ně sami začnou vyrážet.

Vyhrožování a zastrašování

Ve výchově vietnamských dětí existuje díky dosud živým tradicím, ale i díky kulturním střetům, mnoho kritických situací, na které je třeba brát při odborné analýze zřetel. Mnozí vietnamští rodiče například často řeší konfliktní situace s dítětem tvrdou výhrůžkou. Zvláště, dostanou-li se do stresu. „Jestli toho nenecháš, pošlu tě za sestrami do Vietnamu!“ To je klasická výhrůžka, jíž se ovšem i vytváří stres a strach z odloučení, současně odloučení od sester a rodiče sourozence (tamější a zdejší) staví do protipólu, i když

na něm nemusí vůbec stát. Nepochopením motivů chování dětí se často rodiče účelově snaží potlačit, nikoli odnaučit či vysvětlit chování dítěte. Když děti neposlouchají, bývají navíc rodiči pod falešnými záminkami manipulovány a často stavěny do trapných situací s cílem vyzkoušet, kolik vydrží.

Velmi často se též děti ve vietnamských rodinách zastrašují démony, strašidly, neštěstím. Děti pak chodívají spát do svých pokojů ve strachu. Jak řekla jedna naše (vietnamská) kolegyně: „Strašidla by do svých pokojů mohly zvát maximálně děti samy, nikoli aby je tam posílali jejich rodiče.“

Výchova dětí ve vietnamských rodinách v ČR¹⁸

Tato kapitola nese stejný název jako bakalářská práce studentky Ngo Thi Thuy Van, a samozřejmě ne náhodou. Pro zpestření jsme se rozhodli použít některé její citace, resp. odpovědi jejích vietnamských vrstevníků na otázky, které jim studentka pokládala na téma vietnamské rodiny v ČR. Jako určitý protipól extrémních případů uvedených výše si zde můžeme ve výchově rodičů všimnout i pozitivních aspektů pradávných tradic, i jejich otevřenosti k modernímu světu.

Tlak - přiměřený

„Od pátý nebo šestý třídy mi začali dávat rodiče doučování, že jsem měla jednou týdně nebo dvakrát týdně někoho, kdo k nám přišel a doučoval mi matiku, protože ta mi nešla (...) Pak v té pubertě 13ti-17ti tak mě hodně tlačili do učení se, hlavně táta. Když jsem chtěla na oslavu něčí nebo to, tak dycky: „Ne, nemůžeš“. Ale pak jsem se vybrečela, tak mi dycky řekl: „Jo, můžeš, ale v deset nebo v osm tě vyzvednem“. Takže se naši hodně snažili, abych měla školu v pohodě.“

„Ted' hrozně oceňuji to, že mi pořád říkala (maminka), že bych se měla soustředit na školu, což jsem nakonec dělala. Díky tomu, že mě v pubertě pořád odrazovala od toho, abych se moc nechodila bavit nebo tak. Já jsem stejně chodila ven, že jo, ale nebylo to nikdy moc jako moje kamarádky ve třídě. Ted' se na to dívám, tak si říkám, že to je dobře, ale tehdy mě to hrozně švalo, že jo. Že jsem musela poslouchat mámu.“

„Já vím, že to nechci dělat, ale mě štve, že mě nebaví překládat články z hodin, hrozně nudný. A když se ptám táty, tak on mi řekl: „co to ve škole děláte?“. Je dobrý, že táta mi taky řekne, že je to na nic, ale

¹⁸ NGO Thi Thuy Van, 2016: *Výchova dětí ve vietnamských rodinách v České republice*. (bakalářská práce), Praha, Evangelická teologická fakulta. 64 s.

https://is.jabok.cz/th/fqk79/Vychova_deti_ve_vietnamskych_rodinac_v_Ceske_republice_konecna_verze.pdf

musíš to udělat, protože je to pořád škola a když to doděláš, tak budeš mít aspoň titul a budeš mít tu práci zajištěnou jako. Přece jsem říkala, že je spousta lidí, který nemají veškeru a přitom pracují, on mi pak říkal, nebo mně to taky teď došlo, že je lepší mít něco než žádný titul a shánět práce, no. Takže mě chce dokopat. Jako jsem teď na veškeru, že jo, takže mě nechávají být úplně. Nenutí mě, abych se učila každý den. Na gymplu to taky bylo tak.“

„Třeba minulý semestr jsem si myslela, že mě fakt vyhodí kvůli nějakému blbému předmětu, tak říkal táta: „jako to je fakt blbý, ale pořád se můžeš přihlásit jinam.“ Jakože, když neuděláš, tak se nezhroutí celý svět nebo tak, ale pořád říkal, že hlavní je dodělat tu školu, abych měla dobrou práci, že jo. Takto u nás pořád funguje.“

Komunikace s rodiči - existuje

Samozřejmě, že několikrát došlo k hádkám nebo tohle, ale pak jsme se snažili sednout k tomu a povídat si o tom, i když to bylo hrozně divné. Já jsem tyhle ty ... úplně nesnášela. Já jsem třeba v té pubertě chovala hrozně k mámě. Byla jsem prostě drzá vůči ní a teď se na to shlížím, že jsem byla fakt drzá. Pak jsme se s mámou hrozně chytly, tak táta musel nějak usnout, my jsme obě začaly brečet a pak jsme to musely jako přestat a pak o den později jsme si k tomu sedly a musely jsme si o tom povídat. I když se nám nechce o tom mluvit, tak někdo jako, většinou bývá táta, že si povídáme o tom. To zní hrozně jednoduše povídat si o tom.“

„Tak si myslím, že umě to dělali dobře, jakože, dycky, když po mě něco chtěli, tak vždycky vysvětlili proč. Táta říkal, že bych měla jít na ekonomku, což jsem nechtěla, že jo. Říkal, že bych měla studovat něco jako podnikání, marketing /.../nebo tyhle ty nebo žurnalistiku, kde je jistý, že člověk si najde práci hned po škole. /.../ Dycky naši řekli, proč po mě chtěli tohle, proč chtějí, abych dělala tohle a tohle. Já jsem buď udělala, nebo ne, ale vysvětlila jsem to. Mně hodně pomohlo, když naši se mnou mluvili a vysvětlili, proč něco chtějí.“

Obsah komunikace - kvalifikace

„Třeba když se díváme na zprávy a něco se stalo, tak s tátou o tom můžu diskutovat a můžu říct, „Co by bylo kdyby. Já nevím, třeba v Americe, kdyby neměli vůbec toho Trumpa nebo tohle“. Tohle máma, jak nezná, tak není se s ní o tom možný bavit nebo tak. Tak v tomhle si říkám, že jsou oba hrozně jiný, že táta už v tomhle prostě ... jak to říct, prostě rád komunikuje s lidma. Zatímco máma ta má pořád strach z něčeho neznámého.“

„Teď mám víc věcí, o kterých si s nima můžu povídat. Hlavně s mámou, žejo, protože, jednak se učím ten jazyk, pak i ty kulturní věci, já nevím, třeba jako svátky nebo proč se ve vietnamské rodině dělá tohle nebo tohle, to jsem se pak jednou ptala mámy a jsem si zjistila, že to je to, o čem si sní můžu povídat úplně v pohodě. Když se sní chci povídat o věcech, který mě zajímají, třeba jako, jak to je vlastně s klukama nebo takhle, tak ona: „nemysli vůbec na kluky, ale uč se a uč se“ a pořád. Takže když si sní najdu téma, tak je to vietnamská kultura. To, co ona zná, tak si sní můžu bavit v pohodě. No, tak prostě některý věci, který vím, tak prostě vím a nepotřebuji se na to ptát mámy. Radši se ani nechci ptát mámy, protože by to bylo asi trapný. Pak s tátou se můžu bavit ovšem, ale jako je to takový, že se můžeme bavit o politice, o kultuře, o světě a o všem možným a pak když se ho ptám na hrozně obyčejný věci, třeba kdy Ti přijde, že je vhodný čas bydlet s přítelem nebo s přítelkyní nebo tak, a on mi řekne třeba: „to já, to je na tobě, tohle...“ on v tomhle mi přijde, prostě hrozně táta takovej. Můžeš se sním bavit o všem, ale pak když chceš od něho nějakou radu do života, tak uhýbá.“

„Pak v realitě ve vietnamských rodinách je hrozně těžký si povídat o věcech, který jsou úplně, úplně jasný. Třeba spousta vietnamských holek v pubertě má kluka nebo tohle, ale když se ptají rodičů, tak pak jako jo jo, ale pak se nikomu nechce o tom bavit. Třeba máma nebo táta ví o tom, že to dítě má kluka nebo holku, ale nikdy se o tom nebaví jako společně.“

Překážky v komunikaci s rodiči

„Já jsem na tom byla úplně stejně, jako je na tom můj brácha teď. Prostě doma jsem všemu rozuměla, něco jsem dokázala říct, ale hrozně špatně gramaticky (...). Teď, brácha, ten pak ... vůbec nemluví vietnamsky. Možná něco málo dokáže říct, že chce hůlky, nebo nevím, nechce moc rýže, jo. Prostě základní věci dokáže říct, ale jinak rozumí úplně všemu. /.../ Máma je dycky z toho trochu špatná. Dycky říká, že já s bráchou a já s tátou se máme bavit vietnamsky, což vlastně táta už dělá, ale předtím jsem se sním taky bavila jenom česky...“

„Ten můj vztah s mámou, to bych dobře popsala na tom, protože třeba v pubertě, třeba do sedmnácti let možná do osmnácti let nebo devatenáct let, tak to bylo fakt hrozný mezi mnou a mámou, že si vůbec nepovídaly. Jednak do té doby jsem měla hrozně špatnou vietnamštinu, takže se s ní nemůžu moc třeba hádat. Třeba když jsem s něčím nesouhlasila, tak jsem řekla: „Jo, no.“ A pak jsem byla hrozně našťvaná na ni, že mi nerozumí, ale to taky bylo kvůli mně, že jsem to nedokázala to říct, že jo.“

Volnost ze strany rodičů

„Protože mě naši nikdy nenutili, abych se učila vietnamsky, třeba v těch, nějakých školách, stejně tak jako bráchu, nikdy ho nebudou nutit (...). Ale přijde mi zajímavý, že nás naši nikdy nenutili do vietnamštiny, zatímco u ostatních ano. Já si dycky pamatuji moje kamarádky, který o víkendech třeba trávily nějaký čas v Sapě v té vietnamský škole a učily se vietnamsky a vždycky říkaly, že to je hrozně nuda, že to je divný a tohle, a pak jsem se ptala, když jsem byla ještě malá, proč nechodím na tu vietnamštinu nebo tak. A táta říkal: a ty chceš? On pak říkal jako „Jestli chceš, tak můžeš no.“ Takže dycky to bylo takový, jakože nechali tomu volnej průběh, no, hlavně táta, to si myslím, že to je dobře.“

Svoboda rozhodování

„Už jsem se s tátou několikrát bavila o tom, že (škola) mě už nebaví, dycky mi řekl, hlavně udělej. Kdybych ji neudělala, byl by zklamanej, ale pořád je to takový, jakože mi naši nechávají volnou ruku, že mi táta jednou řekl, že seš dospělá, tak co děláš, udělej tak, jak myslíš, no.“

„Že já když chodím, s kým chci, nebo když chodím s Čechem, že jsem je zklamala, si myslím, že vůbec. Nevím. Máma jako nejasala, když jsem řekla, že mám Čecha, ale není to tak, že bych ji zklamala. Nechává mě úplně, ať udělám, co chci. „Jestli bude něco, je všechno tvoje vina.“ jako já za všechno můžu sama jakoby. Takže to není takový to, že chodím s kým, chci, tak jsem je zklamala nebo mi to nepřišlo, nebo tohleto mi nikdy neřekli. Ani si nemyslím, že si tohle myslí.“

„Už bych pomalu musela mít svatbu a pak jako dítě, jsem si říkala. To fakt jako ne. Takže v tomhleto naši mě nechávají jako bejt. Máma si samozřejmě přála, abych normálně už měla práci a chystat se na rodinu, dá se říct. Neříkám si, že jsem mladá na to, ale nechci jako. Tak když nechci a nějak to zdůvodním, tak u nás doma mě nechají. To není to, že rodiče mají pravdu a musíš je poslouchat. Nebo já je musím poslouchat teda. Já jsem hrozně ráda, že tak to nemáme, no/.../ Jakože má (maminka) sice nějaký očekávání, ale mě do toho nenutí, a hlavně kvůli tomu se nehádáme. Takže bych řekla, že to je hlavní.“

Plány ohledně výchovy vlastních dětí

„Asi bych si brala příklad našich. Já si moc nepamatuji na to dětství, jestli na mě byli hodný nebo tohle, ale rozhodně bych svoje nemlátila, jak mě mlátili naši. Ale myslím, že tohle udělali naši. A chtěla moje děti učit vietnamsky, ale nechtěla bych je nutit do toho. Chtěla bych to udělat, jakože doma se mluví vietnamsky i česky, možná i jinýma jazykama. Dělal bych podobně asi.“

No, právě, jakmile to dítě začne chodit do školky, nebo do školy, tak na nic jiného nemá čas než na školu nebo kroužky nebo a pak na život doma nebo mezi kamarádama. Tak bych jako to dítě nasměrovala tak, aby se soustředilo na školu, ale nedělala bych způsobem, jakože budeš chodit na doučování a tak. Jako celý den zahlcený knihama. Prostě kde to dítě má slabý stránky, tak jenom popohnat, a ne nutit ho do ničeho, co ho nebaví. Jako když ho to nebaví a je to pro něho dobrý, tak bych se mu snažila vysvětlit. Třeba když moje dítě nebude studovat na VŠCHT, nebude na technický obory, tak ho nebudu nutit na doučování několik týdně z chemie nebo tohleto. To mi přijde prostě nesmyslný. Takže bych byla hodně, no ono je hrozně snadno říct, jaká bych chtěla být, ale nevím, jaká budu. Ale chtěla bych být hodně jako komunikativní, což jako není jednoduchý, ale už od začátku ty děti vychovávat k tomu, aby se doma o všem mluvilo. To mi přijde nejzajímavější, nedůležitější možná.“

Vliv západní společnosti na vietnamské děti, možné obavy z diskriminace¹⁹

Následující příklad zachytili pracovníci krizové linky Charity ČR.

Roman: *Jsem pochopil, že asi děti přicestují...(nesrozumitelný)...Má nějaké obavy z toho, že budou vyrůstat tady...nějakých jako rizik, které jsou spojené tady s tím životem...západní společnosti.*

Pham: *Chị có lo cái vấn đề bé sẽ bị phân biệt đối xử.*

Překlad: Obávám se toho, že by se děti mohly setkat s diskriminací.

Roman: *Má představu o nebezpečí, který tady čekají na dospívající děti nebo co jakoby, jak vnímá tu společnost?*

Pham: *Thì chị sợ nhất cái chuyện đấy có nghĩa là sẽ làm cho nó có cái cảm giác nó nó không bằng mọi người thì nó sẽ khó mà phát triển phát huy được bản thân của nó. Cảm thấy người ta không thích mình thì mình cũng thấy mình hạn chế hơn.*

Překlad: Tak já se nejvíce obávám toho. To znamená, že by mohli mít pocit, že se ostatním nevyrovnejí. Oni by se pak hůře rozvíjeli...rozvíjet svoji osobnost. Kdyby měli pocit, že je lidé nemají rádi, tak se budou cítit omezeně.

Pham: *Chị cũng có nghe...nghe cái chuyện mà bảo vào trường sẽ bị các bạn ăn hiếp nhưng thật sự mình chưa trải qua nên mình không biết...*

¹⁹ Překlady rozhovorů převzaté z Vodáčková, D., Obrátilová, E. ed. 2018: Porozumění a krize (Podpora interkulturní vnímavosti české společnosti prostřednictvím rozborů krizových situací u Vietnamců a Mongolů žijících v ČR). Charita: Praha.

Překlad: *Taky jsem to slyšela...ten příběh, že je ve škole šikanují, ale popravdě jsem se s tím ještě nesešla, proto nevím.*

Pham: *Chị nghĩ là chị chị có thể mình nói chung là mình thấy cái điều nào điều gì mình biết như thế nào mình hiểu kiểu vậy đấy ví dụ mình cảm thấy bé làm một cái gì đó thì có thể là chị chưa biết thì chị sẽ bắt đầu là mình phải hiểu cái vấn đề đó để mình hiểu bé hơn. Mình cảm thấy cái điều đó là chấp nhận được bình thường thì mình sẽ bình thường còn khi nào mà bé không hay không tốt đó thì mình cũng sẽ đối thoại với con thôi. Chị nghĩ là vậy.*

Překlad: Já si myslím, že jsou obecně věci, které znám, rozumím tomu. Kdybych měla pocit, že mé dítě dělá něco, co neznám, tak bych se s tím začala seznamovat, abych svému dítěti více porozuměla. Kdybych měla pocit, že je to něco přijatelného, normálního, tak se k tomu budu stavět normálně, ale kdyby to bylo něco špatného, tak bych o tom s ním diskutovala. To si myslím.

Kazuistiky projektu - příklady

...aneb zkušenosti koordinátorky projektu

Mgr. VELČEVOVÁ (PHAMO VÁ) Thanh Tu

V projektu jsme se setkávali převážně s dětmi klientů, kteří bývají označováni jako „ekonomičtí migranti“. V následujícím textu se budeme věnovat těm z nich, jejichž kauzy jsme řešili. Výběr popisované skupiny je tedy dán projektovou praxí, konkrétně na území Prahy 3, 4, 11, 12.

V současné době dorůstá v ČR druhá generace dětí těchto ekonomických migrantů. Pokud jde o příslušníky 1,5 generace, ti již většinou našli svá zaměstnání. Pokud jde o jejich integraci, otevírá se otázka, zda a jak při svém působení zužitkují své znalosti české i vietnamské kultury. Tato znalost u nich může být komparativní výhodou, stejně jako určitou brzdou, pokud na děti působí tradiční stereotypy, které si v ČR komunita vytvořila (např. motivace ke snadnému výdělku, nadržování etnickým strukturám apod.). Děti migrantů z druhé generace se „na oko“ sice rodí v ČR, ale velmi často tuto výhodu ztrácejí díky tomu, že je rodiče posílají, často samotné, do Vietnamu.

Migranti do ČR stále nově přijíždějí, i když v omezenějších počtech, ve srovnání s předchozími lety. Jak vypadá takové zázemí nově přichozích migrantů? Většina Vietnamců přichází do Čech za lepším životem; s vidinou vyšší životní úrovně, lepší práce a ekonomické situace, lepší budoucnosti i podmínek pro jejich děti. V dnešní době se do ČR z Vietnamu lze dostat již jen na pracovní vízum či na základě sloučení rodiny. Opomenout by se nemělo, že za zprostředkování cesty do ČR zaplatí migrant nemalé peníze zprostředkovateli.²⁰ Bohužel s mnohonásobnými pokusy zamezit nekalé zprostředkování se situace zlepšila jen nepatrně; problémy s ním spojené nadále přetrvávají. S nadsázkou by se dalo říct, že těmto lidem začíná život na území ČR za zdmi fabriky, ve firmě anebo na Sapě²¹.

Migranti nemají žádnou možnost, ani motivaci se nějak integrovat do majoritní společnosti, vůbec ji vyhledávat.²² Žijí či pracují v prostředí, kde od nich není vyžadován cizí jazyk - ve fabrice za pásem jim stačí pár slov, ve vietnamské tržnici se dorozumí mateřským jazykem. Veškeré administrativní úkony, které je potřeba zařídit, zajistí zprostředkovatel, který daného člověka dostal do země, či

²⁰ Dle slov některých migrantů uvádějí 12 000 USD až 17 000 USD za osobu.

²¹ Sapa – největší vietnamská tržnice v České republice, nacházející se v Praze na Libuši.

²² Ministerstvo vnitra sice vyvinulo určité integrační nástroje pro přichozí migranty v rámci projektů Jak na to?, Zastávka – Česká republika, Vítejte v ČR, ale jejich dopad díky velmi mizivé aktivitě zastupitelského úřadu ČR v zahraničí je malý nebo žádný.

zprostředkovatelské služby, samozřejmě za nemalé peníze. Tito lidé necítí potřebu učit se český jazyk, ovšem tím, že jsou odkázáni na pomoc druhých, je jejich orientace velice omezená. Zájem učit se český jazyk nastupuje až s vidinou změny pobytového statusu, a to z dlouhodobého na trvalý pobyt. V této chvíli nastává zlom a Vietnavec hledá kurz českého jazyka, jelikož podmínkou pro získání statusu trvalého rezidenta je státem uznávaná jazyková zkouška (nyní na úrovni A1, od září 2021 na úrovni A2).

Teprve v případě, že se začne migrantům ekonomicky dařit, využívají své nabyté prostředky na nákup majetku a finanční obstarání rodiny a dětí, posílání financí do Vietnamu (remitence)²³, případný příjezd dětí do ČR, nebo naopak odeslání dětí do Vietnamu, na cestování do Vietnamu a zpět atd. Důležitým tématem pro nás a tuto publikaci jsou právě děti. Přirozeně tito občané zakládají rodiny, nebo ji již mají a část je ve Vietnamu. Jejich děti začínají navštěvovat mateřské a základní školy a v těchto začátcích se potýkají s velkými integračními problémy, hlavně s jazykovou bariérou. Níže pro představu uvádíme dva typické příklady.

Jsem migrant, který přijel do České republiky s nemalým dluhem v roce 2013. Pracuji ve fabrice za pásem a vyrábím součástky do auta. Bydlím na ubytovně, ve společném bydlení v počtu 5-7 lidí na pokoji a můj příjem je necelých 17 tisíc korun čistého, ze kterého si musím zaplatit ubytování, splátku za cestu ČR plus další výdaje na provoz. Musím ušetřit, co nejvíc to jde, abych sem dostal svoji manželku se synem. Skromným životem takto žiji 5 let, brzy už oba přiletí. K mému celému nesplacenému dluhu přibily další dva dluhy za moji ženu a syna. Manželka nastoupí ihned do práce a bude pracovat se mnou ve fabrice za pásem, mému synovi je 5 let a za rok musí nastoupit do školy, ale neumí ani slovo česky.

Pracuji jako kuchařka ve firmě, přijela jsem z Vietnamu do ČR za manželem v roce 2013 a v roce 2014 se nám narodila dcera. Jelikož nemáme mnoho financí a musíme stále pracovat, poslali jsme naši dceru v 1 roce do Vietnamu za prarodiči, kteří se o ni postarají. Nám to pomůže, nebudeme mít výdaje za dítě, ušetříme peníze i čas. Dceru jsme s manželem neviděli celé 4 roky, jen jednou, když jsme letěli do Vietnamu na oslavy lunárního roku, jinak pouze přes video hovory. V roce 2019 dcera přiletěla za námi do ČR, jelikož je již v předškolním věku a musí nastoupit do školky.

Takových a spoustu podobných případů je mnoho. Pojdme si tedy vyznačit, kde nastává problém. V obou případech přiletí děti do ČR v předškolním věku. Nastupují do školky, aniž by uměly slovo česky, ocitají

²³ <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/studie-remitence-zasilane-z-ceske-republiky-a-jejich-rozvoje-dopad>

se v cizím prostředí, kterému vůbec nerozumí, jsou hozeni jako ryba do vody s myšlenkou, že se prostě adaptují časem. Ano, některé děti se adaptují, dokáží se přizpůsobit a naučit skvěle česky. Ale co ty, které to nedokáží? Jak pracovat s dětmi, které nerozumí? Jak to pojme učitel? Jak má dítěti vysvětlit, co má udělat, a co dělat nesmí? Existují nějaké ověřené metody? Ve spolupráci s odborníky, kteří spolupracovali na této publikaci a společně s námi řešili projektové kauzy, se budeme snažit tyto otázky zodpovědět.

Kauza A

Úvodní pohovor

Na jaře roku 2018 kontaktovala naši organizaci vietnamská klientka s prosbou, že má doma dítě, kterému už je 8 let, nikdy ale nechodilo do školky ani do školy, že je to sirotek bez matky i bez otce, který byl odložen na veřejném místě. Zde ho paní údajně našla, nechala si ho a starala se o něj. Dle jejích tvrzení dítě vychovávala z dobré vůle a z lítosti, protože sama se prý v takové situaci jako dítě ocitla. Naši organizaci oslovila, abychom dítě zapsali do školky. K tomu ještě uvedla, že dítě nemá žádné platné doklady, ani platný pobyt, pouze prázdný pas.

Při přijímání takového telefonického líčení je důležité se v první řadě zamyslet, co z popisu může být pravda a co zkrácená realita. Lidé s nedostatkem informací vytvářejí určité strategie jednání, které jim samotným ve výsledku mohou uškodit. Děje se tak z důvodu špatného odhadu reakce osobního i institucionálního prostředí majority. Pak se nám může jevit chování Vietnamce jako přikreslování reality, zapírání, zakrývání, někdy dokonce lhaní. Povaha Vietnamců byla popsána v různých publikacích, ale ve stručnosti lze říct, že vlastnost usmívat se a vše odkývat je uplatňována ve všech směrech a situacích; ve večerce, na třídních schůzkách, na mediaci nebo u lékaře, vždy to každopádně na neznalé vietnamské kultury působí, že dotyčný rozumí a je v dobré náladě.

Klientka byla pozvaná na vstupní konzultaci. Ta probíhá s každým klientem, u něhož je vyhodnoceno, že se bude jednat o závažnější, problematičtější kauzu, nejen pouze o jednorázové tlumočení či asistenční intervenci například na úřadě. Kritéria pro vyhodnocení vážnosti jsou různá a odvíjí se od subjektů, které jsou do problematiky zapojeny, například škola, třídní učitel, psycholog, OSPOD, police, dětský lékař atp.

Na konzultaci nám klientka zmatečně popisovala celý příběh nezletilého dítěte znovu. Popis byl nejen zmatečný, obsahoval i mnoho vyslovených cílů klientky. Mezi doklady, které nám klientka dala k dispozici, jsme našli také protokoly z OSPODu a šetření policie. Dle slov klientky našla nezletilé dítě na stejném veřejném prostoru již jednou, a to ve věku asi 2-3 let. Dítě mělo u sebe jen pas. V té době prý

byly rodiče zjištěni. Paní se o dítě chtěla starat, u soudu požádala o péči, ale otec dítě v průběhu řízení často odvážel, přičemž klientka neměla vůbec přehled o tom, kde se zrovna nachází. Proto žádost nakonec stáhla.

Dítě se poté našlo dle slov klientky na stejném veřejném místě ještě jednou. Později bylo zjištěno, že to nebyla pravda, že je někdo odvedl sousem, která se o dítě starala do doby, než klientka přijela z Vietnamu do ČR. To vyvolalo otázku: bylo tedy nalezení spontánní, či plánované, kým a proč? Důležité však bylo zaměřit se na stav dítěte, které bylo opuštěné a bez rodičů. Klientka se dítěte ujala, zajišťovala mu stravu a bydlení, snažila se mu vytvořit rodinné zázemí. Časem ovšem došla k rozhodnutí, že dítě musí navštívit nějaké školní zařízení, a proto přišla do SEA-I a žádala o pomoc.

Celou situaci klientky a příběh nezletilého dítěte jsme museli prověřit. Zejména jsme museli zjistit, kde příběh přesně začíná, a co je na příběhu pravda, a co ne. To se dodnes podařilo jen částečně. V průběhu vypravování klientka často zdůrazňovala, že je ve finanční tísní, a čím je dítě větší, tím je finančně náročnější. Prosila nás, zda bychom se nemohli pokusit získat pro ni nějaký státní příspěvek, když dělá dobrou věc z dobré vůle.

Nezletilé dítě

Dítě, které k nám přišlo, bylo již ve věku cca 8 let, skutečně nikdy nechodilo do školky ani do jiného školního zařízení. Mluvílo s omezenou slovní zásobou vietnamsky, český jazyk umělo pouze nespisovně a gramaticky nesprávně, základní potřeby si však dokázalo ukázat nebo popsat jednoduchými slovy či slovními spojeními. Na první schůzce byl s dítětem (chlapcem) udělán menší rozhovor s jednoduchými otázkami: jak se jmenuje / jak mu říkají, kolik je mu let, kde bydlí, co dělá rád, koho má rád, a jestli ví, kde má rodiče. Chlapec na otázky odpovídal pohotově, bez otálení, jasně a zřetelně. Dokázal popsat věk, jméno, kde a u koho bydlí, klientku, která s ním přišla, oslovoval jako „matku“. Chlapec tvrdil, že chce do školy, že chce kamarády a chce se učit číst i mluvit česky. V tuto chvíli bylo velice těžké posoudit, zda takovou potřebu opravdu měl, či mu byla vsugerována. Z povídání vyplynulo, že jeden čas „někam“ chodil, do nějakého zařízení, mluvil o policii, také o tom, že neví, kde jsou jeho rodiče, a že byl také v zahraničí. Nebylo jasné, jak celý příběh začal, a jelikož byl chlapec v nezletilém věku, kontaktovali jsme OSPOD, zda má o dítěti nějaké záznamy. Teprve ve spolupráci s ním jsme pomalu celý příběh dítěte mohli začít skládat dohromady.

Prioritou nicméně bylo zaměřit se na dítě samotné. Dle školského zákona ČR by dítě v sedmi letech již mělo mít za sebou povinnou předškolní docházku v mateřské školce nebo předškolním ročníku (někdy

nazýván jako nultý ročník) na základní škole. Ve věku 8 let by měl již navštěvovat minimálně 1. třídu ZŠ. Vyskytly se však indicie, že dítě dosud žádnou školní docházku neabsolvovalo, a to ani v ČR ani v další evropské zemi, kde s rodiči údajně pobývalo v sociálně velmi rizikovém prostředí.

Případ jsme začali řešit na jaře - tzn. školní rok již běžel, respektive dobíhal, a nebylo možné náhle přihlásit dítě, které nikdy nenavštěvovalo žádné školní zařízení, ani je zapsat do 1. třídy, aby alespoň dochodilo daný školní rok. Nabízela se otázka, co s dítětem, které již podle zákona mělo dávno navštěvovat povinnou školní docházku. Ale to nebyl jediný problém. Aby cizinec mohl v ČR chodit do školy, musí mít na území ČR legální pobyt a s tím spojené povinnosti, jako platné zdravotní pojištění. Chlapec však neměl ani legální pobyt, ani zdravotní pojištění, a tudíž nemohl být přijat do žádného školního zařízení. Neměl ani praktického lékaře, tudíž mu také chybělo veškeré očkování, které je před nástupem do dětského kolektivu povinné.

Z konzultací s odborníky následně vyplynulo, že jejich největší obavou je chlapcova integrace mezi vrstevníky. Chlapec v podstatě nebyl vychováván, určitě z pohledu naší kultury; neměl žádné hranice / mantinely, neznal pravidla, zkrátka nevěděl, co je správné, a co špatné, kterého člověka chápat jako dobrého, kterého jako špatného, nevěděl, jak se chovat na veřejnosti, ve škole, jaké jsou základní hygienické potřeby, o základech slušného chování nemluvě. Jak by tedy mohl nastoupit do školy? Nehledě na to, že měl jazykové omezení, dalším problémem byl jeho věk. V září, kdy by měl potenciálně nastoupit do školy, by mu už bylo téměř 9 let. A v tomto věku by měl vstoupit mezi šestileté / sedmileté prvňáčky? S ohledem na jeho neradostné dětství, kdy prožil těžké období a traumata s tím spojená, včetně zásahu policie, OSPODu a dalších orgánů, je jasné že jeho chování nebude srovnatelné s jeho věkem, a už vůbec nebude mít stejné potřeby jako prvňáček.

Počáteční navrhované řešení

Po dlouhém a časově náročném šetření celé kauzy společně s odborníky a OSPODem, po právních konzultacích ohledně jeho pobytu a zajišťování všech potřebných dokladů, byl chlapec nakonec zapsán do 1. třídy s nástupem nového školního roku. Klientka, v tuto chvíli již „dočasná opatrovnice“ ustanovená soudem, byla seznámena s veškerými informacemi, problematikou a těžkostmi spojenými s jeho školní docházkou. Byly jí navrhnuté a doporučené kurzy českého jazyka pro děti, v plánu byl příměstský dětský tábor během letních prázdnin, aby chlapec přišel do styku s vrstevníky ještě před nástupem do školy a začal si zvykat na pravidelný režim.

Dalším navrhovaným řešením byla práce s klientkou a její rodinou. Klientka byla již vyššího věku a její porozumění systému školní docházky i systému ČR byl omezený, proto jí bylo doporučeno pravidelné sezení s asistentem, mediátorem či psychologem, které by jí s řešením různých situací mohlo pomoci. Velkou roli hrála i jazyková bariéra klientky a jejího manžela. Oba žili na území ČR již delší dobu, ale nikdy nenavštěvovali žádný jazykový kurz, jejich motivace učit se česky byla minimální, oba žili převážně mezi krajany a ke komunikaci s českými úřady využívali zprostředkovatelských služeb komunity. Při kladení důrazu na zúčastnění se kurzu českého jazyka, který by jim později mohl usnadnit získání trvalého pobytu a tím i finanční úlevu od placení zprostředkovateli za prodlužování pobytu dlouhodobého, oba pouze opakovali, že nemají čas, že musí pracovat a vydělávat peníze. (V této situaci se často setkáváme s problémem, že motivace klientů učit se česky je nulová, avšak získání trvalého pobytu jim skýtá výhody, jako je například veřejné pojištění, které si nemusí platit u soukromých pojišťoven, na což se je rovněž snažíme upozorňovat.)

Vietnamské rodiny a jejich hodnoty výchovy se mohou odvíjet od několika faktorů. Prvním z nich je udržování konfuciánských hodnot vzdělávání. Může ale jít o rodinu méně vzdělanou a velmi též záleží, v jakých ekonomických a sociálních podmínkách rodina žije. Rodinu, ve které vyrůstal chlapec, můžeme popsat jako rodinu méně vzdělanou. Ve spolupráci s OSPODem byly naplánované další nutné kroky, aby dítě mohlo nastoupit do školy. Jelikož je dítě vedeno jako „sirotek“, hraje zde OSPOD velkou roli.

Vývoj v čase

Začátkem nového školního roku chlapec nastoupil do první třídy. Z pozorování jeho prázdninového chování na příměstském táboře bylo vidět, že je chlapec rád mezi dětmi, avšak byl znát věkový rozdíl (jednalo se o integrační příměstský tábor se smíšenou skupinou dětí ve věku 5-8 let) a také jiné sociální zázemí. Jak jsme již uvedli výše, chlapec zažil spoustu těžkých chvil, takže také nebyl tak „hravý“ jako jeho vrstevníci. Jeho ochota a spolupráce byla nicméně vysoká, bylo vidět, že si rád vyslechne pokyny lektora, rád naslouchá a učí se nových věcí, rád pomůže například s prostřením na stůl či úklidem. Na druhou stranu ale neví, jak navázat kontakt s kamarády, při konfliktu pak bylo vyzorováno „hrubší“ chování. Jistě si byl také vědom svých omezených dovedností v porovnání s ostatními dětmi.

S vedením základní školy bylo před začátkem nového školního roku vše zkonzultováno, v jaké situaci se chlapec nachází, jaké má psychické trauma z dětství, kde a s kým vyrůstá. Pochopitelně se obávalo menších integračních a sociálních problémů, které by mohly vzniknout z důsledku nulového režimu, nezralosti a nezkušenosti ze školského prostředí z minulosti. Časem jsme se ovšem dozvěděli, že k pedagogům, kteří měli chlapce na starosti, se tyto informace nedostaly.

Věkový rozdíl byl patrný hned na začátku: dítě je větší, mohutnější a má také jiné předpoklady k myšlení a rozhodování se, než běžný prvňáček. V průběhu školního roku bylo znát, že je třídní učitel z chování chlapce nešťastný. Chlapec nedokázal udržet pozornost ani na chvíli, projevoval se negativně, někdy až agresivně, nerozuměl si se spolužáky, neustále neměl pomůcky a nevypracovával domácí úkoly. Třídní učitel tedy zažádal o supervizi a intervenci, jíž jsme v rámci projektu poskytli. Pozorovali jsme chlapce ve školním režimu, v hodině i o přestávce. Na první pohled by se dalo říct, že byl chlapec klidný, ale v tomto ohledu je nutné upozornit, že chování vietnamských dětí při návštěvě dospělých osob se může měnit: může dojít k respektu, strachu nebo k lehkému „přetvařování se“. Přesto šlo vyzorovat různé nedostatky a nedorozumění ve vyučování. Bylo vidět, že je chlapec aktivní, rád se hlásí a chce přitáhnout pozornost učitele. Na druhou stranu z chování učitele šel jasný signál, že dítě raději ignoruje, než aby mu dal možnost projevu. V tomto případě je přirozené, že dítě chce větší pozornost, protože ji nikdy předtím od učitele nemělo. Třídní učitel si ale na tento jev stěžoval, vadilo mu, že je dítě hlučné a soustavně na sebe stahuje pozornost. Dle „opatrovnice“ chlapec doma míval stavy, že někdy se do školy těšil, jindy ne, a že má pocit, že jej třídní učitel nemá rád, či mu vadí „jinakost“.

Po skončení supervize jsme s třídním učitelem vedli konzultaci na téma aktuální situace žáka a jeho chování ve škole. Třídní učitel byl velice překvapen, když slyšel celý příběh, jeho minulost, i to, z jakého sociálního zázemí pochází nyní. Zde se můžeme pozastavit nad zásadním problémem, které způsobila neinformovanost, respektive nepředání důležitých informací o dítěti učiteli vedením školy. Po doplnění informací začal pochopitelně učitel k chlapci přistupovat zcela jinak, začal mu věnovat více pozornosti, pochopil, že běžný rámec hodnocení a interpretace chování žáka, který aplikuje, není adekvátní situaci našeho chlapce.

V průběhu realizace kauzy bohužel klientka několikrát nedodržela ústní dohodu mezi ní a interventem. Z toho důvodu jsme se začali zabývat především situací dítěte ve škole. Dle očekávání, péče opatrovnice nebyla pro školu dostatečná. Chlapec neměl dostatek pohybu a velmi přibral na váze. Škola se snažila s jeho opatrovnici řešit i problémy týkající se školní docházky, plnění domácích úkolů atd., ale marně. Vše poukazovalo na nedostatečný potenciál opatrovnického páru, který celou situaci výrazně podceňoval. Klientka několikrát neuposlechla našich doporučení, často pod tlakem nekvalifikovaných, ale mocných zprostředkovatelů, znemožnila hladký průběh kauzy, především snadné získání povolení k pobytu pro dítě. Ačkoli neustále zmiňovala nedostatek financí a současně svou motivaci starat se o chlapce, bylo zjištěno, že její rodina půjčuje peníze na úrok. Nabídla se tedy otázka, zda nepřijala dítě proto, aby na základě statusu opatrovnictví později nemohla snáze získat trvalý pobyt v ČR. Dokonce

jsme začali uvažovat o tom, že pravděpodobně byla v kontaktu s otcem dítěte, který ji za péči zasílal nějaké finanční prostředky. Tyto všechny otázky bylo nutné si v praxi připustit. Nicméně odpovědi jsme v jedné fázi přestali hledat. Podstatný pro nás byl stav, ve kterém se nachází daný chlapec, který má nadále ve škole naši podporu.

Kauza B

Na jaře roku 2019 se na nás obrátila klientka o pomoc při tlumočení a zajištění logopedické péče pro jejího syna. Syn měl dle popisu matky problém s výslovností, komunikací i sociálními vztahy s vrstevníky. U této klientky je třeba vyzdvihnout, že přiznala nedostatek, který syn má, a uznala, že zde došlo k zanedbání při vývoji a výchově dítěte. Pod pojmem „zanedbání“ si spousta z nás může představit různé aspekty. V tomto případě se chlapec narodil ve Vietnamu a byl vychovávaný prarodiči. Jeho rodiče odjeli do ČR za prací a dítě nechali u prarodičů v dobrém mínění, že mu tam bude lépe. Chlapec tak prožil rané dětství ve Vietnamu s prarodiči. Matka popsala syna jako hodné, tiché, ale ve srovnáním s ostatními vrstevníky velice pasivní dítě. Do ČR přijel ve 4 letech a měl nastoupit do MŠ.

Je důležité si uvědomit, že tento paradox je u vietnamských rodičů žijících mimo Vietnam běžný. I když se dítě narodí v ČR, rodiče ho ještě jako batole odvezou do Vietnamu k prarodičům s myšlenkou, že se dítě bude mít lépe. Počítají s tím, že až se jejich ekonomická situace ustálí, nebo až dítě bude větší, přivezou jej zpět. Ve většině případech, kdy rodiče ještě dokáží vnímat a pochopit fakt, že se dítě nenaučí český jazyk ze dne na den, přivezou dítě ve věku, kdy může navštěvovat mateřskou školku, tzn. ve věku 4-5 let. V tom horším případě dítě nastoupí rovnou do první třídy v naději, že jazyk nasaje jako houba, a během roku se dokáže v novém prostředí zorientovat. To, že dítě zažívá kulturní šok, změnu prostředí a vlastně i „rodičů“, jelikož doteď byli jeho vzorem prarodiče, žádný z rodičů nebere v potaz. Dle dětských psychologů si dítě vytváří svoji identitu do 3-6 let svého života. Jakou identitu ovšem může mít dítě, které během pouhých 5 let svého života změní 3x kulturní prostředí, včetně těch, kteří se o něj starají? Narodí se v Čechách, jako batole je odvezeno do Vietnamu a v předškolním věku se vrátí zpět do Čech. Kdo vlastně je, co je jeho domov a kdo je jeho rodina?

Učitelky ve školce vyhodnotily chlapce jako hodného, avšak plachého, který vůbec nemluví a pravděpodobně má poruchu výslovnosti. Na popud MŠ tedy jeho matka vyhledala naši organizaci. Když jsem chlapce viděla poprvé, působil na mě velice mile, pořád se usmíval. Na druhý pohled to však nebyl upřímný dětský úsměv, ale spíše úsměv naučený; chlapec nedělal nic jiného, než že se jen usmíval. Zajistili jsme mu tedy logopedickou péči, na kterou dodnes společně s matkou dochází. Na prvních setkáních byl společně s matkou a chlapcem interkulturní pracovník - jako podpora při tlumočení a

předání kulturních informací. Diagnóza logopeda byla jasná: porucha výslovnosti, dysfázie, dítě s OMJ (odlišným mateřským jazykem).

Chlapec docházel jednak na logopedickou terapii, jednak na skupinovou lekci českého jazyka pro děti s OMJ. V prvních měsících byl velice pasivní a negativní, bez zájmu i zvědavosti vyzkoušet cokoli nového. Na otázku položenou česky: „Chceš bonbon?“, chlapec odpovídal: „Nevím.“ Ani při dotazování ve vietnamštině se odpovědi nelišily, chlapcovy vyjadřovací způsoby se omezovaly pouze na „nevím, neumím, nechci, ne“. Na společných aktivitách byl velice opatrný, bál se zašpinit si ruce tím, co neznal, neochutnal, nevyzkoušel. Bylo pro mě tedy důležité získat jeho důvěru a probudit v něm nadšení poznávat a učit se.

Při práci s dětmi obecně je pro mě velice důležité, aby ve mně měly důvěru. Autorita je samozřejmě důležitá, ale u vietnamských dětí bývá projevovaná autorita v „učitele“ díky konfuciánské tradici samozřejmá, respektive naučená. A naučená autorita je od autority přirozené odlišná. Zásahy přirozené autority se nás vnitřně dotýkají, formují nás, na rozdíl od těch naučených, které si často nenecháme připustit k tělu tolik. Důvěra dětí se musí získat. Když mi dítě věří, vím, že příjem informací je pro něj přirozenější, zajímavější, a hlavně není vnucený. Naše spolupráce a učení je založena na důvěře a hře. Máme jasně daná pravidla, která děti musí dodržovat, učení prokládáme různými aktivitami, ale také činnostmi, které by doma s rodiči pravděpodobně nezažili. O Vánocích jsme s dětmi pekli perníčky, museli jsme si těsto uválet, formičkami vykrojit tvary a nazdobit. Na téhle aktivitě děti poznaly, co je to cukroví, jak se peče, co je to váleček na válení, co je to mouka atd. Pro děti s OMJ je těžké pochopit české tradice, když o nich jen čtou. Pokud nerozumí, co čtou, je výsledek pochopení nijaký, proto je lepší nejen číst, ale i zažít, vidět, ochutnat či osahat.

Čtvrt roku společné práce bylo za námi a mohli jsme konečně vidět první posuny. Náš chlapec se zapojoval do společných aktivit, rád hrál „Člověče, nezlob se“, kde poznal emoce, vítězství, i prohru. Učil se, rozuměl a pamatoval si nová slova a slovní spojení. Postupem času se v něm probudila potřeba projevená slovy: „já vím, já umím, já chci“. Náhle chtěl být všude první, ve všem nejlepší, nejrychlejší.

Bohužel první vlna COVID-19 nám udělala čáru přes rozpočet v našich učebních plánech. Nouzový stav, zavření škol a veškerá omezení ovlivnila životy nás všech. V takových případech nešlo s dětmi pracovat online, děti neudržely samy za počítači pozornost, rozptýlil je každý pohyb na obrazovce, a pro mě jako lektora bylo důležité vidět dítě, jak sedí, jak drží tužku, jestli nemá položenou hlavu na stole atd. To v online podání nebylo možné mít pod kontrolou. Pozornost dětí přípravných ročníků nebyla dostačující

ani z důvodu jejich nízké vyzrálosti. Náš chlapec plnil veškeré úkoly, které měl ze školy, společně s českou chůvou. Spoustě zadáním nerozuměl a ani česká chůva nevěděla, jak mu vše má vysvětlit. Po dvouměsíční pauze se vrátil na lekce českého jazyka a mohli jsme začít od začátku. Nejen u něj, i u všech ostatních vietnamských dětí byly důsledky pandemických opatření znát;²⁴ pozapomínaly slovíčka i režim a rituály.

Chlapec ovšem chodil na kurzy českého jazyka i celé prázdniny. I když se někdy stalo, že byl ve třídě sám, rodiče to nevzdali a docházeli s ním pravidelně. Na konci prázdnin poznal všechna písmenka, dokázal říct u slova první písmeno, uměl počítat a porovnávat množství, uměl vlastně to, co by měl umět každý předškolák. Když v září nastoupil do první třídy, jeho stálou slabinou byla výslovnost, ale jeho maminka stále měla zájem, aby další rok docházel na češtinu. Rodiče nebyli nijak vzdělaní, ale měli jasno v tom, že synovi chtějí dát víc. Věděli, že má syn poruchu výslovnosti a také ještě plně nerozumí češtině, a byli rozhodnutí mu poskytnout plnou podporu k jejímu zvládnutí.

Rok 2020 nebyl pro školáky jednoduchý: školy byly uzavřeny na jaře a na podzim, kdy začal nový školní rok, tomu nebylo jinak, pro děti to znamenalo opět distanční formu výuky. Maminka chlapce ihned volala, zda by bylo možné jí s distanční formou výuky pomoci. Po instruktaži a také podpoře ze strany školy se chlapec na online hodiny připojil. Avšak způsob práce a nároky na žáka, které online výuka přináší, byly na rodinu příliš složité. Školáci mají spoustu úkolů a vietnamská maminka s jazykovou bariérou jejich zadáním nerozumí a neumí je vysvětlit. S maminkou jsme se domluvili na každodenním hodinovém online doučování. Ze začátku jsem měla obavy, zkušenosti z jara mě nepřesvědčily, že děti v předškolním věku, prvňáci a druháci umí pracovat distančně a byla jsem k tomuto učení velice skeptická. Chlapec s rodiči mě ale velice mile překvapili. Online jsme cvičili převážně čtení, což pro chlapce bylo velice důležité a vzhledem k poruše výslovnosti si nemohl výpadek dovolit.

Co bylo základem chlapcova „úspěchu“ v distanční formě? Domluva a příprava - s rodiči. Vysvětlení, co se může stát, když se nebude učit, procvičovat a plnit úkoly. S maminkou jsme se domluvili, že psaní (uvolňovací cvičení atp.) zvládnou spolu a počítat taktéž, klidně i ve vietnamštině. Já byla pro chlapce oporou v českém jazyce. Mamince jsem vysvětlila, že je čtení pro děti s OMJ velice důležité a pro rodiče to není nic těžkého, 2x denně 10 minut přečíst pár slabik přece zvládnou, i když česky neumí. S Davidem jsme denně učivo procvičovali a volali si, maminka většinu času seděla vedle něj a kontrolovala, jak sedí

²⁴ Dopadům epidemie na dětskou kvalitu života a jejich studium komentuje například: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3300245-psychicky-stav-deti-se-kvuli-epidemii-covidu-rapidne-zhorsil-svedectvi-prinaseji?fbclid=IwAROSMoNTD0OrnBU-GzJKyZyhTPjoW1rztYkYlrcmDBD9g77J4l2Wfo-IXtgM>

a jak píše. To, že seděla vedle něj a snažila se mu pomoci, se chlapci postupně přestalo líbit a chtěl mít na učení více soukromí. Ale i to jsme zvládli. Chlapec dnes bez větších chyb čte jednoduché slabiky a jejich spojení. Bez chyb počítá a řeší matematické úkoly. Co je ovšem důležité, že ho to baví, je na něm vidět, jak rád čte, protože si je v tom sebejistý, jeho výslovnost slabik je správná a on ví, že to už umí. Nemalou zásluhu na tom mají rodiče, kteří pochopili, že sami bez pomoci to nezvládnou, a udělali vše proto, aby syna podpořili. Stále mu dělají problém delší věty či vyjadřování, ale porozumění je mnohem sebejistější a je to vidět na jeho výsledcích.

Ne všichni (vietnamští) rodiče mají čas sedět vedle dětí a učit se s nimi. Stále slýcháme argumenty: „chodíme do práce od rána do večera, neumíme jazyk“ atd., ale je potřeba rodičům vysvětlit, co se stane, když přípravu podcení. Zastávám názor, že když se podcení předškolní příprava do první třídy a první dva roky ve škole, s dítětem se potom vezou všechny tyto nedostatky po celou dobu další školní docházky: nesprávné čtení, neporozumění textu a zadání, nulová motivace. O dětech se říká, že znalosti a jazyk nasají jako houba, ale když nemají kde a s kým jazyk prožít, nemají kde trénovat, nemají podporu ani naučené návyky se učit, šance na jejich úspěch se výrazně snižuje.

Interkulturní práce, čeští odborníci, úředníci a vietnamští klienti oči interkulturních pracovníků

Mgr. NGO Quynh Nga, Mgr. TRANOVÁ Van Anh, Nguyen Kinh

Naše organizace South East Asia – liaison, z. s. se výrazně zasloužila²⁵ o iniciaci vzniku interkulturní práce²⁶ jako profese s vlastní metodikou, která byla zařazena i do Národní soustavy kvalifikací ČR.²⁷ Myšlenka využití bikulturního potenciálu v rámci řady neziskových organizací, ministerstev a vysokoškolských pracovišť dnes vyústila v existenci mnoha interkulturních pracovníků z různých jazykových a kulturních oblastí (angličtina, arabština, čínština, mongolština, ruština, španělština, ukrajinština, vietnamština).²⁸ Zde předkládáme některá zamyšlení, názory a komentáře česko-vietnamských interkulturních asistentů spolupracujících s naší organizací.

Mgr. NGO Quynh Nga

Působím od roku 2010 v neziskové organizaci South East Asia – liaison jako interkulturní pracovnice, tlumočnice, překladatelka a vedoucí informační kanceláře. Věnuji se i lektorské činnosti pracující s tématem Vietnam. Od roku 2012 se podílím na projektu Charity ČR jako operátorka na vietnamské informační lince.

Zkušenosti s prací interkulturního pracovníka mám od dětství, protože jsem se jako migrantka jedenapůlté generace naučila během povinné školní docházky rychleji česky než moji rodiče, kteří tuto možnost nevyužili. Řešila jsem jako dítě veškeré dění kolem záležitostí dospělých: jednání s cizineckou policií, celní správou, bankou kvůli získání hypotéky, vlastní třídní schůzky, reklamace od zákazníků, pokuty od živnostenského úřadu, inspekce, policie atd. Když jsem něčemu nerozuměla, uměla jsem si sama vyhledat právní pomoc, nebo jsem odborné administrativní texty odnesla mamince mé spolužačky, aby mi s tím pomohla. Všechny tyto situace významně přispěly k formování mé budoucí profese interkulturního pracovníka. Když se však na celou historii podívám zpětně z pohledu dítěte, tak musím říct, že jsem zažívala skutečně velmi kuriózní případy.

²⁵ <http://www.sea-l.cz/cs/projekty/projekt-eures/>

²⁶ www.sea-l.cz

²⁷ https://www.narodnikvalifikace.cz/kvalifikace-1151-Interkulturni_pracovnik

²⁸ www.interkulturniprace.cz

V době mého dětství však nebylo příliš možností, neexistovala integrační podpora pro cizince. Pokud bylo nutné cokoli vyřešit přes češtinu, musel se využít zprostředkovatel, nebo potomek. Moji rodiče to střídali. Se zprostředkovatelskými službami od lidí z komunity neměli dobré zkušenosti, protože je často podvedli, nebo jednoduše „natáhli“. Já měla potřebu rodiče chránit před chováním těchto zprostředkovatelů, i před občasnými nevhodnými poznámkami zákazníků, kteří chodili do našeho obchodu, i před státními úředníky. Dnes se situace mění, zprostředkovatelé se více snaží, a to i díky neziskovým organizacím poskytujícím cizincům poradenství na vysoké úrovni (a často i zdarma) a jejich snahám, aby klienti nebyli na zprostředkovatelských službách závislí. V komunitě také začíná poskytovat právní a finanční poradenství přímo druhá generace Vietnamců, která má dané obory vystudované, a tudíž k poskytování těchto služeb přistupuje profesionálněji.

Tématu profese interkulturního pracovníka se dříve nevěnovala taková pozornost. Až v roce 2010 jsem se přihlásila na jeden z prvních kurzů zaměřený na práci interkulturního pracovníka, který pořádal spolek Klub Hanoi (dnes South East Asia – liaison). Absolvovala jsem různá školení, která mi pomohla si uvědomit, že se zde formuluje nová profese, role interkulturního pracovníka, co je její náplní, co je to tlumočení a že k němu nestačí jen umět jazyk. V té době ještě nevznikl ustálený název pro tuto profesi. Každá nezisková organizace používala jiný: interkulturní asistent, interkulturní mediátor, komunitní tlumočnick atd. S postupem času si ale lidé z vietnamské komunity zvykli na tuto profesi a už si více všímají rozdílů mezi interkulturním pracovníkem a zprostředkovateli. Neziskové organizace věnující se tématu integrace cizinců odvedly skvělou práci, která dostala do povědomí lidí z komunity možnost získat podporu jinak, než byli dosud zvyklí.

Když se u jednání sejdou dva lidé z jiné země a kulturního prostředí, dochází přirozeně k jazykovému a sociokulturnímu střetu. Život cizince v nové zemi je spojený s procesem nekončící enkulturace a socializace. To mnohdy přináší poměrně velký tlak na identitu a integritu osobnosti. V nové zemi člověk přejímá nová pravidla, zvyky, jazyk, normy chování, navazování nových vztahů a mnoho jiných. Někdo si zvykne rychleji, někomu to trvá déle. Záleží, z jakého prostředí člověk pochází a jak moc je odlišné od toho nového. Díky své práci mohu porovnat jednání vietnamského klienta a českého odborníka/státního úředníka. Mám spoustu zkušeností s komunikací s odborníky i úředníky různých státních institucí (učiteli, lékaři, právníky a advokáty, policisty, cizineckou policií, OAMP, finančními úřady, živnostenskými úřady, úřady práce, českou správou sociálního zabezpečení, pojišťovnami atd.).

Nejčastěji se setkávám se situací, kdy si vietnamský klient myslí, že ho zastupuji a současně jsem na jeho straně, protože jsem krajanka. Například během pohovoru na policii nebo na OAMP se se mnou radí

ohledně výpovědi: co říct, aby to bylo v jeho prospěch. Během toho, co se klientovi snažím vysvětlit, jaká je moje role a proč mu nemohu radit, se na mě vyslychající úředník nebo příslušník policie podezřele dívá, zda tam spolu něco nekujeme. Než začnu vysvětlovat, že právě „vystupuji ze své role tlumočnicka“, úředník nebo příslušník policie se na mě vyšším tónem oboří: „Co si tam říkáte?!“. Tato reakce je samozřejmá, protože většina (neprofesionálních) tlumočnicků skutečně radí klientům, co mají říkat, a co ne. Neumějí oddělit svoji roli poradce a tlumočnicka. Celá situace je pro mě nepříjemná, protože na jedné straně je vietnamský klient, který neústupně prosí o pomoc a radu, a na druhé straně úředník, který si myslí, že s klientem vytváříme koalici. Uvítala bych možnost dostat od počátku prostor vysvětlit klientovi, jaká je má role. Nebo by tím mohl začít úředník/příslušník policie. Na to však často nebývá čas ani prostor.

Jako svá pozitiva bych v této situaci viděla (snad i klient a úředník) v tom, že kromě dobře odvedeného tlumočení dokáží vysvětlit jazykové a kulturní nejasnosti, které mohou mít důležitý dopad na celou výpověď. Například když si vietnamští klienti nepamatují celé datum narození svých rodičů. To se stává často a úředník si leckdy myslí, že klienti lžou. Jsou za tím ale opodstatněné důvody - přesné datum narození neznají zkrátka proto, že v dané době ve Vietnamu nefungoval matriční systém, jejich rodiče nemají rodný list, a přesné datum narození tudíž neznají ani oni.

Druhou situací navazuji na tu první. Když jednám mezi klientem a odborníkem/úředníkem, tak se často stává, že odborník/úředník namísto, aby mluvil směrem ke klientovi, mluví jen se mnou. Klient sedí a mlčí, protože si myslí, že za něho situaci řeším já. Odborník/úředník si klienta nevšímá a neuvědomuje si moji roli. Důvodů je mnoho. Možná je to přirozená reakce, bude radši mluvit s člověkem, který mu rozumí. Dalším důvodem může být to, že se tím zkrátí čas a nemusí se čekat, až to jedna strana vysvětlí druhé. Pro mě osobně je to ale problém, protože na mě potom obě strany hází svoji odpovědnost a staví mě do role, ve které nechci, a ani nemohu být.

Třetí problém vidím v tom, že je na mě občas vyvíjen tlak ze strany odborníka/úředníka, abych vše přetlumočila rychle, ale celý obsah nemusím doslovně říkat, protože klient nemusí vědět všechno. Bylo mi dáno najevo, že tím zdržuji celé jednání. Naopak ze strany klienta často zažívám to, že vůbec nevnímá vážnost celé situace. Říká si, co chce, není si vědom možných právních důsledků mluveného slova a své výpovědi.

Jako čtvrtý příklad bych chtěla uvést svůj pohled a názor na jisté oddělení pobytů cizinců (OAMP) v nejmenovaném kraji. Změny jsem vyzorovala, protože z daného kraje pocházím a v době, kdy jsem

tam bydlela, byl tento úřad jedním z mých nejnavštěvovanějších. Od počátku vzniku tohoto úřadu jsem tam nerada chodila. Úředníci jednali s cizinci vyloženě jako s nepřáteli. Byli nervózní, řvali na ně, když se někdo chtěl jen na něco zeptat, tak mu neodpověděli, nebo ho rovnou vyhodili, protože nemluvil dobře česky, k tomu byli často velmi ironičtí, pomoc zkrátka veškerá žádná. Cizinci se tam báli chodit sami a vždy chodili radši s placeným doprovodem.

S postupem času se situace změnila, netuším, co to způsobilo, ale všichni úředníci změnili své chování. Stali se více tolerantní, mají více trpělivosti, když se jim cizinci snaží lámanou češtinou něco sdělit. Pomáhají s vyplňováním formulářů, chodí pravidelně do čekárny a ptají se, co kdo potřebuje. Poradí, když se někdo na něco zeptá, když nerozumí, snaží se v čekárně najít někoho, kdo daný jazyk umí, aby to dotyčnému vysvětlil. Vedou cizince k samostatnosti a cizinci se tam již nebojí chodit bez doprovodu. Dá se vždy dovolat pomoci, poradit se s úředníkem a u složitějších požadavků to řeší přímo vedoucí oddělení. Tento přístup jsem nikde jinde na OAMP nezažila a je to pro mě velmi pozitivní příklad toho, že se to dá dělat i takto, neboť je to pro obě strany daleko efektivnější.

Jako poslední příklad bych chtěla uvést svůj postřeh sebe samotné, ale i svých kolegů interkulturních pracovníků nebo odborníků, kteří poskytují cizincům poradenství. Je to spíše postřeh k zamyšlení. Denně se na nás obrací spousta lidí s požadavkem na nějakou interkulturní pomoc. Vyhledávají nás, protože jsme prostředníky pro obě strany, umíme česky a vietnamsky, vyznáme se v předpisech, cizineckém zákoně atd. Naše práce někdy vede k tomu, že jsme vyčerpaní a ztrácíme svoji nestrannost a nadhled. Bydlíme v ČR mnoho let, jsme již integrováni do české společnosti, přejímáme nové zvyklosti, dodržujeme pravidla a zákony ČR, jsme poevropštěni. To však mění i náš pohled na některé vietnamské klienty, včetně příbuzných a známých, kteří jsou jinde než my. My po nich požadujeme, aby se chovali stejně jako my a ctili zákony a kulturu země, v níže žijeme. Oni po nás chtějí, abychom jim poradili, jak něco obejít. Nedodržují české předpisy a zákony, neví, proč platit odvody a daně, mají zkrátka jiné smýšlení.

Náš pohled se změnil, nejsme vůči nim tak tolerantní, odsuzujeme jejich chování, kritizujeme, že je to moc vietnamský způsob jednání, naše myšlenky hraničí se sociální patologií, máme předsudky atd. Zapomněli jsme na to, že jsme byli na počátku úplně stejní jako oni. Každý máme na danou věc jiný úhel pohledu, protože jsme každý z jiného kulturního prostředí, ale co dělat, když jsme na hranici dvou kultur? Jednou nohou tam, druhou nohou tady. Jak s takovými myšlenkami pracují ostatní?

Mgr. TRANOVÁ Van Anh

Náplň práce interkulturního pracovníka je podpora vietnamsky mluvícího klienta v majoritní společnosti, respektive jejích institucí při efektivní vzájemné komunikaci. Současně ji chápu i jako odbourávání neprofesionální zprostředkovatelské sítě. Mám migrantskou zkušenost a jazykovou vybavenost, která je pro práci interkulturního pracovníka nezbytná. Tlumočím a asistuji vietnamským klientům při jednání s českými institucemi: doprovázím klienta na úřady, do škol, do nemocnic, na OAMP²⁹ atd. Pomáhám při vyplňování žádostí a formulářů. S klientem hledáme způsob řešení jeho situace a potřeby všech zúčastněných osob. Byla jsem vyškolená v oblasti pobytového zákona, proto mohu poskytnout určité sociální a právní poradenství spojené s pobytem v ČR (vzdělávání, podnikání, zaměstnání). Nezastupuji klienta, nejsem právník, ani klientovi nezprostředkovávám zaměstnání, proto v případě potřeby doporučím poradenství u dalšího odborníka, jako je právník nebo sociální pracovník.

Měla jsem velké štěstí, že jsem vyrůstala v česko-vietnamském prostředí. Nemusela jsem jako moji rodiče těžce přijímat odlišnosti. Adaptovala jsem se a integrovala z mého pohledu celkem rychle a bez problémů. Klienti, kteří vyhledávají moji službu, jsou často v náročné a vypjaté situaci, proto neumějí dobře popsat svůj problém, nejsou zvyklí na veřejnosti vyjadřovat emoce, smutek, nepříjemnou událost, zlost nebo pláč. Můj názor je založen na osobních a pracovních zkušenostech s vietnamskými klienty žijícími v ČR, mnoho z nich znám i více než deset let, přesto se stále potýkají s neznalostí prostředí a jazyka. Někteří klienti zvládají proces integrace lépe než ostatní, většinou se jedná o pracující ve večerce, v nehtových studiích nebo v restauraci v obsluze, kteří více přicházejí do styku s majoritou a češtinou.

Jak moc velkou roli hraje odlišnost kulturního prostředí v okamžiku, ve kterém vznikají nedorozumění či konflikt mezi vietnamsky mluvícím klientem a českým odborníkem? V posledních letech často řeším kauzy spojené s péčí a výchovou dětí. Negativní událost spojená s dětmi pro mě není lehkým tématem, protože výchova dětí ve vietnamském prostředí se hodně liší od té české. Ve Vietnamu se na výchově a péči o dítě podílí celá komunita: příbuzní, prarodiče, sourozenci, lidé v sousedství (komunitní výchova). Vietnamští klienti často věří v moc nevysloveného slova a negativní skutečnosti proto nechtějí pojmenovat. Místo toho radši mlčí, nebo řeknou, že neví. Často vážnou situaci nebo problém zlehčují, ale zejména z důvodu chránit sebe, svoji rodinu a děti. Proto může dojít při jednání se školou nebo s OSPODem³⁰ k velkému nedorozumění. Ve Vietnamu OSPOD neexistuje a představa, že o dítěti a péči o něj bude jednat neznámý úředník, nebo bude dítě dokonce odebráno rodičům soudem, je nepředstavitelná.

²⁹ Odbor azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra České republiky

³⁰ Odbor sociálně-právní ochrany dětí

Nelehká situace je, když mě český odborník i klient staví do role „zachránce“ a očekává, že já jako interkulturní pracovník převezmu odpovědnost a sama vyřeším celou jejich situaci. Nebo když český odborník nevidí, ani nechce vidět kulturní rozdíl. Má postoj: „Když žijí v České republice, musí se naučit česky a znát naše zákony“, tečka, jeho prioritou je vyřízení úřední procedury. Klient se zase staví do role oběti a říká: „Mám těžký život, musím se starat o finance, nemám čas na rodinu, protože pracuju 12-14 hodin denně.“ Stává se, že oba očekávají, že jako interkulturní pracovník budu na jejich straně, nechtějí slyšet nic o nestrannosti, která je zakotvena v etickém kodexu, jímž se interkulturní pracovníci musí řídit. Je pro mě pochopitelné, že když člověk žije v cizině, neumí jazyk, neorientuje se v sociokulturním prostředí, a najednou potká „svého“ člověka, který umí česky a vyzná se v českém prostředí, čeká, že mu pomůže. V takovém případě dávám jak klientovi, tak druhé straně více času na seznámení s prací interkulturního pracovníka.

Během několika let mé práce jsem se také setkala s odborníky (úředníky, pedagogy), kteří měli zájem, projevíli empatii a ochotu poznat klienta, nepropadli ve stereotypní vyhodnocení situace a snažili se vidět situaci s nadhledem. Byli otevření a klidní při stresových situacích, což klientovi velice pomohlo při pojmenování problému a svých potřeb, což potom bylo prvním krokem k řešení situace.

Ve své práci se někdy musím rozhodnout, zda budu tlumočit simultánně, nebo konsekutivně, což je časově náročné, protože všichni zúčastnění slyší vše ve dvojnásobném čase. Snažím se na začátku stanovit taková pravidla, která by mi umožnila všechno přetlumočit. Například aby si všechny strany připravily svoji myšlenku a formulace v kratších úsecích.

Často jsem se také setkala s tím, že klienti využívají svoje děti nebo známé, aby jim tlumočili při jednání se školou a úřady. Neděje se to vždy z ekonomických důvodů, někdy je to kvůli nedůvěře k tlumočnickovi. Nemyslím si, že je to nejlepší cesta. I když děti mají schopnost se rychle naučit dva jazyky, nemusí to znamenat, že dokáží dobře a správně všechno odtlumočit, lehce může dojít k nedorozumění. Je důležité převádět celou myšlenku mezi vietnamštinou a češtinou a se znalostí kontextu. Děti se mohou cítit hrdé, že pomohly vyřešit situaci. Ale mohou také situace zneužívat, ovlivnit obsah sdělení, postoje a emoce všech zúčastněných. Mohou mít přirozenou dětskou touhu se ukázat a vnést do tlumočení subjektivní prvky.

Je jasné, že obecné principy, o kterých jsem hovořila, neplatí vždy. Vždy je zapotřebí individuální přístup, který se vymyká stereotypům. Jako interkulturní pracovník se snažím jít touto cestou, abych klientovi pomohla lépe zvládnout situaci.

NGUYEN Kinh

Jako interkulturní pracovník pro vietnamskou komunitu mám možnost se účastnit různých jednání na rozličných institucích v Praze. Každá situace nese vlastní charakter, který je podmíněný mnoha faktory, a to od schopnosti vzájemného dorozumění zúčastněných, k míře snahy porozumění odlišnosti v kultuře, až po uvědomování si kompetencí a odpovědností u jednotlivých účastníků v dané záležitosti. Jak cizinci, tak i odborníci, případně úředníci čelí dennodenně těmto faktorům a spolu se víceméně snaží nalézat cestu k sobě, pokud jejich cíl spočívá v hledání adekvátního řešení, který bere ohled na ospravedlnitelný zájem všech dotyčných stran.

Jedno z mnoha prostředí, ve kterém dochází k intenzivní a dlouhodobé spolupráci odborníků s cizinci a jejich zákonnými zástupci, jsou školy. V debatě na sociálních sítích lze dnes narazit na pozitivní komentáře o obrazu vietnamského žáka s dobrým prospěchem a chováním ve škole. Díky své péli a velkému důrazu na vzdělání ze strany rodiny, někteří nejenže zvládají proces osvojování si základních vědomostí, ale také předčí své spolužáky při účasti v různých vědomostních soutěžích. Tito žáci disponují tak dobrou výbavou jazykových dovedností pro každodenní užití, že si dokáží přirozeně vytvořit úzké vztahy v kolektivu třídy i s dalšími vrstevníky majority. Kromě toho zvládají vstřebávat akademický jazyk a později dostatečně formulovat naučenou látku ve svém mluveném i psaném projevu. Informace o takových žácích však poněkud zastiňuje reálný obrázek.

Do výše popsané skupiny kupříkladu patří děti narozené a vyrůstající v ČR nebo děti přijíždějící do tuzemska v útlém věku. Oběma skupinám ve vývoji osvojování jazyka pomáhá pravidelná intenzivní interakce s rodilými mluvčími českého jazyka, skrze něž si pak postupně vytvoří citovou vazbu k zemi a společnosti, ve kterých žijí, k lidem, jejichž vzhled, tradice, dokonce i přístup k řešení každodenních problémů se liší od vietnamské rodiny, a k jazyku, kterému se neučí vždy jen kvůli školnímu prospěchu. Jejich mentalita a hodnoty se tak víc přibližují české kultuře než té vietnamské. Navíc vzhledem k možnosti trávení většiny času v prostředí českého jazyka se přirozeně oddalují od vietnamštiny, vyskytuje-li se u nich častá absence komunikace s rodiči a s příslušníky komunity. Zvyšuje to pak pravděpodobnost vzniku konfliktu při kontaktu s rodinou, který jim může přitížit v otázce hledání identity v průběhu dospívání.

Z toho minimálně vyplývají určitá varování pro odborníky, aby byli zdrženliví při předávání informací zákonným zástupcům prostřednictvím jejich dětí, nebo při využití žáka jako komunikačního prostředku, byť při sebemenší komunikaci s rodiči jiných žáků, nebo jako tlumočnicka obsahu sdělení pro spolužáky. Žák, na kterého se obrací pedagog pro pomoc s tlumočením, protože je Vietnamec a ovládá češtinu, nemusí vždy vše pochopit a přesně uchopit celé sdělení. Mimo jiné je omezený jazykovou kompetencí v oblasti vietnamštiny, což pak způsobuje komunikační šum a krkolomné, ba dokonce i neslušné vyjádření, rovněž ovlivněné jeho slovní zásobou. Rodiče žáků se v některých případech snadno stávají závislí na „dětské lince“ a ztratí motivaci se více angažovat ve spolupráci se školou.

V situaci, kdy žák za pedagoga sděluje spolužákovi nějakou zprávu, měli bychom reflektovat jejich vztahy, zda se vyskytuje věkový rozdíl, blízkost mezi danými žáky, schopnost porozumět druhému. Hrozí zde i nevráživost a nedorozumění, ať už kvůli jazykové bariéře, osobnosti či jiným okolnostem, mocenským a autoritativním vztahům ve skupině, které pedagogové stěží zjistí. Využití schopnosti komunikace žáka jako zprostředkovacího kanálu informace v sobě skrývá neblahé důsledky, proto, pokud možno, by pedagogové měli tento způsob omezit pouze na nevýznamné příležitosti s jednoznačným a jednoduchým obsahem sdělení, jako např. „jdeme na oběd“, „jdeme ven“.

Podobně jako u českých dětí by pedagogové měli postupovat dle standardních kroků, tedy předat obsah sdělení přímo zákonným zástupcům, případně se s nimi domluvit na způsobu komunikace. Rodiče cizinců ocení sdělení v psané podobě (mail, SMS), protože si text mohou nechat přeložit. Následně v rámci možnosti odborníci ověří, alespoň při první komunikaci, zda k doručení zprávy došlo. Konkrétní pravidla komunikace, předávání informací o fungování školy a postupy k dosažení efektivní spolupráce, se nejlépe stanoví hned na první schůzi nebo na jednání před nástupem dítěte do školy. Role komunitního tlumočnicka v rámci náplně práce interkulturního pracovníka slouží v tomto procesu jako účinný nástroj pro zaručení přesnosti předávání informací.

Předtím, než se uskuteční schůze, je určitě vhodné pozvánku nechat přeložit, aby rodiče o setkání věděli. Dále je vhodné rodičům vysvětlit účel setkání, aby pochopili význam schůze a přišli na ni. Na samotné schůzce s rodiči je neméně důležité dát jim prostor a vyzvat je k vyjádření. Na úvod doporučujeme několikrát přátelsky informovat rodiče o tom, aby se nebáli ptát na případné nejasnosti. Mnozí ze slušnosti nebo ze zvyku ze školy země původu dokáží poslouchat odborníky hodinu a zároveň se tvářit přesvědčivě, aniž by všemu rozuměli, proto je nutné během schůze ověřit jejich porozumění kontrolními otázkami. Nejeфекtivnější bývá například otázka: „Mohla byste mi zopakovat, jak jste rozuměla tomu, co jsem říkal?“

Existují samozřejmě osobní konzultace, na které je vyhrazena určitá časová kapacita, přičemž s tlumočením čas nevychází a dojde k ukončení, aniž by se rodiče vůbec mohli dotazovat. Domníváme se, že prostor na vyjádření pro rodiče cizince je zvláště důležitý pro budování dlouhodobé výkonné spolupráce. Také proto, abychom z dotazů rodičů mohli odhadnout, jak na náš proslov reagují, jak se k němu staví. Motivovat je k slovnímu projevu představuje základní stavební kámen pro jejich aktivnější angažovanost v komunikaci se školou. Důvěra se školou se tím také prohlubuje, jelikož se cítí rodiče respektováni a motivováni. Ruku v ruce s tím je třeba vymezit role každého účastníka jednání rolí, ustanovit pravidla komunikace a zachovávat vzájemnou ohleduplnost.

Krátce jsme poukázali na problematiku komunikace pedagogů s vietnamskými dětmi, jejichž rodiče či učitelé je mohou využívat jako prostředníky, protože umějí dobře česky. To však nemusí znamenat, že automaticky ovládají dobře i vietnamštinu. Došli jsme k závěru, že tento fenomén by měla škola omezit na minimum, zejména při nevýznamných příležitostech, protože sám pedagog na místě nemůže ověřit přesnost obsahu sdělení. Navíc se rodiče snadno stanou závislí na tomto způsobu komunikace, aniž by projevíli patřičnou snahu a angažovanost při spolupráci se školou. Navrhovali jsme obecné kroky k dosažení efektivní komunikaci s rodiči, která se vztahuje především na schůzi s rodiči.

Příklad na závěr: Učitel, který velmi aktivně vzdělával žáky s OMJ v českém jazyce, si stěžoval na jednoho z rodičů, že je nezodpovědný, nepouští dítě na školní výlety a nedbá na jeho docházku. Škola zavolala interkulturního mediátora. Ten postupně zjistil, že učitel důvěřoval znalostem češtiny žáka, a tak vzkazy rodičům posílal po něm. Jednoduše vyšlo najevo, že žák vzkazy doma rodičům vůbec nepředával, protože nedůvěřoval jejich češtině, ani míře pochopení školy. Prostě si řekl, že rodiče to nebude zajímat. Rodiče tak vlastně nechali žáka samotného řešit rozhodnutí, zda na výlet pojede, či nikoli. Nakonec tedy zásah mediátora umožnil všem stranám nahlédnout na vzniklou situaci z nového úhlu pohledu:

- matka: začala dohlížet na syna a komunikovat více se školou
- učitel: začal komunikovat více s rodiči
- žák: začal doma předávat vzkazy

Tři měsíce nato volal učitel interkulturnímu mediátorovi a s potěšením konstatoval, že komunikace nadále funguje.

Vzdělávání dětí z odlišného jazykového prostředí - zejména dětí vietnamské komunity

...aneb metodické poznámky pro učitele v MŠ a na 1. a 2. stupních ZŠ, kteří pracují s vietnamskými dětmi

Ing. et Mgr. NOVÁKOVÁ Marie

Úvod do tématu

Tento text je určený zejména pro pedagogy, asistenty a pracovníky s dětmi. Může být cennou pomocí také rodičům, pěstounům a vychovatelům. Reaguje na potřebu doby, která v sobě nese jako nový fenomén stále větší důraz na začlenění dětí z jiného jazykového i kulturního prostředí do kolektivu vrstevníků, tříd, kroužků a do školního vzdělávacího procesu vůbec. Vychází z mnohaleté zkušenosti z práce s dětmi a mládeží od předškolního věku do dospělosti, je souhrnem metodických poznámek zaměřených primárně na vzdělávání a výchovu.

Text je zaměřen na skupinu od předškolního věku po II. stupeň ZŠ. Hovoří o formách vzdělávání dětí s jazykovou odlišností, v souvislosti s integrací dětí z rozdílného kulturního a jazykového prostředí do školy a společnosti. Toto téma je dnes aktuální a bude nabývat na důležitosti v souladu se současnými trendy světového vývoje. Jako společnost jsme přirozeně ohroženi vznikem xenofobie. Strach je přirozenou součástí lidské osobnosti a chrání před neznámým, před riziky a ohrožením. Poznání skutečnosti často snímá tlak obav a strachu z neznámého, nepochopitelného, nepoznaného.

Cílem textu je nejen usnadnit práci pedagogům, ale přispět také k vzájemné otevřenosti, pochopení, pojmenování naší různosti. Přáli bychom si, aby jakákoliv odlišnost se pro nás i pro nám svěřené děti stávala výzvou k rozšíření obzorů a novým pohledům.

Je a bude to jistě tak, že rozdílnost povah, daností a získaných vlastností v souvislosti s rodinou, kulturou a jazykem může být tím, co vzdělávání, výchovu a řešení některých situací komplikuje. Náš postoj však je do jisté míry v našich rukou a volí-li pedagog, vychovatel či rodič postoj k těmto problémům jako postoj k zajímavé výzvě, pak děti, zejména ty mladší, jej s lehkostí následují. Z problematické situace se může stát chvíle zastavení a humoru, nebo okamžik stresu a napětí, které brzdí vývoj osobnosti a narušuje klima třídy. Neklidné a nervózní děti ztrácejí motivaci, nervózní rodiče neumí a nevědí, jak spolupracovat, a stávají se stále více kritickými. Přestože zodpovědnost za výchovu je dána v zejména rodině, jak upozorňoval přední český psycholog Z. Matějček, pedagog se stává stále více pomocníkem

rodiny. V oblasti pedagogiky je učitel tím, kdo je také informátorem a průvodcem rodičů v oblasti vzdělávání. Je na každém z pedagogů, aby si tuto skutečnost uvědomil a chopil se jí. Do jisté míry na tom závisí vnímání profese pedagoga rodiči a vzájemné pochopení a úcta, která pomáhá spolupráci.

„Základ zdravé osobnosti je dán v rodině,“ psycholog MUDr. Zdeněk Matějček.

Vzdělávání a výchova dětí z odlišného jazykového prostředí

Cílem každého pedagoga je předat dětem kvalitní vzdělání a přispět k optimální výchově. Vzdělávání bylo vždy prioritním cílem školy. Dnes je situace jiná. Škola nejen učí, ale stále více také vychovává, stala se nezbytným pomocníkem rodiny. U dětí pocházejících z jiného jazykového prostředí je tento důraz hodně významný, protože do oblasti vzdělávání se promítají zvyklosti, návyky, rodiny a kulturní prostředí jiné země, a u dětí asijského prostředí je toto prostředí výrazně odlišné. Může se zde promítat také zkušenost jiných mravů, zvyklostí, které jsou podmíněny místně a časově.

S novými kulturami přicházejí i nové hranice odpovědnosti, jednání a komunikace. Tato situace může být pro učitele náročná i v tom smyslu, že musí redefinovat hranice, kdy je ještě učitel zodpovědný za motivaci, vzdělání a výchovu žáka, a kdy už není.

Pokud se dítě neumí začlenit do českého kulturního prostředí, které se promítá také do školního prostředí, je jeho schopnost vzdělávání v některých případech nižší. Mnoho sil a energie spotřebuje k navázání vztahů, přátelství, k pochopení nového prostředí. Tato skutečnost může být výrazně pozorovatelná u dětí, které vstupují do prvních tříd. Pro školáka je tedy pomocí školka, popř. nultý ročník školy. Ne vždy je však takové řešení optimální, protože nadané děti se mohou v nultém ročníku nudit a ztrácet motivaci. I zde platí, že přirozená zvědavost a tvořivost jsou výraznými pomocníky v procesu učení. U dětí z odlišného jazykového prostředí bývá **školka, případně nultý ročník výraznou pomocí.**

Význam vrstevnické skupiny

Vzdělávání dětí souvisí neoddělitelně s výchovou, se schopností stimulace ke spolupráci a vzájemnou podporou vrstevnické skupiny. Ta umí být pomocníkem a výrazným motivačním faktorem. V případě dětí z odlišného jazykového prostředí navíc hraje roli přirozeného pomocníka ve výuce a v pochopení českého jazyka. Mnoho dětí se nejvýrazněji učí právě odposlechem, dialogem s ostatními dětmi, proto je velmi důležité, aby tyto děti byly cíleně přidělovány v rámci práce **do skupin s dětmi z českého jazykového prostředí a o přestávkách a v družině se naučily s nimi trávit čas.**

Je pochopitelné, že děti se často přirozeně setkávají ve skupinách obdobných, jazykově blízkých. Potřebují často **vybídnutí pedagoga či rodiče**, kterého pedagog pozve ke spolupráci, aby se cíleně naučily i **propojení s dětmi českými**. Téměř vždy to přináší pozitivní výsledky i v zájmu stmelení kolektivu třídy i výsledků ve vzdělávání. V rámci vývoje dítěte význam vrstevnické skupiny s věkem roste. V období dospívání tato vrstevnická skupina může mít větší vliv na sebepřijetí dítěte než rodina. Pokud se dítě dokáže začlenit do vrstevnické skupiny již v předškolním/ mladším školním věku, dostává výrazný bonus pro dobu dospívání, kdy bývá nejisté, prožívá často i chvíle krize, smutku a osamělosti v souvislosti s hledáním vlastní identity (tuto skutečnost uvádí cca 60 % dospívajících).

Příklad z praxe SEA-I: V rámci přípravy dětí na vstup do první třídy jsme realizovali kurz **Úspěšný školák**.

V těsném sledu po sobě se připravovaly dvě skupiny: jedna jazykově smíšená, druhá tvořena dětmi pouze z vietnamského prostředí. Oběma skupinám byla věnována mimořádná péče.

V obou skupinách si děti radily, ve skupině smíšené však byly vzájemné rady cílenější i více motivující. Děti si také vzájemně nastavovaly vyšší laťku ve výkonnosti, v soustředění, spolupráci, zájmu o činnost.

Přirozeně se propojovaly a komunikovaly navzájem. Někdy bylo v popředí dítě vietnamské, jindy české.

Chvilky, kdy by děti komunikovaly nebo pracovaly ve skupině tvořené pouze dětmi ze stejného jazykového prostředí, byly výjimečné. Tato skupina zvládla cca o 30 % více úloh, a s lepšími výsledky.

Druhé skupině dětí, jazykově homogenní, tato skutečnost nepřinesla žádný bonus. Musely být neustále vedeny lektorkou k tomu, že kromě chvíl při řešení specifických problémů, se komunikace odehrává v českém jazyce.

Ne druhé straně, v obou skupinách, pokud se u některého z dětí z odlišného jazykového prostředí vyskytl problém, ať už v porozumění, nebo v řešení situace, bylo na podporu a pomoc přivoláno některé z dětí ze stejného prostředí, které v případě potřeby mohlo být tím, kdo problém komunikuje lektorovi z pohledu dítěte. Tato pomoc fungovala velmi plynule a rychle, takže děti měly vždy pomocníka z prostředí českého i jazykově odlišného, který pomáhal v případě problému podle potřeby.

Soulad výchovy a vzdělávání

Velkým povzbuzením pro školu je to, že není na výchovu sama a není tím, kdo hraje ve výchově primární roli. Původním úkolem školy bylo pouze vzdělávání, předávání a upevňování znalostí, jejich transfer do života, osvojování dovedností, upevnění kompetencí. Výchova spadala a dodnes spadá zejména do kompetence rodiny, rodina je pro dítě nositelem hodnot, které dítěti předává. (Známým a statisticky podloženým je fakt, že děti z rodin, kde jsou vysokou hodnotou vztahy k lidem, jsou méně vystaveny rizikovému chování v dospívání a snáze si osvojují sociální dovednosti).

Pro každého pedagoga je velmi povzbuzující představa, že děti přicházejí do školy z rodiny již vycvičené a škola se věnuje pouze vzdělávání. Tak by možná vypadal pedagogicky ideální svět, skutečnost je však jiná. Potřeba výchovy ve školách roste. Rodina, v souvislosti s ní hovoříme o celosvětové krizi, část svých kompetencí přenechává škole (viz. Rámcové výchovně vzdělávací programy škol, které odrážejí rostoucí důraz na výchovu). Pedagog tedy postupuje v reálné společnosti tak, že učí a současně doplňuje to, co je potřeba v oblasti výchovného působení tak, aby dítě obstálo v kolektivu vrstevníků. U dětí z odlišného jazykového prostředí je často tato skutečnost výrazná.

Mou zkušeností je, že tyto děti se obvykle velmi snaží, ale často také bývají citlivé na selhání, citlivější než děti běžné, protože se cítí odlišné. Je velmi dobré, aby pedagog tuto skutečnost reflektoval otevřeně, např. *„Možná pro některé z vás, děti, je náročnější získat kamarády. Možná je snazší bavit se pouze s těmi, které znáte z rodiny, ze školky, kteří mluví stejným jazykem apod. Ale ve škole uděláme takovou věc: budeme se snažit udělat jednu dobrou společnou partu, která si bude v učení pomáhat. Proč? Protože každý z vás je šikovný na něco jiného, a protože jsme kamarádi a ti si pomáhají.“* **Klima třídy, skupiny, výrazně ovlivňuje schopnost dětí učit se a přijímat nové informace, osvojovat si nové dovednosti a kompetence.**

Třetí složkou podílející se na výchově je naše společnost. Od dob antiky každá prosperující společnost předkládá dětem a mladým lidem vhodné vzory, dbá na to, kdo a jak je ovlivňuje. Také naše společnost nese tuto odpovědnost. Zdá se však, že někdy jako by na tuto skutečnost rezignovala. Jaké vzory společnost předkládá dětem a mladým lidem? Čím se prezentují a pyšní naše celebrity, politici, VIP osobnosti? Co probíhá na TV kanálech v době, kdy děti a mládež přicházejí domů? Naše společnost jako by přenášela stále více povinností a zodpovědnosti na školu. A tak škola zůstává často kritizována, osamělá ve svém úsilí a také bezradná. V současné době stále více vystupuje do popředí také fenomén závislosti na IT technologiích, které vhodně doplňují výuku, jsou pomocníky rodiny, školy, musí však důsledně zůstat v roli pomocníka, ne toho, kdo vládne světem dětí. Každý pedagog zná děti odkládané k televizi, počítači, ví, jak špatně se s těmito dětmi pracuje.

Podíváme-li se z tohoto pohledu na práci pedagoga s dětmi z odlišného jazykového a kulturního prostředí, napadají nás už v souvislosti s tímto modelem první otázky:

- ***Jak vypadá rodina, ze které dítě přichází?***
- ***Jaké jsou zvyky této rodiny, kultury, prostředí?***
- ***V čem se shoduje s naším, v čem se liší?***
- ***V čem bude dítě popředu, co možná bude potřeba doladit?***

- **Na co je potřeba upozornit rodiče a jakou formu zvolit, aby byla účinná?**

Pedagog potřebuje znát prostředí, ze kterého přichází dítě, aby mohl být pomocníkem rodiny. Potřebuje ho znát co nejlépe. Jestliže pro školu, pedagogy, by měla být samozřejmá spolupráce rodiny a školy, u dětí, které přichází z odlišného jazykového a kulturního prostředí, je tato nutnost ještě zvýrazněna. Rodiče by na to měli být při vstupu dítěte do kolektivu školy či školky upozorněni. Pedagog nepřebírá roli rodiče. Vždy vrací zodpovědnost do jeho rukou, ale **umí říct jasně a kvalifikovaně, v čem je dítě odlišné.**

Příklad z praxe: Eli jsou 4 roky. Přichází s maminkou a paní, která v rodině pomáhá. Eli je dán pokyn, který se týká kreslení. Dívka na pokyn nereaguje samostatně. Pastelku uchopí až ve chvíli, kdy ji dostane do ruky. Má-li nakreslit domek, čeká na pokyny, které ji úkolem provázejí.

Nabízejí se tyto otázky: Nerozumí dobře pokynům?

Pokyny jsou jí dávány formou jednoduchých vět, každou odsouhlasí, že jí porozuměla. Přesto dál nepracuje samostatně. Nevybírá si obrázky, ani jiné předměty. Zdá se, že se nejedná o problém s porozuměním řeči.

Po malé pauze jsou maminka i teta odeslány do vedlejší místnosti. Dívka začíná stavět kostky, samostatně kreslit. Problém je tedy ve vzájemné interakci rodiny. Maminka s tetou se vrací a proces začíná znovu. Nejen dívce, ale i oběma ženám je vysvětleno, že Eli je již šikovná a samostatná dívka, a tak jim ukáže, jak sama srovná kostky, nakreslí obrázek.

Obě ženy čekají, nepřicházejí na pomoc, dokud jednoznačně nevidí, že je dívka v úzkých. Učí se rozeznat, kdy dítě potřebuje, a kdy nepotřebuje pomoc. Celý úkol končí ve chvíli, kdy trojice zvládne zadání tak, že Eli pracuje samostatně.

Informace je předána rodině a ta se učí s dítětem pracovat jinak. Ona si odnáší zodpovědnost a při dalším setkání maminka nebo teta ukazují změnu, které dosáhly. Pedagog byl nápomocen.

Eli byla jedinou dcerou a maminka, která byla hodně v práci, svou nepřítomnost dívce nahrazovala nadměrnou pomocí. Stejný model přijala i teta.

Ve skupině dětí žel není vždy možné pracovat s dětmi takto individuálně, přestože by to bylo mnohdy potřeba. Obdobným způsobem si však může pedagog všimnout např. nevhodných hygienických návyků (používání kapesníku, mytí rukou aj.) a uvědomí si, že tyto skutečnosti jsou dány rodinným prostředím, zvyky a jiným kulturním prostředím, ze kterého dítě přichází. Zde je dobré změnu konzultovat s rodiči, být jejím iniciátorem, ale **nechat na rodiči provedení**. Nebojme se opakovaně vybízet k řešení.

(Např. Rozhovor s rodičem: V naší třídě je zvykem, že dítě používá papírové kapesníčky, po vysmrkání je vyhodí. Prosím, zaveďte tento zvyk také. Děkuji vám).

Zdá se možná zbytečné zabývat se těmito věcmi, když před školou či školkou stojí jiný, daleko větší úkol, kterým je předávání znalostí. Právě zde však platí, že tyto oblasti souvisí. Dítě, které je ve skupině nepřijaté, často za ostatními pokulhává. Děti z odlišného jazykového prostředí ještě dříve, než odstraní plně jazykový handicap, potřebují do skupiny patřit. Často potřebují vstřícnost a pomoc pedagoga a takové vystupování v kolektivu, které je ostatním dětem příjemné. Děti umí být v jistém smyslu neuvědoměle kruté. Umí vyčlenit dítě pro posmrkávání, opakovaně ušpiněné ruce, triko a jiné nepříjemné návyky, aniž by si je samy uvědomily, nebo dítě tušilo, proč není oblíbené. S tímto faktem se v kolektivu dětí setkáváme poměrně často a je mnohdy těžké rozklíčovat příčiny. Může jít o zdánlivou drobnost.

Význam souladu mezi školou a rodiči

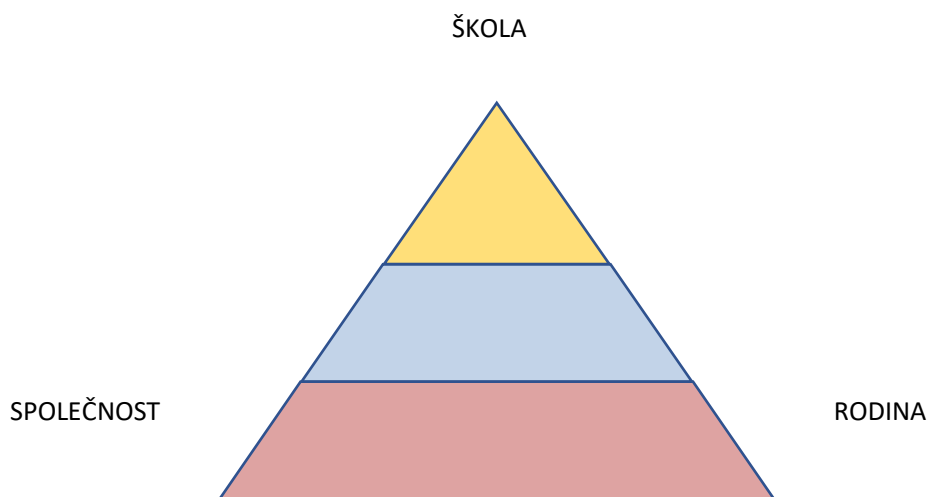
Do procesu výchovy dítěte s OMJ vstupuje i faktor míry shody komunikace školy a rodiny s dítětem. Dítě se ocitá v prostředí, kdy rodiče neovládají češtinu, a naopak škola většinou neovládá vietnamštinu. Některé děti si toho velmi rychle všimnou a danou situaci začínají využívat. Tato „jazyková černá díra“ je absencí kontroly nad chováním dítěte. Tato absence se může projevit různě, může dítě podpořit v jeho samostatnosti, anebo naopak posílit jeho nefér manévry vůči svému okolí. Proto doporučujeme, **aby v těch bodech, ve kterých je důležité jednání dětí kontrolovat, škola a rodiče nejen spolupracovali, ale dali také dětem svou spolupráci najevo tak, aby o ní děti věděly a pocítily jí ve svém reálném prožívání.**

Pro tento bod je velmi důležitá i spolupráce s kvalitními tlumočníky. Co si pod tím konkrétně představit? Používat tlumočníky s jazykovým vzděláním, kteří nejen že umí oba dva jazyky, ale umí také tlumočit z jednoho jazyka do druhého, rozumí tlumočenému oboru a rozumí pedagogickému jazyku stejně jako jazyku obecnému, který používají někteří rodiče. Řešení podstatných problémů většinou nelze v praxi řešit ignorací odlišnosti jazyků. Stejně jako bez jazyka, stejně tak i bez tlumočníka se některé problémy řeší velmi těžko.

Výchovný model

Všechny tři složky: rodina, škola a společnost by se měly v systému výchovy prolínat, doplňovat ve svém působení a spolupracovat.

Působení společnosti ovlivníme zdola těžko, ale spolupráci rodiny a školy se můžeme snažit nastolit.

Je třeba však počítat s tím, že rodiče jinojazyčných dětí byly navíc formovány jinou společností a děti přejímají také z části tento model.

Škola a školka však potřebuje spolupráci rodiny a je dobré na ní trvat.

Z praxe: *Pětiletý chlapec téměř nereaguje na pokyny, je neochotný, neprojevuje emoce. Shodou okolností lektorka ukáže obrázek krajiny z Vietnamu. Chlapec se rozzáří a je průvodcem celé skupiny při popisu obrázku. Podobný viděl doma u maminky a ví, že obrázek nějak souvisí s jeho rodinou. Jeho vztah k rodině se propojil s daným úkolem, posílil motivaci a propojil též skutečnost, která je dítěti z rodiny známá. Pomocníkem vzdělávání se v té chvíli stala nejen radost, ale i nově objevená tvořivost.*

Motivace dítěte

Ať dítě vychází z jakékoliv kultury, jakéhokoliv jazykového prostředí, jeho základní potřeby jsou v podstatných bodech obdobné. Dítě potřebuje mít uspokojeny základní tělesné a fyziologické potřeby, prožívat pocit bezpečí a jistoty, být přijato a oceněno, doma, ve škole, mezi vrstevníky. Jak znázorňuje pyramida A. Maslowa, základní potřeby, fyziologické (hlad, žízeň, únava apod.) se hlásí jako první. Naplnění potřeb ve vyšších úrovních je však doprovázeno vyšší mírou uspokojení.

Hovoříme-li o předškolním věku a prvním stupni, stále ještě prioritní roli ve světě dítěte hraje rodina. Napodobování je nejstarší vývojová forma učení, probíhá zejména v rodinném prostředí, dítě se tedy základy ve všech oblastech učí prioritně z rodinného modelu. V dnešní době víme, že podstatným obdobím lidského vývoje je období do tří let, v prvním roce (viz. E Erikson) dítě získává základní výbavu do života skrze vztah s matkou, vytváří si tak postoj k sobě, druhým, světu, postoj plný důvěry, naděje, nebo nejistoty. To může ovlivnit jeho schopnost vytvářet v budoucím životě vztahy s druhými, vztahy jisté, vztahy nejisté, vyhýbavé, úzkostné. To vše se odráží v učení. V dalších letech vytváří základní kompetence pro život, učí se spolupráci a fungování v základním vrstevnickém kolektivu. V ukončení období dospívání dítě nachází svou identitu a pozvolna vstupuje do světa dospělých.

Po uspokojení dítěte v základních fyziologických potřebách dítě velmi citlivě vnímá potřebu bezpečí v rovině fyzické, ale i duševní a hodnotové. Potřebuje patřit do skupiny, rodiny zejména, ale také vrstevníků. Po rodičích se tak učitel stává další výraznou vztažnou osobou, od které dítě odvozuje přijetí sebe a schopnost/neschopnost zvládat kompetence k učení. Význam vrstevnického kolektivu roste směrem k období dospívání, kdy se stává často výraznějším faktorem než rodiny (odtud tedy velký, třeba i negativní vliv dětských part, jejich vzorů, extrémního až extremistického chování).

Jak tedy využít tyto potřeby k výuce, ve prospěch dítěte a efektivní motivaci?

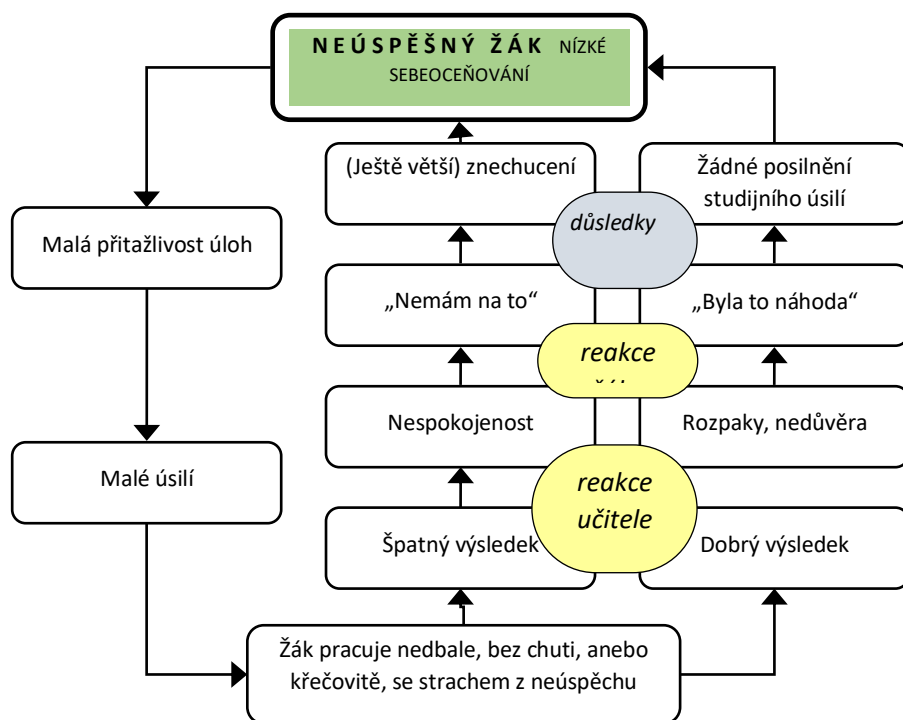
Pozitivní motivace a její význam

Čím výše postupujeme v rovinách Maslowovy pyramidy potřeb, tím větší uspokojení člověk/dítě, prožívá při jejich naplnění. Nejvyšší potřebou je potřeba seberealizace, najít, objevit a využít svůj potenciál. Zvědavost a tvořivost jsou velkými pomocníky pedagoga i rodiče. Je dobré vytvořit v dítěti pocit jistoty

v přijetí bez podmínek a přijetí vrstevnickou skupinou. Model výuky v zařazení mezi **úspěšné žáky/zvládám své kompetence k učení a neúspěšné žáky/výuka přesahuje mé možnosti** vidíme níže na grafech Ladislava Lencze.

Diagram 1. L. Lencz: *Pedagogika etické výchovy*

Tento diagram znázorňuje typické reakce žáka, který sám sebe vnímá jako neúspěšného.

Pro neúspěšného žáka jsou typické obavy z neúspěchu, přeceňování těžkostí spojených s řešením úlohy a nízký odhad vlastních schopností. Z toho vyplývá malá přitažlivost úloh: pokud vím, že úlohu nezvládnou, přestává být pro mě přitažlivá. Za tohoto předpokladu nemá smysl namáhat se, a proto vynaložené úsilí bude malé. Výsledkem je práce bez chuti, povrchní, anebo vůbec žádná. Jestliže pedagog nebo hrozící propadnutí přece přinutí žáka dát se do řešení úlohy, pracuje se strachem, křečovitě, není schopen se soustředit. Je pravděpodobné, že výsledek bude nedostatečný, což vyvolá nespokojenost a výčitky učitele. Důsledkem je ještě větší znechucení, a ještě nižší sebeúcta. Při další úloze se proces opakuje. Vzniká tak čím dál tím nižší sebehodnocení.

Předpokládejme však, že se dítěti podaří dosáhnout dobrého výsledku. Reakce učitele bývá v těchto případech trochu rozpačitá. Ještě důležitější jsou pocity žáka. Většinou připisuje dobrý výsledek ne zvýšenému úsilí, ale náhodě. To ale znamená, že nevznikne žádné posilnění studijního úsilí a sebecoňování žáka se nezlepší. Neúspěšný žák se pohybuje v začarovaném kruhu: každá další úloha, ať

už ji vyřeší dobře nebo špatně, ještě více snižuje jeho sebehodnocení, a ještě hlouběji ho vtahuje do negativity – odmítavého postoje a nechuti k učení, ke škole. Tito žáci však nemusí být předurčení k tomu, aby se z nich stali problémoví žáci. Potřebují pomoc učitele, který přeruší začarovaný kruh tím, že v nich najde něco pozitivního a projeví jim důvěru.

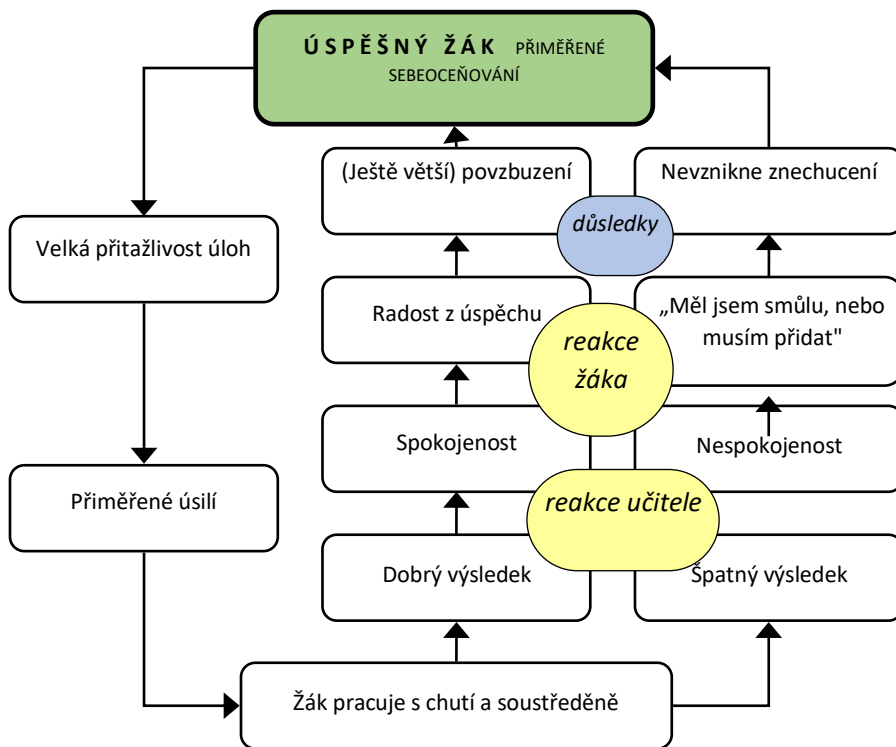
Jak to můžeme udělat?

Správný styl výchovy napomáhá „normalizovat“ problémové děti a pozitivně rozvíjí možnosti a schopnosti „normálních“ dětí. Alfou a omegou takového výchovného působení je pomáhat dětem k pozitivnímu sebe oceňování a pocitu úspěšnosti.

Příklad z praxe: Děti hrají hru v souvislosti s rozeznáváním barev a Nela je opakovaně neúspěšná. Barvy pravděpodobně zná, ale do hry se pouští s malým zápalem. Hra je přerušena a Nela je pověřena drobným úkolem, který úspěšně zvládla a oceněna před dětmi. Poté hra pokračuje. Neliny výsledky se velmi rychle zlepšují.

Diagram 2. L. Lencz: *Pedagogika etickej výchovy*

Mechanismus působení pozitivní výchovy lze sledovat na tomto diagramu:

Návod z praxe: Zadáváme úkol pro zvláště nadané děti/žáky tak, aby je mohl zvládnout každý: *(Pozor, úkol nesmí být příliš lehký, ani těžký, má mírně převyšovat znalosti, mít tvořivou možnost zvládnutí.*

Velmi záleží na úvodu pedagoga k úkolu a motivaci.)

Pro MŠ a I. stupeň: Tady jsem našla obrázek, který se moc nepovedl. Potřebuji, abyste mi pomohli zjistit, co vše je špatně, dále viz **aktivita Nesmyslov**. Zvláště nadaný žák najde aslepoň 10 chyb. (Aktivita není závislá na jazykové znalosti ani na inteligenci, obsahuje humor...)

Pro II. stupeň, Organická chemie: Jistě je důležité porozumět uhlovodíkům, ropě apod., ale ještě důležitější je využití těchto látek v praxi. Úloha pro zvláště nadané žáky: Zjistěte v okolí ceny nafty, benzínu apod. a zjistěte, kde je výhodné tankovat; chlapci zjistí, zda je výhodnější auto na benzin, naftu apod.

Cíl: úkol může splnit každý, záleží na tvořivosti, jak jej provede. Zkušeností je, že děti využily internet, návštěvu čerpací stanice, konzultace s rodiči, kreativní přišly s návrhem auta na alternativní pohon. Někteří auto nakreslili, někdo využil výstřižků z novin. Kromě splnění úkolu a zasloužené jedničky je začala zajímat organická chemie. Auto totiž potřebuje téměř každý a jednou s ním pravděpodobně také budou jezdit (k tomu se hlásí 99 % z nich).

Obdobný úkol lze zadat všude tam, kde se teorie dotýká praxe. I děti z odlišného jazykového prostředí si v této oblasti počínají velmi dobře. Jejich rodiče bývají aktivní a velmi schopní i proto, aby se dokázali uplatnit ve zcela odlišné zemi.

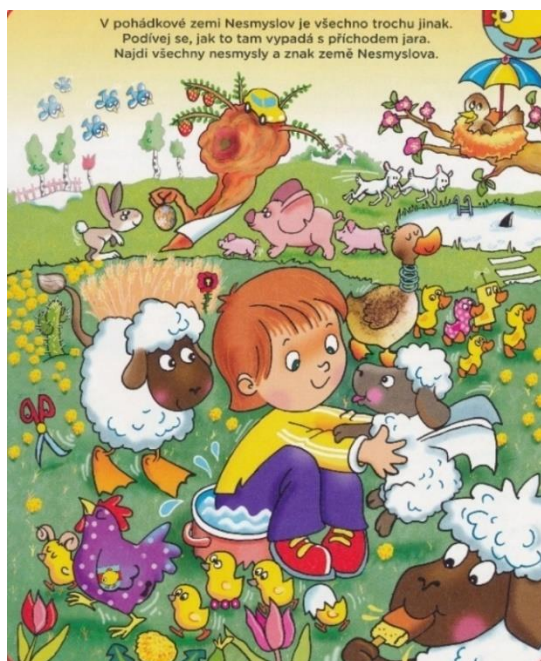
Praktická doporučení:

Chybou pedagogů může být snaha detailně určovat každé rozhodnutí dětí, dávat příliš uzavřené možnosti řešení, předkládat svá rozhodnutí a požadavky autoritativně, bez objasnění. Výhodnější je volba úloh podporujících kreativitu, s možností ocenění různosti, ale takovou formou, aby pedagog nerezignoval na cíl, který má jasně před očima. V rozporu s touto tendencí každý, zvláště mladý člověk, ale i dítě, potřebuje vnímat možnost hledat svá řešení, hledat a pojmenovat i své chyby, být původcem svých rozhodnutí. Samozřejmě je však nutné dítě nepřetěžovat nároky řešení v nepřehledných situacích, nebo ve chvíli, kdy je samo pod zátěží: řeší problémy doma, řeší začlenění do kolektivu vrstevníků, nepřijetí kolektivem, řeší nepochopení českému textu apod.

Aktivita Nesmyslov (MŠ a I. stupeň ZŠ)

Cíl: uvědomit si souvislosti, správně pojmenovat chyby a nepřesnosti kresby, společně sdílet správná řešení, prožívat kreativitu, humor, uvolnění.

Pomůcky: Obrázek Nesmyslov, zdroj časopis Sluníčko (archiv autorky)

A. S omezenou možností kreativního řešení

Prohlédněte si pečlivě obrázek. Zatrhněte, co je špatně. Spočítejte počet chyb a zapište je na okraj listu. Podle počtu rozpoznávaných chyb získáte známku.

B. Rozvíjení možnosti volby a posílení kreativity

Prohlédněte si pečlivě obrázek. Do kroužku dejte místa, která v sobě mají nějakou chybu. Až práci dokončíte, hlaste se „hlasitým mrkáním“, viz metoda č. 1. kapitola Zrakové vnímání.

Po zapojení dětí společně popisujeme chyby, co je špatně a proč. Děti se střídají ve sdělení. Když dítě oznámí chybu, ruku zvednou všechny děti, které si chyby všimly. Dítě, které chybu oznámilo, spočítá, kolik dětí se k němu připojilo. (I když některé děti trochu podvádí, všechny se snaží zapojit. U dětí jazykově méně vybavených navíc podporujeme snahu o vyjádření sdělení a pochopení jiných dětí. Dítě může mít vedle sebe pomocníka, který mu pomůže správně chybu popsat v českém jazyce.) Ptáme se dětí na jejich nápady, postřehy, můžeme i chyby očíslovat a hovořit o tom, která z chyb nás nejvíce pobavila. Hra dětí velmi baví, a vítají i zapojení pedagoga, když i jeho některá chyby rozesmály. Přidanou hodnotou je humor, který zvyšuje nadhled, zajišťuje pozitivní atmosféru a posiluje kreativitu.

V závěru každé dítě může zakreslit svůj vlastní nesmysl. (Lze využít i ve výtvarné výchově a udělat burzu nebo nástěnku nesmyslů.)

Využití smyslového vnímání k motivaci

Při výuce využíváme, pokud možno všech smyslů dítěte: zrak, sluch, hmat, chuť i čich. Prioritními smysly jsou **zrak a sluch**. Většina dětí/žáků je prioritně zaměřena zrakově, na dalším místě se umísťuje sluchové vnímání. Někteří z žáků, kteří třeba ve škole nevykazují tak výrazný úspěch, mají preferenčním smyslem hmat; je pro ně důležité si na věci šáhnout, bývají velmi zruční a šikovní v činnostech vyžadujících manuální obratnost. Potřebují se tedy věci dotknout, při naslouchání tématu někdy podvědomě čmárají nebo jinak zaměstnávají ruce. Nejsou méně nadaní, pouze jsou nadaní v jiné oblasti a často potřebují svůj talent objevit a pojmenovat.

U dětí z jiných jazykových prostředí je kladen ještě větší důraz na propojení jednotlivých vjemů, protože sluchový vjem díky odlišnému jazykovému prostředí může být komplikovaný neporozuměním.

Sluchové vjemy a porozumění jazyku

Velmi důležité je vyladění hlasu. Hlas stavíme do příjemné modulace, ne příliš vysoko (u žen), postupně můžeme měnit hlasovou intenzitu. Dítě učíme sledovat nás i proces ve škole/školce také očima. Výrazný hlasový projev necháváme pouze pro chvíle ohrožení (nekřičíme, nezvedáme zbytečně hlas, chceme-li něco říct, důsledně čekáme na klid ve třídě).

Bez rozdílů věku hovoříme s dětmi z jiného kulturního prostředí formou krátkých vět (podmět, přísudek, minimální větvení věty). Každé sdělení necháváme odsouhlasit slovem, gestem, pokynem. Teprve postupně mluvíme v souvětích, uvádíme za sebou více vět. Hovoříme velmi pomalu a výrazně artikuluje, obdobně jako při hovoru do mikrofону. Postupně přidáváme na tempu.

Zrakové vjemy a porozumění jazyku

S dětmi udržujeme důsledně zrakový kontakt. Děti z prostředí jiného jazyčného by vždy měly vidět dobře na tabuli, kombinovat nové poznání s informacemi sluchovými i zrakovými. Je třeba si uvědomit, že v některých kulturách/rodinách, není zrakový kontakt běžný, některé děti se mu potřebují naučit, pro jiné děti, nebo při některých poruchách může být nepříjemný. Vždy individuálně rozlišujeme.

Aktivita k posílení zrakového kontaktu – „hlasité mrkání“: *Dokončení úkolu mi hlásíte hlasitým mrkáním. Jak vypadá hlasité mrkání? Dítě/dospívající po skončení úkolu fixuje zrak na vás a výrazně mrká. Toto upozornění neruší a učí děti zrakovému kontaktu.*

Většinou se při výrazném mrkání baví, tato forma kontaktu se jim zdá humorná.

Vnímání světa a tématu skrze hmat

Jestliže to je jen trochu možné, využíváme pomůcky, kterých se mohou děti dotknout, osahat si je, o přestávce nebo v hodině si je vzít do ruky. Při práci s příběhem jsou jimi žabka a myš, kterou v pomůckách vidíme ve třech provedeních: 1) maňáska žabky s kvákáním - posílení sluchového vnímání, nastolí ve třídě pozornost a ticho, 2) žabka jako míček - děti si jej přehazují, kdo jej drží, má slovo (hmatový vjem), 3) plyšová hračka - hraje roli v příběhu Žába a myš (zrakový vjem doprovázející vyprávění příběhu, tedy sluchový vjem). Model myšky se zase opakuje v grafomotorickém cvičení.

Foto pomůcky:

Pět smyslů ve službě výuky

Děti obvykle vnímají svět velmi intenzivně. Dobrý pedagog zkouší děti motivovat a aktivizovat pomocí **všech smyslů**. I květiny a rostliny díky své vůni plní svou funkci. Velmi dobré je pro děti střídat chvíle nasazení s uvolněním, obdobou relaxačních cvičení. Děti s odlišným jazykovým prostředím bývají hlavně v počátcích výuky napjatější prostě proto, že porozumění jazyku je dalším nárokem mimo osvojení nových vědomostí a často na relaxační cvičení reagují velmi dobře. Také se některé potřebují ujistit v tom, že dobře pochopily, dotekem pedagoga, jeho ruky, dané pomůcky. U určitého dítěte lze takto vytvořit i pozitivní rituál - dotekem na rameno pedagoga dává signál, že se podařilo úkol uspokojivě zvládnout. Jde o signál mezi pedagogem a daným dítětem, který posiluje také osobní vztah. Stejně tak osobní sdělení, jedno slovo, může mít pro dítě specifický význam.

Rodinné prostředí, trans generační přenos

Někdy je také potřeba dětem jiného jazykového a kulturního prostředí pomoci s vyjádřením citů nebo mimickými projevy. Tím se stávají čitelnější pro nás i jiné děti. Je dobré je naučit formy otázek, upozornit je, kdy se mají/nemají ptát, motivovat je k posílení vůle.

Například: Nejprve nasloucháme, přemýšlíme, potom se zeptáme. Není ostuda nevědět, ale nejprve zkusíme pomoci si sami. Když je potřeba, věci opakujeme...

Dítě také přejímá model rodiny v postojích k opačnému pohlaví (respekt/ nerespekt k ženám), nebo vůbec v postoji k pedagogovi jako dospělému, který má svou autoritu a důstojnost, a tomu odpovídá forma komunikace. Zde je potřeba v klidu a důrazně na těchto formách trvat a zodpovědnost za realizaci přenést na rodiče, a to co nejdříve. Čekat, že se věci vyvinou v období dospívání lépe, je nereálné, naivní a nebezpečné.

Specifický je problém bezhraničných dětí, který souvisí s chybami ve výchově v rodině. Pokud pedagog vnímá, že prostředí rodiny vytváří tento fenomén, i zde je na místě upozornění, protože důsledkem je nesoustředěnost a neschopnost spolupráce těchto dětí. Může jít o dítě „rozmažené“, ale také za tímto problémem může být přezaměstnanost rodičů, dítě je vlastně skrytě sociálně deprivované. Není čas se jím zabývat, přestože rodiče jsou nablízku. Specifickým problémem to může být u některých vietnamských skupin, kde i matky pracují včetně víkendů, a teta na vytvoření hranic nepostačuje (tento fenomén se projevuje výrazněji u chlapců).

Přerušování rizikového trans generačního přenosu rizikového chování je nesnadné a je to pomalý, soustavný proces. Jeho součástí je přijetí dítěte bez podmínek se všemi jeho odlišnostmi. Pedagog je v této oblasti vzorem pro třídu a ostatní děti. To dítě nesmírně vnímá a teprve potom je schopné dobře pracovat a učit se. Každý pedagog zná děti a mladé lidi, kde on je tím prvním, který předává mladým lidem zdravý pohled na sebe (zdroj sebevědomí), pohled na svět (součást odvahy a naděje) a pohled na okolí (základ zdravých vrstevnických vztahů). Stává se tak tím, kdo se snaží zabránit trans generačnímu přenosu rizikového chování. Jak obtížná a často nevděčná je práce s těmito dětmi, ví pouze ten, kdo jim věnuje svůj čas a nezbytnou lásku, která zde není pouhou frází, ale soustavou velkých i malých činů pozornosti, pomoci a nekonečné trpělivosti

Motivace a míra poznání žáka učitelem

Může být velmi složité odhadovat, na jaké úrovni komunikace si dítě ve třídě v českém jazyce stojí. Ze zkušenosti z mnoha supervizí, kde jsme se dětí dotazovali, jak výkladu učitele rozumí, jsme zjistili relativně vysokou míru přečeňování porozumění žáků českému výkladu ze strany českých učitelů. Jedním z faktorů, které tuto situaci podporují, může být například pozitivní chování vietnamských žáků, které vychází z tradic jejich původního prostředí, ale patří sem také absence jazykově propracované spolehlivé diagnostiky. Na prvním stupni, zejména od 1. do 3. třídy, samozřejmě tím více u dětí, které nově na školy

nastoupily, jsme vnímali absenci porozumění kulturně specifických slov a drobných významových nuancí. Patřila sem slova jako: čert, čarodějnice, dešťík, přeháňky, bábovka apod. Naopak u žáků na druhých stupních, kteří se například již dobře dorozuměli s učitelem česky, výrazně chybělo porozumění probírané látky ve smyslu porozumění odbornému jazyku, a to i v předmětu, kterým je matematika, v níž bývají vietnamské děti úspěšné. Jakmile jsme však prověřovali porozumění slovním úlohám, zjistili jsme většinou skutečnost, že učitel hodnotí žáky spíše z dovednosti replikovat číselné operace než dovednost argumentovat a chápat zadání a smysl prováděných informací. Beztak děti na druhém stupni nerozuměly například slovům: kremrole, přímořský, plachetnice, ačkoli na nich bylo založeno opakování látky.

Čím více žák vnímá, že mu učitel rozumí, může se rozvíjet i motivace žáka. Proto je nedostatečná jazyková diagnostika také bariérou motivace takového žáka při hodině. Jak takové diagnostiky dosáhnout? Jistě mohou udělat své odborníci na daný jazyk, nebo je možné využívat důsledné ověřování chápání významu v pedagogice, které se používají i u českých dětí.

Specifika učení dětí z odlišné jazykové skupiny

Víme, že dítě, které se cítí přijato, je začleněno do kolektivu dětí, cítí se v bezpečí a je schopno učit se a pracovat zcela jinak než dítě, které se cítí vyčleněno ze skupiny. Z tohoto důvodu se zaměříme v první řadě na sociální adaptaci dítěte, sladění kolektivu. Budeme postupovat ruku v ruce v oblasti vzdělávání, předávání znalostí, osvojení dovedností i sociální adaptabilitou. Potřebuje se cítit přijaté bez podmínek. Proto je důležité klást velký důraz na stmelení kolektivu třídy. Velmi výhodné je **opakování tématu**, které bylo využito ke stmelení skupiny, využít v modifikaci při výuce. Opakování základního tématu děti baví, u dětí z odlišného jazykového prostředí zvyšuje porozumění.

Práce s příběhem – Žába a myš (I. stupeň ZŠ)

Cíl: porozumění jazyku, stmelení kolektivu - kamarádství, přátelství, práce se strachem

Pomůcky: postavička myšky, žáby, popř. míček

Provedení: při vyprávění pedagog doprovází příběh postavičkami, vede dialog s dětmi, moduluje hlas podle nálady postaviček

Žabka a myška byly nerozlučné kamarádky. Jako všichni kamarádi si spolu rády hrály. Jednoho dne přišla myška s nápadem: Mám nápad na krásnou hru. Budeme závodit, kdo umí rychleji běžet. Žabka se zarazila. Víte proč? Viděly jste už někdy žabku běžet? (Děti: Ne.) Ona totiž běžet neumí, umí pouze...

(Děti: Skákat.) Žabce se vůbec závodit nechtělo, ale myška se moc těšila. „Poběžíme do města, a kdo doběhne první, vyhraje zmrzlinu.“

„To určitě prohraju,“ říkala si žabka, „ale správná kamarádka si přece někdy hraje s kamarády, i když jí to moc nebaví, aby jim nekazila hru.“ Je to pravda, děti? (Děti přikyvuji).

A tak začal závod v běhu. Žabka za chvíli neviděla ani myší ocásek, tak moc byla myška rychlá. Skákala, co mohla, aby nezkazila hru. Doskákala k potoku, přeplavala, rozhlíží se, ale myška nikde. „Aby se jí tak něco stalo,“ napadlo žabku. Vrátila se k potoku a před ním v trávě vidí schovanou smutnou myšku.

„Myško, přítelkyně, utíkej honem, máme přece závod, vždyť prohraješ.“

Ale myška jen vrtěla hlavou. „Já nemůžu. Nepřeplavu potok, hrozně se totiž bojím vody.“ „Jé,“ divila se žabka, „tak mi skoč na záda, já umím plavat dobře, přeplavu s tebou na druhou stranu.“

Na druhé straně potoka myška zase vyběhla a za chvíli zmizela žabce z očí. Běžela rychle, aby stihla ještě cukrárnu otevřenou, moc se totiž těšila na zmrzlinu. Otáčela se, jestli na cestě neuvidí za sebou žabku, ale nikde nic. Najednou se zastavila. „Co když se mé přítelkyni žabce něco stalo? Vůbec ji nevidím.“ Už se šelilo a cukrárna se za chvíli zavírala, ale myšce to bylo jedno. Vracela se zpět. Žabka seděla na cestě, byla smutná a vůbec neskákala. „Žabko,“ volala myška, „ty jsi zapomněla? Máme závod. Proč neskáčeš?“ „Já,“ řekla žabka, „nemůžu, já totiž v šeru ani po tmě nevidím. Já se tmy bojím.“ „Jé,“ divila se myška, „to nevádí, tak mi podej ruku, já ve tmě vidím dobře.“

A tak se myška a žabka vydaly k městu, docela pomalu, a povídaly si. Povídaly si celou noc a k cukrárně došly ráno, zrovna, když se otevírala. Skoro zapomněly, že měly spolu závodit. „Myško,“ řekla žabka, „koupím ti zmrzlinu, ty jsi vyhrála.“ „Vůbec ne“, odpověděla myška, „ty jsi vyhrála. Kdybys se mnou nepřeplavala přes potok, ještě teď bych u něj seděla a bála se vody.“

„No, a kdybys mě ty nedržela za ruku, vůbec bych po tmě neuměla doskákat k městu,“ přiznala se žabka. A tak si myška a žabka dohromady koupily zmrzlinový pohár se dvěma lžičkami, spolu ho snědly a bylo jim moc hezky.

Reflexe:

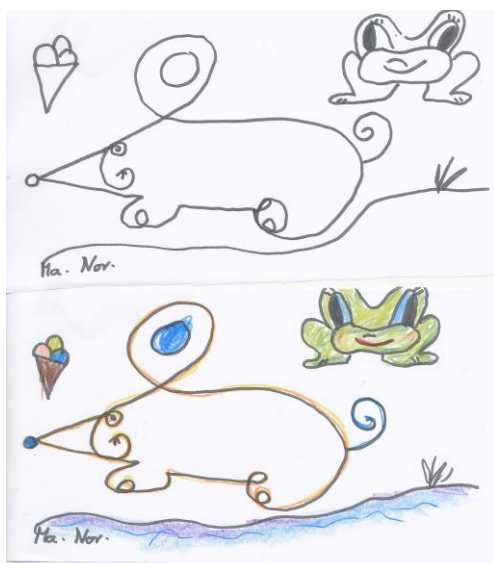
- I. Jak se vám příběh líbil? Je těžké hrát si s kamarády, když mě hra moc nebaví, nebo mi nejde? Dokázali jste to někdy? Byly myška se žabkou dobré kamarádky? Jak se to pozná?
- II. Měli jste už někdy strach? Čeho se bála myška? Čeho se bála žabka? Čeho se bojíš ty? (Do sdílení nenutíme, téma strachu je velmi citlivé, ale propojuje děti, protože je vlastní všem).

Shrnutí: Strach je přirozený. Když máme strach, požádáme o pomoc. Když má někdo strach, pomůžeme. Nikdy se neposmíváme. Proč? Protože každý má z něčeho strach.

(Modifikace: Můžeme strach nakreslit, vybrat mu společně barvu apod.)

Grafomotorika

Uvolníme ruce a plynule jedním tahem obkreslíme myšku na pracovním listu různými barvami, celkem 3x. Můžeme obrázek vybarvit.

Matematika a její souvislosti

Na základě příběhu uděláme jednoduché matematické cvičení. Děti z odlišného jazykového prostředí obvykle s matematikou problémy nemívají, ale slovní úlohy jsou pro ně náročné.

- K potoku musela žabka udělat 135 skoků. Za potokem udělala dalších 320 skoků (třikrát tolik skoků apod.).
- Zmrzlina stála 35 korun. Žabka s myškou měly 50 korun. Kolik jim zbylo? (Úlohu mohou řešit i děti ve dvojici - jeden je žabka, druhý myška.)
- Žabka pomáhala mamince a dostala 20 korun. Myška dostala od babičky k narozeninám 50 korun. Kopeček zmrzliny v cukrárně stál 25 korun. Kolik kopečků si mohly koupit a kolik peněz jim zůstalo?

Reflexe a posílení soudržnosti vrstevnické skupiny

Děti sedí v komunitním nebo komunikačním kruhu (komunitní kruh má za cíl propojit děti, posílit skupinu, nepřerušuje se dotazy, každé z dětí má stejný čas na slovo: např. jednou větou řekněte, čeho se bojíte. Komunikační kruh je zaměřen na dialog k určitému tématu: např. jaký má být kamarád?). Děti v kruhu hází míček se žabičkou a každý přidá vlastnost kamaráda. Děti, které s vlastností souhlasí, si vymění místa.

Transfer do života

Pomáháme si jako žabka a myška. Jako úkol vymyslíme něco, s čím pomůžeme doma. Co dělá radost mamince? Co tatínkovi? Udělejte něco pro radost a nakreslete nebo napište, co jste dělali. Příště si to přečteme nebo prohlédneme v tiché galerii s možností dotazů.

Náměty na práci s příběhy i pro II. stupeň ZŠ naleznete na www.marienovakova.cz.

Výuka a její specifika pro děti z jiného jazykového prostředí

Specifika:

- *Během prvních ročníků školní docházky řeší děti ještě částečné porozumění jazyku.*

Co pomáhá? Učitel mluví v krátkých větách. Dítě dostane přiděleného pomocníka, který pomáhá v případě problému. Téma se spirálovitě opakuje v různých oblastech, viz příběh Žabka a myška. Učitel počítá s tím, že nejisté dítě se snaže vyčlení z výuky a přestává se snažit. Zkouší dítě povzbuzovat, i malý pokrok dítěte ocení. Při výuce co nejvíce zapojuje vnímání více smysly.

- *Některé děti, pokud se jim pomáhá příliš, polevuji ve snaze.*

Co pomáhá? Učitel jasně vyjádří, co očekává: zadání naslouchám pozorně, nejprve promyslím, potom se teprve ptám, nejprve zkusím sám, potom teprve žádám o pomoc. Nevědět a zeptat se není ostuda, ale ostuda je nenaslouchat, když se něco vysvětluje.

- *Děti často potřebují více povzbuzení, a ocenění i za malé kroky ke zlepšení.*

Co pomáhá? Lepší je ocenění dítěte než pochvala. Pochvala směřuje pouze ke konkrétní činnosti, ocenění se vztahuje k celé osobnosti dítěte. Např.: Hezky jsi napsal tuto větu – pochvala. Dítě vnímá: Hezky jsem psal. Psaní se mi povedlo.

Ocenění: Líbí se mi, jak si dáváš záležet, když píšeš. Soustředíš se. Jsi moc šikovný kluk/ holčička. Dítě vnímá: Soustředím se na věci, daří se mi to, jsem šikovný. Bude se mi ve psaní dařit a příště si dám zase záležet.

Nároky:

- Děti, které jsou v jakékoliv oblasti odlišné, potřebují více pozornosti.
- Ve smíšené jazykové skupině je více potřeba osvojit si individuální přístup k dětem, popř. diferencovat učivo.
- Učitel sám potřebuje více času a zpětné vazby k pochopení a porozumění prostředí dítěte.

- Náročnější je spolupráce s rodiči. Pokud je to možné, je dobré využít externí spolupráci s jinými subjekty, které vypomůžou.

Silné stránky:

- Děti se v prostředí třídy přirozeně učí toleranci k rozdílnostem.
- Děti nacvičují spolupráci i řešení konfliktů v náročnějších situacích a rozvíjí sociální dovednosti. Smíšené jazykové a národnostní skupiny vedou přirozeně k prevenci xenofobie a schopnosti překročit rámec vnímání ryze českého prostředí.

Z praxe: *Ve státní škole, na prvním stupni ZŠ, se v jedné třídě sešla převaha dětí různých národnostních skupin; děti vietnamské, ukrajinské, ruské, z německého jazykového prostředí i děti české. Po počátečním stmelování děti výborně vybalancovaly rozdílnost, naučily se zajímat se o jiné, dokonce tato skupina velmi pozitivně přijala i dítě s tělesným handicapem. Zcela přirozeně děti při jakékoliv aktivitě samy přemýšlely, komu je třeba pomoci, kdo při ní může mít problém. Toto vnímání dětí pomohlo ve výsledku všem dětem ve třídě, protože se zvýšila empatie dětí k sobě. Třída měla výbornou pedagožku, které se podařilo počáteční problémy s dětmi překonat. Škola dnes patří ke školám s největším zájem o přijetí dětí a má velmi dobrou pověst mezi rodiči jako škola vzájemné spolupráce.*

Co se osvědčuje

Již v předškolním období je dobré, aby si dítě osvojilo co nejvíce dovedností a znalostí pro dobrý start ve školním prostředí. Tyto znalosti, dovednosti a kompetence si děti přináší jednak z rodiny, jednak z prostředí školky. Hovoříme-li však o dětech z rozdílného kulturního a jazykového prostředí, rodina sama nemusí být optimální skupinou, která napomáhá adaptaci do kolektivu spolužáků. Rodiče sami často jazyk neovládají dobře, jsou velmi zaměstnaní a mají odlišné zvyklosti. Velmi dobré je, aby dítě kromě rodiny co nejdříve (optimálně již do 3 let) fungovalo také v nějaké vrstevnické skupině mimo rodinu. Nemusí to být nutně školka, třeba zájmový kroužek, skupina mateřského centra apod.

Co dítěti toto prostředí přináší:

- Sociální kontakty
- Spolupráci
- Jazykové vybavení
- Dovednosti řešení a předcházení konfliktů
- Schopnost nabízet pomoc / přijmout pomoc

- Upevnění kompetencí
- Schopnost vytrvat a ustát tlak skupiny

Učitel se zaměřuje na spolupráci dětí více než na soutěživost, oceňuje žáky před kolektivem a snaží se o pozitivní klima; ve smyslu toho, že v mé třídě, v mých hodinách je „normální“ chovat se slušně. Proč? Protože to, co chci od druhých, se sám snažím naplňovat – Zlaté pravidlo morálky.

Zaměření práce vyžaduje dva souběžné postupy:

- Práce s jedincem - sebepoznání, sebedůvěra; osobnostní dovednosti, komunikace, empatie, předcházení a řešení konfliktů, prosociálnost.
- Práce s kolektivem třídy - posílení přátelských vztahů - spolupráce, tolerance, vzájemná pomoc.

Desatero pro děti vstupující do školní docházky

Desatero prvňáčka

- Nevadí, že jsi jiný než ostatní.
- Nevadí, že děláš chyby, pouč se z nich.
- Máš právo dát najevo, že ti něco vadí, ale řekni to slušně.
- Kamarád je víc než počítač a kamarádství víc než být první.
- Když něco zkazíš, naprav to.
- Máš právo mít svůj názor.
- I ostatní mají právo na svůj názor, vyslechni je.
- Prosad se, ale druhým neber slovo ani pozornost.
- Co máš udělat, to udělej, nenechávej to na potom.
- Chovej se k druhým dětem tak, jak si přeješ, aby se chovaly k tobě.

Efektivní úprava jednotlivých aktivit nejen pro žáky s OMJ

Pokud je učitel sám motivovaný a přijme žáka s OMJ se všemi potenciálními překážkami, které se k tomu vztahují, pokud se dokáže vyrovnat i s výchovnou částí vzdělávání a se všemi interkulturními rozdíly v komunikaci, které může reflektovat i přímo při výuce, může efektivně přikročit také k úpravám jednotlivých aktivit, které běžně při hodině používá.

Příklad: Výuka vyjmenovaných slov

1) *Naučit se slova nazpaměť*

Účastníci jsme se hodiny, kdy se děti učily vyjmenovaná slova nazpaměť. Učitel uvedl, že jsou to slova, ve kterých se píše ypsilon. V nich a ve slovech příbuzných. Ukázali si obrázky a děti se slova

naučily. Další hodinu přistoupil učitel ke cvičením z učebnice, ve kterých děti odůvodňovaly, proč se v některých slovech píše ypsilon, a ne měkké i. Po absolvování těchto hodin jsme danou aktivitu s učiteli rozebírali. Zeptala jsem se, jak by podle nich bylo možné aktivitu upravit, aby byla vhodnější pro žáky s OMJ – konkrétně pro vietnamské žáky.

2) *Práce s obrázky*

Učitelé odpověděli, že je dobré pracovat s obrázky. To je bezesporu pravda, protože některá slova se v běžné češtině a v situacích, do kterých se děti dostanou, vůbec nepoužívají. Děti je tak poznávají jen z knih: babyka, Přibyslav...

3) *Naučit se po částech*

Když jsem se zeptala, jestli to stále není pro děti s OMJ náročné, padl návrh rozdělit slova na části, aby se děti vše nemusely učit najednou. Někteří učitelé však při diskusi namítali, že děti musí být dobře připraveny a nelze tak redukovat znalosti a dovednosti, které se děti učí. Velmi důležitá otázka, a často zmiňována samotnými učiteli, tedy zní: Jak správně postupovat? Odpouštět dětem neznalost? Jak hodnotit? Volit efektivní přístup pro nově přichozí děti podle nás nemusí vůbec učitele brzdit, nevyžaduje ani nijak výrazně časově náročnější přípravu. Nemusí znamenat ani snížení laťky, jen k ní dojít efektivně, s pochopením učení se češtině jako cizího jazyka.

4) *Vysvětlit princip, který děti vůbec nemusí znát*

V některých jazycích se vůbec nepracuje s pojmem kořen slova. Proto je dobré vybrat si na počátku jedno slovo, na kterém se vše ukáže. I když daný problém řešíme, nemělo by to z hlediska vzdělávacího plánu vadit, protože se některá témata z ročníku na ročník stejně opakují. Jedná se o citovou dovednost vnímání, kdy děti musí být otevřené hrát si se slovem, vnímat jeho části, odlišit kořen od předpon a přípon.

5) *Výběr používaných slov, se kterými mají děti šanci se setkat*

Tím prvním slovem by mělo být slovo, které se hodně používá: tedy spíše „bydlet“ než „babyka“. Platí zde pravidlo, že pokud dítě porozumí smyslu psaní Y a I, bude i více motivováno k tomu, aby se danou dovednost naučilo, nebude ji chápat jen mechanicky.

6) *Vysvětlit, k čemu mi to v životě je*

Když změníš Y nebo I, změníš i význam. Může to být legrační, ale i nebezpečné: mít/mýt nebo bít/být apod.

7) *Po pochopení se naučit vše*

Aby se nestalo, že by schopné děti přišly o příležitost naučit se vše, měli bychom po nich nakonec vyžadovat znalost komplexní.

8) *Překonat interkulturní rozdíly škola-rodíče*

Tam, kde je to třeba, měli bychom dětem zadávat úkoly odpovídající jejich schopnostem a znalostem. U vyjmenovaných slov nejen psaní Y a I, ale také hledání kořene. Tato dovednost je pro hledání slov s Y klíčová.

9) *Efekt pro celou třídu*

Jestliže ostatní žáci budou daným tématům takto rozumět, rozumět jejich smyslu, bude to velmi přínosné v procesu učení i pro ně. V procesu výchovy se naučí chápat odlišným potřebám každého žáka, což je významnou etickou složkou chování jedince. Redefinice základních pojmů v každém ročníku s postupujícím věkem žáka je pro proces efektivního učení velmi přínosný.

Obecně tedy doporučujeme udržovat stejné mety, ale dostat se k nim jiným způsobem. V našem případě efektivně nastaveným prvním krokům, které umožňují, aby dítě pochopilo význam české gramatiky, pravopisu, syntaxe, zároveň se učilo slovní zásobě. Teprve po pochopení rozšířit kvantitu. Kvůli odlišnému kulturnímu zázemí není vhodné děti zprošťovat úkolů, ale naopak jim dávat úkolů více, tak aby mohly dohnat jazykový handicap. Zároveň domácí práce může alespoň trochu nahradit rodičovskou podporu, kterou nelze v případě intenzivně pracujících rodičů příliš očekávat. Zadávat tedy úkoly takové, které dítě může vyřešit, trvat na jejich provedení a kontrolovat je.

Závěr

Být pedagogem či vychovatelem není pouhé povolání, je to poslání. Setkáváme se s dětmi, které nejsou odrazem naší přítomnosti, jsou odrazem budoucnosti, ke které směřují.

Přestože neznáme budoucnost, neznáme detailně jejich cestu ani prostředí, ve kterém budou žít, stáváme se jejich průvodci na cestě. Je mnoho věcí, kterým nerozumíme, a to přináší pokoru. Usměrnujeme, upozorníme na nebezpečí, riziko, ale respektujeme dítě v jeho jedinečnosti a originalitě. Máme jednu nezpochybnitelnou jistotu: naše práce je smysluplná. Sázíme do půdy, kde jsou našimi přáteli přirozená zvědavost dětí, tvořivost i dobré srdce. To, co zasadíme, zůstává. Přestože plody nevidíme hned, můžeme si být jisti, že zůstávají, stejně jako schopnost dětí číst, psát, třídít a osvojovat si znalosti a spolupracovat.

Povolání / poslání pedagoga, vychovatele a rodiče je jedno z nejnáročnějších, ale přináší uspokojení, protože skrze cestu s dětmi se stáváme více sami sebou.

Hodně úspěchů a sil do vaší práce a života.

Poznámky k psychologii a diagnostice

... aneb zamyšlení nad specifiky pedagogicko-psychologické a poradenské péče

o klienty z rodin cizinců

Mgr. UHLÍŘ Jan

Zásadním limitujícím parametrem je úroveň zvládnutí českého jazyka. Nezřídka se stává, že rodiče, žijící v uzavřené cizinecké komunitě, ovládají pouze základní fráze a poskytovaným radám a dotazům plně nerozumí.

Děti, které navštěvují českou školu, ovládají často český jazyk lépe a místo toho, aby naslouchaly pokynům a byly vedeny rodiči a pedagogy v souladu, stávají se tlumočníky rodičů, v případě řešení problémů tak mohou nejen odfiltrovat nepohodlné informace a cílené péči se vyhnout, ale také řadu informací nechtěně zkreslit z důvodu nedostatečného porozumění.

Úroveň zvládnutí českého jazyka u dětí je rovněž diskutabilní – stává se, že neovládají dobře český jazyk, protože jím komunikují převážně ve škole a ve skupině vrstevníků, a nikoli doma, ale ani mateřský jazyk, protože komunikace v domácím prostředí není dostatečná a nezřídka se omezuje na provozní pokyny a příkazy z důvodu pracovní zaneprázdněnosti rodičů. Děti i jejich rodiče mnohdy přikyvují i v případech, kdy jim předkládané informace nejsou plně srozumitelné.

Vedle jazykové bariéry je rovněž významná sociokulturní bariéra. Je třeba počítat s odlišnými kořeny a principy výchovy. Neporozumění se objevuje i ve vnímání vzdělávacího systému, právního rámce i oblasti sociálně právní ochrany dětí. Jiná kultura také s sebou nese odlišnosti v žebříčku hodnot.

V důsledku zmíněných překážek je třeba velmi obezřetně uplatňovat například diagnostické metody, které jsou normovány pro odlišný sociokulturní kontext. Vypovídací hodnotu limituje nezanedbatelným způsobem i míra integrace rodiny v české společnosti, i to, kolikátá generace v Česku pobývá. Proto je vhodné využívat metody diferenciální diagnostiky a při práci s klienty využívat v maximální možné míře služeb tlumočnicka, který je dobře orientován v obou kulturách a dokáže překlenout rozličná nedorozumění.

Péče o klienty s odlišným jazykovým a kulturním vybavením často začíná na úrovni rozpoznání skutečných potřeb klienta, které vyplývají z úrovně porozumění sdělovaným informacím a porozumění

kladeným otázkám a požadavkům. Dalším krokem je zapojení rodičů do spolupráce a objasňování širších souvislostí spojených s nároky ze strany vzdělávacího systému tak, aby dokázali rozpoznat jejich důležitost.

Nedílnou součástí je kontakt se školou a nastavování efektivních forem spolupráce. Někdy je třeba čelit i xenofobním, nebo naopak pozitivně diskriminačním tendencím. Po těchto úvodních krocích a alespoň částečném vyrovnáním „startovních podmínek“ ve srovnání s dětmi z českého prostředí je možné se s klientem snažit o standardní práci.

Posbíráno v diskusi

Mgr. KOCOUREK Jiří

Ve shodě s kolegou Uhlířem se i ostatní odborníci, kteří mají zkušenosti s prací s cizinci v oblasti psychologie, shodují v tom, že nejvýraznějším faktorem ovlivňujícím kvalitu celé intervence je **jazyková úroveň klientů**.

Vzhledem k nejrůznějším sociálním bariérám, kulturním rozdílům a migračním handicapům je často třeba podpořit dítě asistentem s odborným vzděláním. Častým výsledkem našich supervizí však bylo zjištění, že intervence asistenta přímo ve třídě nejsou efektivní, nejsou realizované s odborným vědomím, naopak často jsou i kontraproduktivní. Nebývá zvykem, že by se učitel a asistent společně radili a stanovovali pravidla další společné práce. Myšlenka ministerstva školství zavést asistenty na školách je sice chvályhodná, avšak byla realizována bez snahy takové asistenty v dostatečném počtu nalézt, dostatečně vzdělat a také je zaplatit. Plat rozhodně neodpovídá odborným požadavkům, které by měl asistent splňovat, a to zejména v oblasti speciální pedagogiky, případně jiné kultury.

Děti, které mají osvícené rodiče či pedagogy, se mohou dostat do různých diagnostických zařízení. Zde se však naráží na nedostatek adekvátních nástrojů i lidských zkušeností s prací s dětmi cizinců. Jakou váhu má diagnostický nástroj, který není lokalizován v oblasti vietnamského kulturního okruhu? Slabiny dětí nelze přesně definovat, pokud je těžké odlišit, zda dítě v testu neuspělo z důvodu nedostatečné sociální vyzrálosti, nebo slabé aktivní péče rodičů, chybějícího talentu na český jazyk, který s sebou nese nutnost osvojit si odlišný způsob myšlení, nedostatečné jazykové kompetence, či šoku způsobeného dočasnou jazykovou ambivalencí v situaci, kdy je dítě sice ve styku s oběma jazyky, oba dva se aktivně učí, ale momentálně má mezi nimi zmatek a není schopno je roztřídit. V takové situaci vyšetřování

obvykle sklouzne ke konstatování, že dítě neumí česky, a další příčiny, či dokonce hlubší handicapy (duševní poruchy, speciální poruchy učení, domácí násilí apod.) se již nevyhledávají. V podstatě se setkáváme s velmi lehkovážným přístupem, a to jak ze strany rodičů, tak ze strany odborníků.

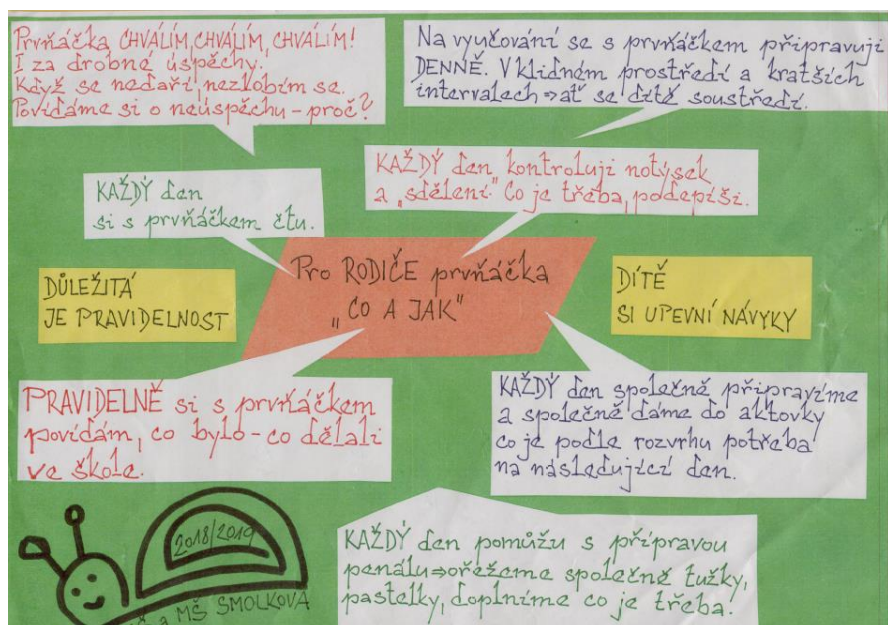
Majorita se většinou snaží hodnotit integraci dětí na základě jejich jazykové úrovně v českém jazyce. Existuje však mnoho případů, kdy může důležité informace přinést i úroveň dítěte v jeho jazyce mateřském. Jestliže se dítě nemělo šanci dostatečně jazykově rozvíjet, může to silně ovlivnit i jeho identitu a integritu osobnosti.

Zdaleka ne všichni rodiče jsou zvyklí empaticky pozorovat své děti a všimnout si, co je trápí. Bývá to způsobeno nevzdělaností, obavou před negativními jevy, které mají tendenci přehlížet, ignorací dítěte, zaměřením se na výkon své práce a finanční výdělků apod. Někteří rodiče ani nejsou zvyklí se svými dětmi trávit společný čas. Když už ho spolu tráví, málokdy je to čas vyhrazen pro to, aby rodič projevil o dítě svůj upřímný zájem. Citové nedostatky bývají pak později racionálně a neadekvátně překlenovány nějakým vysvětlením v tom smyslu, že pro nás „Vietnamce“ je rodina to nejdůležitější. Děti se často nerozvíjí četbou, zpěvem či výtvarným uměním. Důraz na účelovost silně převyšuje důraz na upřímnost a mezilidské vztahy. Tak se stává, že si rodiče podstatných změn při vývoji dítěte nevšimnou a nezaregistrují ani problémy, které by se měly akutně řešit.

Řada vietnamských rodičů také vůbec není zvyklá komunikovat se školou. Nesledují docházku dětí, nekontrolují známky ani poznámky učitelů, nepřipravují se s dětmi do školy. Pro takové rodiče jsme v rámci projektu využili a do vietnamštiny přeložili následující letáček (viz obr.).³¹ Současně jsme připravili a natočili sérii videí, které se věnují výše popisované problematice.³²

³¹ Vytvořila paní učitelka Černá, ZŠ Smolkova.

³² Dostupná na stránce www.sea-l.cz.

Jazyková diagnostika mateřského jazyka

Mgr. KOCOUREK Jiří

V rámci interkulturních třídních kolektivů může být pro pedagoga náročné / nemožné identifikovat některé problémy žáků. Může to být dáno nedostatečnou empatií pedagoga, ale také silně „pozitivním“ chování dítěte, které neodhalí neporozumění, domácí problém, nekomfortní situace apod. Ani u „negativních“ projevů často učitelé adekvátně neodhadují příčiny tohoto chování. Jinými slovy, pokud se žák mile usmívá, pedagog z toho může číst spokojenost žáka, když žák ruší, nemusí pedagog odhadnout, že ruší proto, že se ptá spolužáka, co učitel říká ve chvíli, kdy jeho projevu nerozumí.

To jsme si několikrát potvrdili v praxi díky našim supervízím, které jsme ve třídách absolvovali, většinou i za přítomnosti zástupce vedení školy: Dětem byly zadávány neadekvátní úkoly a úlohy, jejichž zadání děti nemohly rozumět. Učitelé většinou ani nebyli ochotni uzpůsobit jednotlivé úlohy tak, aby posunuly žáky v učivu dále. Pro množství učiva učitelé nebyli schopni efektivně redukovat zadání tak, aby se dítě bylo schopno odrazit od dna a pochopit alespoň jednu důležitou věc. Z těchto a z mnoha dalších důvodů se zkrátka na školách v některých případech vůbec nedaří nastavit výuku dětí na takové úrovni, kterou by byly schopny přijmout a stavět na ní dál.

Z toho důvodu jsme začali spolupracovat s poradnami. Stanovili jsme určité dny, na které si poradny zvaly klienty cíleně z řad vietnamských rodičů, aby zde mohl být přítomen tlumočnick. Tlumočnick nesmí

do procesu komunikace zasahovat jinak než maximálně jazykovědnými komentáři. Proto často komunikace mezi rodiči a odborníkem končí tím, že i když odborníkovo sdělení rodič uslyší ve svém rodném jazyce, stejně mu nerozumí – ať už pro jeho odbornou úroveň, nebo protože se nad daným problémem dosud nikdy nezamyslel. Taková komunikace je pak velmi neefektivní a těžko z ní lze vyvodit adekvátní závěry a efektivní doporučení. Odborník velmi těžko odhaduje ochotu rodičů, jejich přístup a věrohodnost sdělení, u dětí to samé. Může se ztratit až 70 % podstatných informací.

Ideálním řešením by byli odborníci, kteří by oba dva jazyky ovládli na takové úrovni, jež by jim umožnila provést diagnostiku bikulturní. Takových odborníků je však u nás ještě méně než šafránu. Proto jsme se rozhodli navázat spolupráci s vietnamským odborníkem, který by úroveň mateřského jazyka s určitou přesností dokázal diagnostikovat, ačkoli ani v zemi jeho původu tyto metody příliš rozvinuté nejsou. Tuto formu testování jsme nyní zavedli na dálku prostřednictvím širokoúhlé obrazovky.

Jak taková diagnostika probíhá? Před realizovaným setkáním jsou rodiče obeznámeni s průběhem celého setkání a jeho účelem, současně vietnamský odborník je uveden do situace. Na počátku setkání si dítě kreslí a povídá s odborníkem. Odborník si někdy povídá i s rodičem, se kterým je také následně vyplněn anamnestický dotazník. Interkulturní pracovník, je-li třeba, tlumočí, je-li třeba, zapisuje zvláštní projevy dítěte při testování. V určitou chvíli rodič odchází a dítě během cca jedné hodiny absolvuje dva testy.

Účel takových testů je:

- odhadnout jazykovou úroveň dítěte
- odhadnout možnost případných hlubších poruch
- doporučení dalšího postupu v ČR
- následně doporučení či další návazné konzultace pro rodiče; doporučení jsou formulována až ve spolupráci s týmem pedagogických pracovníků školy, interkulturních pracovníků, rodičů a vietnamských odborníků.

Domníváme se, že pro děti vyrůstající ve více kulturních prostředích je velmi důležité diagnostiku realizovat z pohledu všech zúčastněných kultur. Jedině tak je možné efektivněji odhalit určité poruchy a nalézt adekvátní řešení.

Poznámky praktického lékaře

...aneb zdravotní péče o cizince

MUDr. TAXOVÁ Hana

Pracuji více jak 30 let jako praktický lékař pro děti a dorost. Během této doby se do mé ordinace zaregistrovalo i hodně cizinců, kterých poslední roky přibývá. Donedávna byla moje ordinace v Praze 4 - Libuši, naproti vietnamskému areálu SAPA. To ovlivňovalo i národnostní složení cizinců v mé ordinaci. Postupně stále více převažovali Vietnamci nad Ukrajinci, Číňany i Rusy. Ostatní národnosti jsou v naší ordinaci zaregistrováni zcela výjimečně.

Péče o děti z daných kulturních okruhů má svá specifika. Považuji za velmi důležité, zda se v České republice děti narodily, nebo byly přivezeny v předškolním či až ve školním věku. To zásadně mění náročnost na zajištění zdravotní péče. Pokud se děti narodily rodičům, kteří zde žijí velkou část života, rozumí dobře česky a přijali náš způsob života, vše je bez problémů a péče o ně se nijak neliší od péče o české děti. Pokud ovšem zde rodiče žijí krátce, nemluví dobře česky a přinesli si některé návyky z rodné země, mohou nastat s poskytováním zdravotní péče různé problémy.

Především, pokud nerozumí dobře česky, je třeba, aby je doprovázel tlumočnick, minimálně byl na telefonu. Obojí ale velmi zdržuje a komplikuje péči. Je zároveň velmi důležité, jak tlumočnick svou práci provádí. Všimla jsem si, že někteří tlumočnicki překládají málo. Po mé poměrně dlouhé radě následuje krátká věta od překladatele, která nemůže obsahovat vše potřebné. Lékaři neznalí daného cizího jazyka si nemohou zkontrolovat obsah překladu, a těžko tak mohou ručit za svou práci. Ani kvalitní tlumočnick navíc nemusí mít základní vědomosti v medicíně a z toho pramení další chyby ve sdělení, které si nemůže lékař zkontrolovat.

Tento problém nastává i v péči o školní děti, které chodí do české školy a umí dobře česky, pokud nerozumí jejich rodiče, nebo rozumí špatně. Děti se pak stávají u lékaře nejen pacienty, ale i tlumočnicky. Rodiče často nechtějí komplikovat situaci, a tak potvrzují, že překladu od dítěte rozumí. Přitom může docházet i k zásadním chybám a právní důsledky takto poskytnuté zdravotní péče mohou být pro lékaře velmi nepříjemné.

Musím nicméně konstatovat, že velká část cizinců je za lékařskou péči vděčna, nezneužívá ji, nenavštěvují lékaře zbytečně. Pokud mne vyhledá vietnamský občan, že má nějaký problém s dítětem, snažím se dítě

co nejrychleji vyšetřit, protože zkušenost mi říká, že nevolá zbytečně. Myslím, že nejsou zvyklí na takovou zdravotní péči, jaká je poskytována dětem u nás, a lékaře vyhledají, až je to opravdu nutné.

Na druhé straně jsou taci, kteří si lékaře vyslechnou a vše udělají podle sebe - podle svých zvyklostí či podle rad svých známých, nebo dokonce podle rad ze sociálních sítí. Jsou mi známy případy, kdy maminky vystaví fotografii rudé pokožky dítěte na Facebook a žádají o radu ostatní, co s tím. To může být velké riziko. Také podceňují kontroly, a ne vždy na ně s dítětem přijdou. Dítěti se uleví, a to jim stačí.

Nemocnost dětí cizinců je přitom stejná jako u českých dětí. Většinou se nejedná o žádná vážná onemocnění a běžná nachlazení zvládají rodiče sami. Pokud se ovšem vyskytne nějaké závažnější onemocnění a je nutná péče ambulantních specialistů, nebo i hospitalizace, je třeba rodičům pomoci. Jednak jim vše vysvětlit, aby problém nepodceňovali, důrazně jim sdělit další postup a nejlépe za ně potřebné vyšetření domluvit, aby nedocházelo k odmítnutí doporučeného vyšetření nebo ke změnám, o kterých bych nevěděla.

Ještě bych se chtěla vyjádřit k prevencím a očkování. Pokud mám vietnamské děti v péči od narození, většinou není žádný problém, pouze odlišné kulturní návyky rodičů. Vietnamští rodiče mají například rádi silnější děti, tak i kojencům rádi přidají stravu. Často vidím na ruku nebo nohu malých dětí šňůrku korálek, která ve mne vždy vzbuzuje obavy, aby nepraskla a dítě korálek neaspirovalo. Opakovaně také musíme zdůrazňovat, že dítě nesmí zůstat samo na stole, lehátku a podobně, že maminka nesmí od dítěte odcházet, pokud není zajištěné. Stejný problém je i s českými maminkami, ale s vietnamskými to řešíme častěji. Na druhou stranu, dle jejich vyprávění je ve stravě dětí více rýže a zeleniny, méně hranolků a hamburgerů. Děti jsou většinou hodné a trpělivé i při lékařských úkonech.

Pokud je dítě přivezeno do Čech v předškolním nebo až školním věku, je to složitější. Jednak nemám k dispozici dostatečnou dokumentaci o předchozích chorobách a očkování. Dále je tu jazyková bariéra. Převzetí do péče tak může být dost komplikované a rozsah zajištění záleží i na zdravotním pojištění daného dítěte. Abychom mohli poskytovat komplexní péči o tyto pacienty, potřebujeme, aby měli zdravotní pojištění. Málomocný pediatr chce péči poskytovat za přímou úhradu, protože to stále není u nás běžné, zvláště v péči o děti. Raději takové pacienty nepřijímá, protože má dost práce i bez „problematických cizinců“.

Je pravda, že velká část Vietnamců u nás je již pojištěna u VZP. Prakticky je ale pojišťovna pojistí teprve tehdy, když mají rodné číslo. České děti jej dostanou hned v porodnici, u dětí cizinců to ale trvá déle;

často jsou bez zdravotního pojištění ještě ve dvou měsících a záleží na pediatrovi, jak si s tím poradí (většinou tedy dělá povinné prohlídky zdarma, pak si to vyúčtuje zpětně). Kromě prohlídek u pediatra je ale třeba poslat novorozence na vyšetření kyčlí, na očkování proti TBC atd., a to bez rodného čísla a pojištění nejde, rodiče by tyto úkony museli zaplatit. Proto se obvykle s těmito vyšetřeními, pokud je dítě zdravé a lze to, na pojištění čeká. Pokud je dítě nemocné, čekat není možné, a rodičům nezbyvá než veškeré úkony specialistů uhradit sami.

Další možností je pojištění u VZP a.s., s níž si ovšem mnoho lékařů raději smlouvu nedělá. Pacient zde není registrován a není ošetřován v kapitaci, ale ve výkonovém systému. Očkovací látky se vyúčtovávají na Ministerstvo zdravotnictví, místo zdravotní pojišťovně. Na nepovinná hrazená očkování nemají nárok. Pro lékaře je to především více práce za méně peněz. Další pojišťovny typu Slavia, Maxima apod. jsou pro mne natolik nepřehledné, že pokud je to nutné, děti raději ošetřím zdarma.

V současné době je praktických lékařů pro děti a dorost velký nedostatek. Většina lékařů pracuje i v důchodovém věku, mladí přicházejí do oboru málo a ordinace jsou často přeplněné. I to může být důvod k odmítnutí péče o cizince, která je většinou náročnější na čas a komunikaci, ale hlavně problémová k zajištění zdravotní péče „lege artis“.

Jak „zůstat“ odborníkem i v interkulturním prostředí?

Mgr. KOCOUREK Jiří

Jádrem odpovědi na danou otázku v každém konkrétním případě je analýza problému, ze které by mělo vyplynout, do jaké míry je problém či situace ovlivněna faktory interkulturními, do jaké sociálními, zdravotními, individuálními, ekonomickými apod. Uměním odborníka tedy není řešit každý problém interkulturní metodou, ani vidět za každým problémem s cizincem odlišnou kulturu. Uměním je rozeznat, kdy situaci jiná kultura ovlivňuje a jak, a kdy nikoli. Jedině tak je možné nalézt efektivní řešení.

Jak má ale takového poznání dosáhnout odborník, který s jinými kulturami zkušenosti nemá? V první řadě musí být přesvědčen, že i cizinci jsou jeho plnohodnotnými klienty. V druhé řadě musí být otevřen novému poznání a úpravám svých postupů právě vzhledem k faktoru kulturnímu. Poté je už na něm, zda zkušenosti získá sám, nebo využije služeb odborníků na jiné kultury: pedagogů, tlumočnicků, interkulturních pracovníků apod.

Při práci jakéhokoli odborníka s osobami z jiných kultur je obecně velmi podstatné, že se zcela nově musí hledat cesty od projevu lidského chování k jeho motivu. Experti většinou nemohou prostředí daných kultur znát a představit si možné souvislosti, které v řešení problému hrají roli. V žádném případě to však neznamená, že by se těmito odborníky mohli stát příslušníci daných kultur bez potřebného profesionálního vzdělání a schopnosti správné reflexe, a také schopnosti sebereflexe vlastního poznání a vědomí a reflexe své profesionální role a jejího vztahu ke své osobě samotné. Umění pracovat s tlumočnickem je tedy jednou z velmi podstatných dovedností v interkulturním prostředí. Jak správně tlumočnicka odhadnout? Jak si ho ověřit? Jakým způsobem s ním komunikovat, aby komunikace byla efektivní? Tomu se budeme věnovat později.

Prvním metodickým krokem při práci odborníka v prostředí zcela nových situací by tedy měla být reflexe vlastního poznání a vlastní osobnosti a vztah této osobnosti k roli odborníka a k daným řešeným podnětům, zkoumaným jevům atp. Z této komunikace totiž poté vyplývají i velmi podstatné etické principy, které by měly být pojmenované, aby se jimi odborník nejen mohl řídit, ale aby byly transparentní pro všechny zúčastněné. Obrovskou roli zde hraje také osobnostní vyzrálost a životní zkušenost.

Dalším velmi důležitým metodickým krokem, a to zejména v oblasti věd o člověku, je správné pochopení vztahu mezi vyřčeným slovem a faktem. Pokud někdo o něčem hovoří, faktem nemusí být to, co člověk říká. Faktem může být už to, že něco člověk říká. Obsah tohoto sdělení a jeho vztah k faktické realitě musíme teprve prověřit. U klientů, kteří přicházejí z oblastí rodových společenství a vzdálenějších kultur, velmi často nedokážeme odhadnout význam, který se skrývá v jejich promluvě za použitými slovy. Každý vědecký test, každý nástroj se nedá interpretovat sám o sobě, musí se vždy porovnávat s realitou. Z jakého důvodu kriminální psychologové do poslední chvíle mění podrobnosti profilace pachatele? V průběhu pátrání se stále mohou dozvídat nové reálné objektivní informace. Jejich prvotní odhad nemusí vůbec sedět na výslednou diagnózu. Proto by odborníci měli brát na vědomí, že testy a další standardizované nástroje se nedají používat v extrémně nadstandardních situacích. Nelze předpokládat, že ženy ve všech kulturách trpí „tak jako já“, nebo že ve všech kulturách jsou muži násilníci tak, „jak to znám já“ apod. Tento moment ověřování obsahu výpovědí s porovnáním s realitou je velmi důležitým prvkem každé diagnózy, pokud chceme situaci či problém efektivně řešit. Na počátku si také můžeme položit otázku, zda je možné, aby se určitý odborník vyškolil na všechny další kulturní odlišnosti. Z praxe většinou vnímáme, že to možné není. V 90. letech minulého století proběhlo mnoho školení multikulturního vzdělávání, během nichž byly učitelům předávány informace o jiných kulturách. Stále to ale nevedlo k výsledku, v němž by učitelé bez vlastní zkušenosti s kulturní jinakostí byli schopni interkulturní vzdělávání realizovat, nejen o interkultuře hovořit; to jsou dvě odlišné věci.

Jaké jsou možné a dostupné nástroje interkulturní práce? V krizové situaci je samozřejmě možné sáhnout k internetovým překladačům. Ty však nejsou přesné a často ani bezchybné. Proto je vhodné se na krizové situace připravit předem. Mít v záloze nejnütnější tvrzení v daném jazyce, tlumočnicka na telefonu,³³ nebo dokonce přímo na svém pracovišti (centra pro cizince v nemocnici, interkulturního pracovníka obecního úřadu, tlumočnicka v advokátní kanceláři atd.). I když se zdají být výdaje na takového pracovníka nadbytečné, později zjistíme, že jeden tlumočnick může ušetřit mnoho času a neefektivního úsilí, a ve výsledku tedy i finanční a další náklady.

³³ <https://www.charita.cz/jak-pomahame/doma/integrace-cizincu/infolinky-pro-cizince/>

Interkulturní práce

Setkávání příslušníků nejrůznějších kultur je naprosto přirozeným a od pradávna probíhajícím sociálním jevem. Bez ohledu na to, zda se nám toto setkávání líbí či nikoli, zda o něm přemýšlíme či ne, děje se neustále kolem nás. Liší se jen reflexe tohoto jevu. Jak o interkulturní práci přemýšlí naše organizace? Přečtěte si [Náš přístup k interkulturní práci](#)³⁴, jenž naleznete stejně jako další informace o interkulturní práci na našich webových stránkách www.sea-l.cz.

Dlouhodobě pořádáme motivační setkání a kurzy pro interkulturní pracovníky. Podnítili jsme rovněž jednání o ustanovení interkulturní práce jako nové profese mezi zainteresovanými českými spolky a ministerstvy. Zajímá Vás obsah našeho vzdělávání v jednotlivých oblastech? Podívejte se na [Interkulturní práce v naší organizaci](#)³⁵.

Co je to vlastně interkulturní práce? Co je interkulturní facilitace? Nebo co si představit pod pojmem komunitní tlumočení? Dozvíte se po kliknutí na [Základní termíny](#)³⁶.

A konečně v případě řešení podobných problémů s interkulturním prvkem je jednou z věcně nejdůležitějších analýza faktorů, jenž daný problém způsobují, nebo na něj působí. Říkejme jí zkráceně interkulturní analýza. Při řešení komplexních sporů se vyplácí držet některých metodických kroků. Zajímají-li vás tyto kroky, najdete je v odkazu [Interkulturní analýza](#)³⁷ opět na našich webových stránkách.

³⁴ <http://sea-l.cz/cs/interkulturni-prace/nas-pristup-k-interkulturni-praci/>

³⁵ <http://sea-l.cz/cs/interkulturni-prace/interkulturni-prace-v-nasi-organizaci/>

³⁶ <http://sea-l.cz/cs/interkulturni-prace/zakladni-terminy/>

³⁷ <http://sea-l.cz/cs/interkulturni-prace/interkulturni-analyza/>

Doslov

Mgr. ŠIMEČKOVÁ Šárka

Cizinců, kteří se rozhodli žít či pracovat v ČR, stále přibývá. Současně roste počet dětí cizinců v dětských kolektivech v českých šolkách a školách. Jejich jazyková příprava není systémově uchopená, ale čistě individuální, stejně jako je individuální přístup školského zařízení a jednotlivých pedagogů k jejich jazykové, případně kulturní a jiné bariéře. Ministerstvo školství údajně systémovou přípravu pro děti cizinců před nástupem do ZŠ připravuje, nicméně není zaručeno, kdy a nakolik bude funkční.

Tato publikace si vzala za cíl nastínit problémy, s nimiž se může setkat jak pedagog, tak i jiný odborník či úředník, který přichází do styku s cizinci, v našem případě s Vietnamci. Snaží se představit potenciálního vietnamského klienta, respektive jeho kulturní prostředí, které ho vyformovalo a v němž žije, současně upozornit daného českého odborníka na úskalí, k nimž může díky tomu ve vzájemné komunikaci docházet. A současně dát naději, že vše je řešitelné, pokud je zapojen profesionální interkulturní pracovník a všechny zúčastněné strany se chtějí dohodnout.

Publikaci chápeme skutečně jako inspiraci k diskusi, jak už stojí v jejím názvu. Nebo, chcete-li, jako úvod do problematiky, který budeme dále rozvíjet a doplňovat. Interkulturní setkávání je velice přínosné, neboť rozšiřuje rozhled a volbu každého z nás. Přáli bychom si, aby tento text nebyl chápán jen v užším slova smyslu coby profesionální příprava k výkonu interkulturní práce, ať už jde o jakoukoli její formu. Tímto také děkujeme všem odborníkům, kteří se na vzniku publikace podíleli.

Literatura

- Černík, J., Kocourek, J., Nguyen Viet Cuong, 2008: *Pěstírna hub pro postižené v obci Phong My, okresu Phong Dien*. [Mushroom plant for PWDs in Phong My Commune]. Projekt zahraniční rozvojové spolupráce MPSV ČR, Mgr. Jiří Kocourek-aplikovaná sociologie, Průhonice. 47 s.
- Drbohlav, D. (ed.) 2008: *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Praha, Karolinum 2008
- Drbohlav, D. + P. Ezzedine 2004: *Integrace cizinců v ČR (výzkumná zpráva pro MPSV)*. IOM, Praha 2004
- Drbohlav, D. + J. Černík + D. Dzurová 2004: *Dimensions of Integration: Migrant Youth in Central European Countries*. IOM, Praha 2004.
- Ezzedine, P., Kocourek, J., Loentiyeva, Y. 2007: *Participation in the Czech Labour Market: View of Vietnamese and Ukrainian Migrants (závěrečná zpráva z výzkumu)*. [„Účast vietnamských a ukrajinských migrantů na trhu práce v ČR“]. IOM, Praha 2004. 105 s.
- Freidingerová, T. 2014: *Vietnamci v Česku a ve světě: migrační a adaptační tendence*. SLON, Praha 2014
- Freidingerová, T. + Mai Ngoc Minh 2018: *Občanská angažovanost druhé generace Vietnamců: nová vlna spolkové činnosti? Kapitola v rámci grantového projektu GAČR č. 17 – 18584 „Inovace v etnickém podnikání a rozvíjející se každodenní multikulturalismus. Vietnamská diaspora v České republice“*.
- Kocourek, J. 2004: *Stručná kvalitativní analýza šetření o zkušenostech vietnamských migrantů dlouhodobě pobývajících v ČR*. [Brief Analysis of Experiences of Vietnamese Migrants with Long Term Resident in the CR.] Praha: Ivan Gabal, Analysis & Consulting.
- Kocourek, J. 2005: *Současný obraz vietnamských občanů žijících v ČR (podkladová studie)*. SOÚ AV ČR, Praha 2005. 40 s.
- Kocourek, J. 2006: *Vietnamci v českých knihovnách?* MKC, Praha 12.4.2006.
- Kocourek, J. 2007: *Vietnamci v ČR*. IN: Sociologické studie, 6, 10, SOÚ AV ČR, v.v.i., Praha 2007. Str. 46 – 62.
- Kocourek, J. 2008: *Podmíněnosti současné migrace Vietnamců do Česka*. In: Drbohlav, D. (ed.): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Karolinum, Praha 2008. str. 233 – 245.
- Kocourek, J. 2008: *Střípky z Vietnamu v Česku I.* (metodický materiál pro učitele) Raabe, Praha 2008. E 2.7
- Kocourek, J. 2009: *Střípky z Vietnamu v Česku II.* (metodický materiál pro učitele) Raabe, Praha 2009.

- Kocourek, J. 2014: *Jazyková specializace vietnamština*. Kolektiv: Formování profese interkulturní pracovník/ice. Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR. Inbáze, Praha 2014. 237 - 246 s.
- Kocourek, J. 2014: *Teoretická východiska a interdisciplinarita interkulturní práce* Kolektiv: Formování profese interkulturní pracovník/ice. Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR. Inbáze, Praha 2014. 48-64 s.
- Kocourek, J. 2014: *Interkulturní kompetence v praxi*. Caritas, Olomouc 2014. 42 s.
- Kocourek, J. 2018: *Interkulturní komunikace ve vietnamském a českém jazykovém prostředí*. In: Vodáčková, D., Obrátilová, E. ed. 2018: Porozumění a krize (Podpora interkulturní vnímavosti české společnosti prostřednictvím rozborů krizových situací u Vietnamců a Mongolů žijících v ČR). Charita, Praha 2018. s. 62 – 77.
- Kocourek, J. 2018: *Práce s vybranými vietnamskými příběhy a tématy* In: Vodáčková, D., Obrátilová, E. ed. 2018: Porozumění a krize (Podpora interkulturní vnímavosti české společnosti prostřednictvím rozborů krizových situací u Vietnamců a Mongolů žijících v ČR). Charita, Praha 2018. s. 108 – 154, 159 - 172.
- Kocourek, J. ed. 2019: *Vietnamští mluvčí a zkouška z českého jazyka pro trvalý pobyt* (Interkulturní a metodická inspirace pro lektory). NUV, Praha 2019. 94 s.
- Kocourek, J., NGO Quynh Nga 2018: *Komunikační rituály při telefonickém rozhovoru s vietnamským volajícím*. In: Vodáčková, D., Obrátilová, E. ed. 2018: Porozumění a krize (Podpora interkulturní vnímavosti české společnosti prostřednictvím rozborů krizových situací u Vietnamců a Mongolů žijících v ČR). Charita, Praha 2018. s. 78 – 87.
- Kocourek, J., Nguyen Xuan Phong 2009: *Overview of project achievements, Social integration for the PWDs Phong Dien District, Thua Thine Hue* [Tom lai ket qua du an Hoa nhap xa hoi nhung nguoi gap kho khan tai huyen Phong Dien 2006 - 2009], Mgr. Jiří Kocourek – aplikovaná sociologie, Hue 2009. 61 s.
- Kolektiv autorů 2007: *Přístup imigrantek a imigrantů ke vzdělávání a na trhu práce v ČR*. GAC, s.r.o. Praha 2007. 92 s.
- Kol. Slova 21 2018: *Metodika inspirace pro inkluzi*. Slovo 21, Praha 2018, 96 s.
- Kol. Slova 21 2020: *Trvalý pobyt. Závěrečná zpráva ke kvantitativnímu sociologickému šetření efektivity propagačních aktivit, webové stránky a obsahu zkoušky z češtiny pro trvalý pobyt*. Slovo 21, Praha 2020. 41 s.
- Kostecká, Y., Braun, R., Hasman, J., Machovcová, K., Pivarč, J., Hadj-Mousová, Z., Hána, D. 2019: *Žáci-cizinci ve školní třídě*. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Praha 2019. 196 s.

- Krebs, M. 2009: *Analýza procesu agenturního zaměstnávání Vietnamců a Vietnamek v ČR*. La Strada, Praha 2009
- Krebs, M. + Pechová, E. 2008: *Vietnamští dělníci a dělnice v českých továrnách*. La Strada, Praha 2008
- Leontiyeva, Yana (ed.) 2006: *Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci a Romové)*. Sociologický ústav AV ČR, Praha 2006. 115 s.
- Martínková, Š. 2007: *Vietnamské etnikum, jeho sociabilita a sociální sítě v prostředí Prahy*. Etnologický ústav, Praha 2007
- Martínková, Š. 2008: *Sociabilita vietnamského etnika v Praze*. In: Uherek, Z.; Korecká, Z.; Pojarová, T. (ed.): *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy*. Etnologický ústav, Praha 2008
- Martínková, Š. 2009: *Vietnamská komunita v ČR a její proměna v roce 2008*. In: Krebs, M.: *Analýza procesu agenturního zaměstnávání Vietnamců a Vietnamek v ČR*. La Strada, Praha 2009
- Moree, D. 2015: *Základy interkulturního soužití*. Portál, Praha 2015. 204 s.
- Morvayová, P., Moree, D. 2009: *Dvakrát měř, jednou řež*. Člověk v tísni, Praha 2009. 119 s.
- NGO Thi Thuy Van, 2016: *Výchova dětí ve vietnamských rodinách v České republice*. (bakalářská práce), Evangelická teologická fakulta, Praha 2016. 64 s.
https://is.jabok.cz/th/fqk79/Vychova_deti_ve_vietnamskych_rodinac_v_Ceske_republice_konecna_verze.pdf
- Nguyen Anh Tuan 2007: *Social works and vocational services for PWD in Vietnam Real situation in 2007*
Research report of the project "Social Integration of PWD of the Province Thua Thien Hue in Vietnam 2006 – 2009 " Implementing institution: Team of Mgr. Jiří Kocourek – Applied Sociology 45 s.
- NGUYEN Minh Duc 1994: *A Family Shifted from the Countryside to the City* In Urban Center In: Vietnamese Studies 1994/3 s. 58
- NGUYEN Khac Vien 1994: *First results of the Experimental Survey The Cult of Ancestors In Urban Center*
In: Vietnamese Studies 1994/3 s. 25
- Nožina, M., Kraus, F. 2009: *Kriminální sítě ve vietnamské diaspoře Příklad České republiky*. IIR, Praha 2009. 124 s.
- Pechová, E. (ed.) 2006: *S vietnamskými dětmi na českých školách*. H&H + Klub Hanoi, Praha 2006. 221 s.
- Pechová, E. 2007: *Migrace z Vietnamu do České republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťování*. La Strada. Praha, 2007
- Rákoczyová, M., Trbola, R. 2009: *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. SLON, Praha 2009. 309 s.

- Sherman, T. & Homoláč, J. (2017) *“The older I got, it wasn’t a problem for me anymore”*: Language brokering as a managed activity and a narrated experience among young Vietnamese immigrants in the Czech Republic. *Multilingua* 36 (1), 1-29.
- Sherman, T. – Homoláč, J. (2020): *Evolving private labor markets and the (non-) acquisition of language*. In: K. Gonçalves, K. – H. Kelly-Holmes (eds.), *Language, Global Mobilities, Blue-Collar Workers and Blue-collar Workplaces*. Abingdon – New York: Routledge, s. 164–186.
- Svobodová, Andrea 2017: *Vietnam vzdálený a blízký: Potomci Vietnamců v Česku z pohledu teorie transnacionalismu*. Přírodovědecká fakulta UK, disertační práce. Praha 2017
- Šimečková, Š. + Kučera, K. 2018: *Česko-vietnamské vztahy*. In: *Dějiny Vietnamu*. NLN, Praha 2018
- Šišková, T., ed. 2001: *Menšiny a migranti v České republice*. Portál, Praha 2001. 188 s.
- Šišková, T., ed. 2008: *Váchova k toleranci a proti rasismu*. Multikulturní výchova v praxi. Portál, Praha 2008. 273 s.

Webové stránky

- <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3300245-psychicky-stav-deti-se-kvuli-epidemii-covidu-rapidne-zhorsil-svedectvi-prinaseji?fbclid=IwAR0SMoNTD0OrnBU-GzJKyZyhTPjoW1rztKYLrcmDBD9g77J4l2Wfo-IXtgM>
- <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/studie-remittance-zasilane-z-ceske-republiky-a-jejich-rozvojovy-dopad>
- https://www.narodnikvalifikace.cz/kvalifikace-1151-Interkulturni_pracovnik
- <https://nsp.cz/jednotka-prace/tlumocnik>
- www.amcr.cz
- www.czso.cz/csu/cizinci
- www.inkluzivniskola.cz
- www.iom.cz
- www.jirkoc.cz
- www.jirkoc.cz/thuathienhue
- www.marienovakova.cz
- www.meta-ops.cz
- www.npi.cz
- www.sea-l.cz
- www.slovo21.cz

Videospoty PČR z projektu „Efektivní rozvoj a posilování kompetencí lidských zdrojů“ (ERP), reg. č. CZ.1.04/4.1.00/A3.00005 (k dispozici u Slovo 21):

- Metodika: kriminalistické otázky

- Vyhoštěná osoba s dětmi v hostinském zařízení po zavírací době (Nigerijka)
- Rušení nočního klidu (bezdomovci)
- Přestupek v dopravě (Arabové)
- Oslava mongolského svátku
- Zákrok na vietnamské tržnici – muž se střelnou zbraní
- Přestupek v dopravě – osoby stojící ve vozovce za provozu (Romové)